

Středoškolská odborná činnost 2006/2007

Obor 17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní společenskovední obory

Kurdové a Kurdistan:

Politický vývoj a pozice v mezinárodních vztazích

Autor:
Eva Ošlejšková
Gymnázium Jiřího Wolkeru,
Kollárova 3, 796 03 Prostějov,
4. ročník

Prostějov, 2007
Olomoucký kraj

Prohlašuji, že jsem tuto odbornou práci vypracovala samostatně
na základě uvedených pramenů a literatury.

V Prostějově dne 19. března 2006

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Východiska a metodika práce	7
3.	Kurdové jako národ a identita	9
3.1.	Geografické vymezení	9
3.2.	Kmenová historie a kultura	10
3.3.	Počátek moderního vývoje	11
4.	Kurdové v Turecku	12
4.1.	Historický vývoj.....	12
4.1.1.	Povstání kmene Koçkiri	12
4.1.2.	Povstání Šejcha Saída Parina v roce 1925.....	13
4.1.3.	Agirské povstání.....	14
4.1.4.	Dersimské Povstání.....	14
4.1.5.	Dersimský masakr.....	15
4.2.	Aktuální situace a lidská práva.....	15
4.2.1.	Práva jednotlivce.....	15
4.2.2.	Práva skupin	16
4.2.3.	Politická práva	17
4.2.4.	Porušování lidských práv na jihovýchodě země	17
4.3.	Současné problémy	18
4.3.1.	Nedávné události v Diyarbakuru.....	18
4.3.2.	Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.....	18
4.3.3.	Obvinění z genocidy Kurdů.....	19
4.4.	Shrnutí.....	20
5.	Kurdové v Iráku	21
5.1.	Historický vývoj.....	21
5.1.1.	Barzáního povstání 1960-1975 a jejich důsledky.....	22
5.1.2.	Dohoda z Alžíru	23
5.1.3.	Íránsko-irácká válka a Anfalova kampaň.....	23
5.1.4.	Po válce v Zálivu.....	24

5.1.5.	Svržení Saddámovy vlády.....	24
5.2.	Současný vývoj.....	25
5.2.1.	Správní dělení.....	25
5.3.	Shrnutí.....	26
6.	Kurdové v Íránu	27
6.1.	Charakteristika kurdské menšiny.....	27
6.2.	Historický vývoj.....	27
6.2.1.	Reza Šáh Pahlavi.....	27
6.2.2.	Mahabádská republika.....	28
6.2.3.	Mohamad Reza Šáh Pahlavi.....	29
6.2.4.	Revoluce a Chomejní.....	29
6.3.	Aktuální vývoj.....	32
7.	Kurdové v Sýrii	33
7.1.	Charakteristika kurdské menšiny.....	33
7.2.	Historický vývoj.....	33
7.2.1.	Hromadné zbavení státního občanství	34
7.2.2.	Přesídlování kurdského obyvatelstva	35
7.2.3.	Události let 2004–2005	36
7.3.	Státní politika	37
7.4.	Politická reprezentace a aktuální vývoj	38
7.5.	Shrnutí.....	39
8.	Otázka mezinárodního uznání a další perspektivy.....	40
8.1.	Politická reprezentace a problematické faktory	42
8.2.	Porovnání s dalšími případy	44
9.	Závěr.....	45
	Zdroje.....	47
	Přílohy.....	49

1. Úvod

Kurdistán a jeho obyvatelé se v širším obecném povědomí staly pojmy, které byly již tradičně zařazovány od oblasti sice atraktivní a zajímavé, ale přece jen okrajové a nedůležité. Situace se v tomto ohledu poprvé změnila počátkem 60. let, kdy konflikt v Iráku mezi Kurdy a ústřední vládou zaplňoval intenzivněji stránky denního tisku. V současnosti jsou Kurdové poměrně dobře "medializováni" v souvislosti s otázkou vstupu Turecka do Evropské unie či přidělením části moci do rukou kurdských zástupců ve vládě v Iráku po pádu Husajnova režimu.

Celkový pohled na Kurdy je ovlivňován ve všech kontextech, a často proto nabývá pokřivených podob. Pro některé obyvatele Západu zprávy o konfliktech a terorismu na Blízkém Východě natolik zevšedněly, že kurdský boj za nezávislost je pro ně jedním z početných etnických střetů Blízkého Východu, a tudíž mu nevěnují žádnou zvláštní pozornost; některé prezentace Kurdů jako nejpočetnějšího národa na světě bez vlastního státu naopak vedou k romantické idealizaci. Téměř bez výjimky se však jedná o téma s příděchem konfliktnosti. Adjektivum "kurdský" se používá ve slovních spojeních "kurdská problematika" či "kurdská otázka" – oba výrazy se pak většinou uvádějí ve spojitosti s "kurdskou menšinou" v Turecku, Íránu, Iráku a Sýrii. Na místě je ovšem položit si otázku, o jakou menšinu se ve skutečnosti jedná, jestliže Kurdové prokazatelně tvoří naprostou většinu obyvatelstva osídlujícího souvislé území.

Kurdistán, jakkoliv vzdálen velkým civilizačním a mocenským střediskům, byl již v dávných dobách důležitou oblastí, přestože míra jeho důležitosti byla závislá na proměnách vývoje. Kdysi křižovatka významných obchodních cest, později oblast svle rozdělená citlivou a nestálou hranicí mezi Osmanskou říší a Íránem, poté jeden z klíčových bodů politiky evropských velmocí v době koloniální expanze. Je patrné, že míra významu této oblasti měla stoupající tendenci. Nepříznivý dopad vlivu evropských velmocí na národy žijící v této oblasti je také obecně znám. Avšak teprve podrobnější pohled na podmínky, za nichž se tyto národy zformovaly, může odhalit složitost celého procesu a především příčiny problémů, které jsou velmi aktuální dnes. Pramen nejasností spočívá ve skutečnosti, že toto území bylo po první světové válce rozděleno mezi státy, jež se v následujícím, až do současné doby trvajícím období, takřka bez výjimky pokoušely o "konečné řešení kurdské otázky".

Záměrem této práce je přiblížit okolnosti počátků a současné působení kurdského národně osvobozenického hnutí v širších politických a sociálně ekonomických souvislostech a zároveň nastínit postoj světových velmocí a mezinárodních organizací vůči kurdskému osvobozenickému hnutí.

Během psaní práce jsem se potýkala s akutním nedostatkem (zejména česky psaných) zdrojů zabývajících se pozicí Kurdů jakožto subjektu mezinárodních vztahů. Doufám proto, že práce napomůže fond dostupných informačních zdrojů rozšířit.

2. Východiska a metodika práce

I přes svůj nezpochybnitelný význam se problematice Kurdů a jejich mezinárodní reprezentace dostává překvapivě málo pozornosti. Na rozdíl od mnoha jiných sporných či konfliktních regionů světa zde neexistuje výraznější zájem mezinárodního společenství, což je částečně dáno i specifickou povahou oblasti Blízkého východu a stávajícím kontaktům se státy, ve kterých kurdské menšiny žijí. Celková mezinárodněpolitická izolovanost oblasti známé jako Kurdistan se pak odráží i v nedostatku informací a zájmu problematiku tohoto regionu blíže zkoumat. Až na výjimky v západních zemích prakticky neexistuje ucelený výzkum zaměřený na kurdský národ a vnitřní strukturu, a tak i množství dostupných literárních zdrojů je poněkud skromné. Pro účely této práce tedy bylo nutné sáhnout po informačních zdrojích, které překračují hranice akademické sféry České republiky i Evropy a pokusit se shromáždit dostupné texty pojednávající o Kurdech obecně, i o jejich historii, aktivitách a politických projevech v jednotlivých zemích, v nichž tvoří významné menšiny. Cenným zdrojem informací se stávají texty publikované v zahraničních odborných časopisech a dostupné v akademických archivech, články v tisku, ale i překlady dokumentů a publikací vydaných přímo kurdskými autory a organizacemi. Jelikož tato poslední skupina má tendenci být výrazně názorově zaujata, byl při tvorbě práce kladen důraz na to, aby v textu byly použity pouze ověřitelná fakta a tvrzení, pokud možno bez ideologických nebo jednostranných projevů.

Obsahové zaměření a rozsah práce předpokládají text spíše teoretického charakteru; i tak ale bylo mou snahou vytvořit více než jen práci referátového typu představující kompilát jednotlivých zdrojů. Základní část práce představuje Kurdy jako národ a kurdskou identitu, společné charakteristiky a stručný přehled vývoje do první světové války. Poté v samostatných kapitolách přibližuje historický vývoj v 20. století a současnost kurdských menšin ve čtyřech blízkovýchodních zemích: Turecku, Iráku, Íránu a Sýrii, přičemž důraz je kladen na politické aktivity, míru přiznaných občanských a menšinových práv, ale i vztahy s vládami jednotlivých zemí a celkové postavení etnika v rámci společnosti. Tato část by měla poskytnout základ pro porovnání situace jednotlivých kurdských komunit z hlediska úspěšnosti jejich snahy o suverenitu a vytvoření samostatného státního útvaru: Kurdistanu. Na základě těchto podrobnějších profilů jednotlivých zemí lze nabídnout porovnání situace kurdských menšin a naznačit možné perspektivy jejich blízké budoucnosti. Práce je tedy v další kapitole zaměřená

na problematiku mezinárodního uznání Kurdistánu a faktory, které tento proces mohou ovlivnit; využívá prvků komparativní analýzy.

Významnou pomocí při volbě zaměření práce byla osobní zkušenost s rodinou kurdských emigrantů ze Sýrie v Pobytovém centru Zbýšov a následně v Integročním středisku Havířov. I když rozhovory s příslušníky kurdského etnika nepředstavují základ pro objektivní analýzu, mají takto získané informace velkou hodnotu pro pochopení vnímání identity národa a postojů k aktuální situaci. Sdělené zkušenosti a svědectví pomohly při tvorbě kapitol popisujících aktuální stav ve vybraných zemích.

3. Kurdové jako národ a identita

Dej svou krev cizinci a budeš toho provždy litovat.

Kurdské přísloví

V průběhu dějin byl region Blízkého východu osídlen různými národy a kmeny, mezi kterými byli Huriáni, Mitannijci, Asyřané, Peršané, Řekové, Římané a Arabové aj. Ve středověku bylo ovládáno částečně samostatnými městskými oblastmi. Kurdové jsou národem s kmenovou vnitřní organizací žijící především v horských oblastech. Sami sebe definují jako potomky dávných Médů, tedy etnika indo-árijského původu. Doložené zmínky o kurdsém národu sahají až do roku 400 před Kristem. V době existence Osmanské říše jejich - stále početnější - menšina získala značný význam, i když nikdy neměla tak silnou pozici jako další národnosti v rámci říše. Samotná národní identita Kurdů není nikterak homogenní – naopak, projevuje se zde značná odlišnost jednotlivých kmenů a komunit, což v určitých případech vede ke značné fragmentaci i na poli politickém. K odlišnostem mezi jednotlivými skupinami přispívá i jistá míra jazykové odlišnosti stojící na třech různých formách kurdského jazyka, ale také náboženské odlišnosti, zejména mezi šíitskou a sunitskou větví islámu. Více než další faktory je tedy pro určení vlastní identity pro Kurdy důležitý faktor kulturní příslušnosti k národu bojujícímu za svou svrchovanost.¹

3.1. Geografické vymezení

Kurdský národ osídluje území o rozloze přibližně 518 tisíc čtverečných kilometrů. Se svou celkovou odhadovanou populací 25 milionů lidí se jedná o největší národ na světě, který nemá vlastní stát. I přes slibně vyhlížející vývoj po první světové válce, kdy americký prezident Woodrow Wilson prezentoval svých 14 bodů o základech civilizace, které měly za úkol zajistit právo na sebeurčení pro jednotlivé národy, Kurdové nikdy neměli šanci vlastní státní útvar vytvořit. Ani možnost autonomie, která jim byla v několika státech slibována, nebyla nikdy převedena do praxe. Autonomii Kurdům přiznává i mezinárodní smlouva ze Sévres, podepsaná v roce 1920 jako mírová smlouva mezi vítěznými státy a Osmanskou říší v rámci versailleského mírového systému. V tomto

---

¹ ELPHINSTON, W.G.: The Kurdish Question, International Affairs 1946, s. 92.

období se kurdské etnikum vůbec nejvíce přiblížilo vlastnímu státu. Tomu však zabránila revize mírové smlouvy z Lausanne v roce 1923. Ta území rozdělila mezi Turecko, Irák, Írán a Sýrii, načež tyto státy zavedly politiky výrazně potlačující projevy a iniciativy kurdské menšiny na jejich území. Největší část kurdského území (43 %) připadla Turecku, 31 % Íránu (Persii), 18 % Iráku, 6 % Sýrii a zbylá část tehdejšímu Rusku, později Sovětskému svazu. Ze všech těchto částí pouze Íránský Kurdistan nese zmínku národnostní identity ve svém oficiálním názvu. Užívání názvu Kurdistan je i dnes běžné pro kurdskou literaturu a informační zdroje, nicméně z hlediska mezinárodního práva nebo politické geografie podobný útvar neexistuje.²

3.2. Kmenová historie a kultura

Až do poloviny 19. století byl Kurdistan, země osídlena Kurdy, osídlen různými kmeny organizovanými nezávisle na sobě. Všechny pouze stejně uznávaly vládnoucí režim Safavidů, Osmanské říše a Persie. Nejvyšší kurdští náčelníci, amirové, vedli jednotlivé kmeny a odpovídali za mír a klidné soužití. Pokles moci amirů v druhé polovině 19. století znamenal posílení klanových vůdců, aghasů, kteří uplatňovali svou moc v rámci konkrétního geografického regionu. Jejich autorita stoupala společně s potřebou zajistit bezpečnost a rozdělení vody a půdy. Aghasové byli navíc uznávaní centrální vládou, jíž také odpovídali a byli povinni plnit její nařízení.

Pokud se v oblasti vyskytly jakékoliv konflikty, náboženští šejchové měli za úkol urovnat spory mezi aghasi. Rozdělovali se do dvou náboženských škol: kadirijské a nakšbandijské. Jejich role v kurdských oblastech byla nezastupitelná, přičemž největší kurdští vůdci 20. století jako Mustafa Barzání či Džalal Talabani pocházeli z rodů někdejších šejchů. Kmenová hierarchie se v některých osadách zachovala do současnosti, včetně pozice aghasů a šejchů. Kmenová povaha kurdské společnosti, historie a kultura se podává ústní formou do dalších generací až do současné doby, i když se touto cestou pochopitelně mnohé příběhy značně pozměňují. Tyto rozdíly přispěly k rostoucí diferenciaci jednotlivých částí kurdské populace ve světě, což má mnohdy negativní dopad na vzájemné soužití a časté vnitřní konflikty zabraňují prosazení myšlenky kurdské jednoty.³

---

² Tato práce užívá pojmu Kurdistan pro souhrnné označení území Blízkého východu osídleného převážně kurdskou populací. *International Affairs* 1946, s. 92.

ZANGER, M.: *Refugees in Their Own Country*. Middle East Report 2002, s. 40-41

³ GARRUSI, G.: *Opinion: Kurdish state and its dynamics*, 1999.

3.3. Počátek moderního vývoje

Zlomovým bodem dějin kurdského národa je konec první světové války, kdy se nejvíc přiblížil uskutečnění plánu založení vlastního státu. Další vývoj událostí ovšem tento scénář nakonec pohřbil a vytvořil stav, který s určitými obměnami funguje dodnes.

Smluva ze Sèvres byla podepsána 20. srpna 1920 jako součást versailleského mírového systému po první světové válce. Měla upravovat vztahy vítězných států s Osmanskou říší, která v průběhu války podporovala Trojspolek, a s koncem konfliktu se tedy octla na straně poražených zemí. Na rozdíl od podobných úmluv ze Saint-Germain nebo Trianonu ovšem byla poměrně křehká a Turecko jakožto nástupnický stát osmanského impéria dokázalo jejím ustanovením úspěšně vzdorovat. Smlouva výrazně redukovala území Turecka, přičemž v Evropské části mu byla přiznána pouze oblast Istanbulu a jeho okolí a v asijské části počítala s nezávislým státem Kurdistán. Navíc zde byla garantována práva netureckých etnik na území bývalé Osmanské říše, což se nejvýznamněji dotýkalo Řeků, ale mělo vliv i na kurdské obyvatelstvo. Vzhledem k neúspěchu s uplatněním obsahu smlouvy byla svolána nová konference, která vyústila v revizi dokumentu a podepsání nové mírové smlouvy v Lausanne 24. července 1923. Ta anulovala smlouvu ze Sèvres a nanovo definovala většinu ustanovení. Tato nová verze přiznávala Turecku výrazně větší území, a to bez zmínky o autonomních územích v řeckém pohraničí nebo o Kurdistanu.⁴ I postavení cizinců na tureckém území ztratilo většinu garancí a nastupující turecký režim Mustafy Kemala Atatürka získal mnohem větší pravomoci v otázkách vnitřního uspořádání země. Tento zvrát vývoje se velmi nepříznivě dotkl kurdského obyvatelstva na území Turecka, kteří tím ztratili legitimní základ pro budování vlastního státu. Důsledky vzniku nové smlouvy ovšem nezasáhly pouze turecké Kurdy, ale ztrátou mezinárodního uznání kurdské suverenity oslabily i postavení všech dalších kurdských komunit v oblasti.⁵

Od tohoto momentu již můžeme sledovat oddělený vývoj několika kurdských komunit, které se octly na území jiných států. Čtyři nejvýznamnější z nich budou představeny podrobněji: Kurdové v Turecku, Iráku, Íránu a Sýrii.

---

⁴ BROWN, P.: *From Sèvres to Lausanne*. The American Journal of International Law, 1924, s. 115.

⁵ KAKYÍ, S.: *The Kurds: search for identity*. 2000

4. Kurdové v Turecku

Téměř polovina všech Kurdů žije v Turecku, kde tvoří přibližně 15-20% celkové populace. V současné době žijí převážně ve velkých městech (např. Istanbul, İzmir, Mersin a Adana) nebo v jihovýchodní části Turecka, která bývá často označována jako Turecký Kurdistan. Podle průzkumů z března 2007, tvoří Kurdové společně s obyvateli hovořícími jazykem Zaza přibližně 13,4% dospělé populace, a tedy 15,68% celkové populace.

Kvůli velikosti kurdské populace a existenci separatistických hnutí jsou kurdské politické strany chápány jako ohrožování národní jednoty státu. Ve snaze asimilovat Kurdy potlačovala vláda kurdský jazyk, ale její několikaleté snahy o lingvistickou asimilaci byly neúspěšné a většina Kurdů si vlastní jazyk udržela. Do roku 1991 bylo veřejné užívání kurdštiny nelegální. Zacházení Turecka se svými obyvateli kurdské národnosti bylo často terčem mezinárodní kritiky.⁶

4.1. Historický vývoj

Kurdové žili na území Anatólie již po staletí. Předchůdci dnešních kurdských kmenů byli Médové, Metáni. Po vzniku Turecké republiky po zrušení kalifátu a sultanátu proběhla řada kurdských povstání.

4.1.1. Povstání kmene Koçkiri

Koçkirske povstání proběhlo v roce 1920 ve městě Alevi v převážně šíitské oblasti Kizilbash-Dersim, která se vyznačovala značně militantní povahou obyvatelstva. I když bylo povstání vedeno převážně kurdským kmenem Kizilbash Koçkiri, jeho plánování bylo zcela v rukou organizace známé pod názvem Kürdistan Taâlî Cemiyeti (KTC). Povstalecké hnutí ovšem zcela selhalo, a to hned z několika důvodů. Důležitým faktorem zde byla povaha regionu Kizilbash, kde většina obyvatel považovala celou akci pouze za lokální nepokoje spojené s městem Alevi, a tedy v něm Kurdové z dalších lokalit neviděli možnost prosazení vlastních zájmů.

Důsledkem povstání Koçkiriů bylo zahájení diskusí v tureckém Velkém národním shromáždění, které uvažovaly o určité velmi omezené formě autonomie a kurdské samosprávy

---

⁶ MUTLU, Servet: *Ethnic Kurds in Turkey, A Demographic Study*. International Journal of Middle East Studies, 1996, s. 517-518.

v oblastech považovaných za součást Kurdistanu. Všechny tyto úvahy se ale rozplynuly po podpisu mírové smlouvy z Lausanne v roce 1923.

4.1.2. Povstání Šejcha Saída Parina v roce 1925

Region Azadî byl dlouhodobě ovládán vojenskými důstojníky z někdejších kurdských kmenových milic (*hamidiye*) vytvořených ještě v době Osmanské říše pro pohraniční střety s Armény a udržení státní moci v problematickém regionu Kizilbashi. Podle zpráv britské tajné služby zde existovalo hned několik zdrojů znepokojení: neustálé kulturní požadavky Kurdů a stížnosti na špatné zacházení ze strany Turecka, ale také strach z hrozící hromadné deportace kurdského obyvatelstva. K nespokojenosti místního obyvatelstva přispíval i fakt, že se název Kurdistan neobjevoval na mapách a kurdský jazyk byl státem potlačován na všech úrovních, včetně školství. Rostl rovněž počet obvinění Turecka z ekonomického zneužívání kurdských oblastí na úkor místní populace.

Podle dostupných zdrojů to byl právě šejch Saíd, kdo přesvědčil vojenské velitele, aby se zapojili do boje za kurdskou nezávislost. Cílem následujících akcí bylo osvobodit Kurdy z tureckého útlaku, dát jim svobodu a přinést příležitost rozvíjet jejich zemi. To dalo základ dalšímu velkému kurdskému povstání počátkem roku 1925.

Této akci se, podobně jako v dalších případech, nedostalo žádné zahraniční podpory. Britská diplomacie soudila, že Kurdistan jako stát není schopen samostatné existence a do aktuálního vývoje nijak nezasahovala, přestože se zásadně dotýkal i území spravovaného Velkou Británií v rámci mandátu Společnosti národů. Kritickým místem konfliktu se stalo město Mosul, které na základě mezinárodního doporučení mělo zůstat pod správou Británie, s čímž ovšem nesouhlasila turecká strana.

Šejch Saíd oslovil všechny kurdské kmeny v oblasti, aby se zapojily do povstání, i když reálně se výrazněji zapojily pouze Kurdové mluvící jazykem zaza (dimli). Naopak několik dalších kmenů se k povstání stavělo odmítavě. Jelikož z těchto kmenů pocházelo několik vojenských velitelů bývalých hamidijských milic, ani většina dalších kmenů v oblasti Alevi neměla zájem se na povstání podílet.

Podstatná část povstání proběhla do konce března 1925, když turecké vládní síly porazily povstalce souvislým leteckým bombardováním a za pomoci značného nahromadění vojenských

jednotek v regionu. Bylo mobilizováno více než 50 tisíc tureckých vojáků, přičemž kurdských bojovníků bylo pouze kolem 15 tisíc. Vůdci povstání byli v červnu téhož roku postaveni před vojenský soud.

Z mezinárodního hlediska mělo povstání negativní dopad na vyjednávací pozici Turecka v rámci Společnosti národů. Mosulská oblast byla přidělena do správy Velké Británie.

4.1.3. Agirské povstání

V roce 1927 vyhlásili Kurdové v agirské oblasti nezávislou republiku Ararat. Hlavním velitelem kurdských povstalců byl generál Ihsan Nuri Paša, příslušník známého bojovnického kmene Celali. V červnu 1930 propukly ozbrojené nepokoje mezi tureckou armádou a kurdskými bojovníky. V průběhu povstání turecké letectvo bombardovalo několik kurdských osad, přičemž do 21. července byla zničena většina kurdských pevností. Bylo mobilizováno na 66 tisíc vojáků a použito přes 100 letadel. Vojenské akce skončily v září 1930 vítězstvím turecké armády.

4.1.4. Dersimské Povstání

Posledním povstáním v sérii kurdsko-tureckých střetů bylo dersimské povstání vedené Seydem Rizou, vůdcem regionu Kizibash v roce 1937. Stejně jako všechny předchozí snahy o získání suverenity, i toto povstání bylo potlačeno armádou. Jeho průběh může být vnímán jako dvě odlišná povstání oddělená obzvláště tuhou zimou. První trvalo od března 1937 do listopadu téhož roku, druhé střetnutí začalo v dubnu 1938 a trvalo do prosince.

Turecko mobilizovalo 50 tisíc vojáků, aby povstání potlačilo. Neboť Dersimský region byl Ankaře blíže než předcházející místa vojenských střetů, proto mohlo být turecké vojenské letectvo nasazováno efektivněji než dříve. Tajné rozhodnutí turecké vlády ze 4. května 1938 rozhodlo o vojenském útoku na povstalce za pomoci všech sil koncentrovaných v krizových oblastech. Armáda měla v rámci operace obsadit všechny vesnice, zabavit vojenský materiál povstalců a deportovat obyvatele pryč z regionu. Vůdce povstání Seyid Riza byl dopaden 5. září 1937 a následně oběšen společně s deseti jeho důstojníky.

Ze všech kurdských povstání v 20. století mělo toto nejvýraznější dopady na kurdskou menšinu v Turecku, a to nejen na radikálnější větev patřící k jazyku a kultuře kurmanči, ale také na kulturně odlišné jazykové skupiny kizilbash a zaza. Hnutí odporu v rámci republiky bylo zcela

rozbito na několik desetiletí a přes 40 tisíc dersimských Kurdů bylo zabito nebo deportováno po porážce povstání.

4.1.5. Dersimský masakr

Dalekosáhlým důsledkem dersimského povstání byla odvěta turecké armády na kurdském obyvatelstvu. Vlna násilí bývá Kurdy označována za genocidu, přičemž události roku 1938 byly kritizovány i mezinárodním společenstvem. Bylo zabito přes pět tisíc Kurdů, což představovalo přibližně 10 % místní kurdské populace. Tyto události jsou v Turecku dodnes velice citlivým tématem, o kterém není přípustná žádná veřejná diskuse. Představují nejdestruktivnější fázi politiky potlačování odporu v politickém systému jediné dominantní strany ve 30. letech 20. století.⁷

4.2. Aktuální situace a lidská práva

4.2.1. Práva jednotlivce

V Turecku je od roku 2002 (pro zločiny v době míru), resp. 2004 (pro zločiny v době války) oficiálně povolen trest smrti. V praxi nebyla tato forma trestu použita od roku 1984. Ve 30. letech 20. století bylo Turecko jednou z prvních zemí světa, která přiznala plná politická práva ženám, včetně aktivního a pasivního volebního práva pro všechny volené funkce.

V dodržování lidských práv ovšem v Turecku existují značné disproporce. I dnes se v méně vyspělých částech země uplatňuje spíše patriarchální princip autority s důrazem na čest rodiny a podřízenost v rámci rodin. Tento systém je poměrně častý i u místních kurdských kmenů. Vyskytují se zde dokonce i vraždy pro ochranu rodinné cti, které jsou v přímém rozporu s trestním právem turecké republiky. Rozpor s bezpečnostními silami v těchto otázkách často vede k obviňování z rasizmu a potlačování kurdské kultury. Aby se podobným konfliktům předcházelo, soustřeďují se státní instituce i neziskové organizace na vzdělávání obyvatelstva slabě rozvinutých regionů ve snaze objasnit právní systém Turecka a odstranit nežádoucí násilí ze společnosti.

Míra gramotnosti veškeré populace Turecka je 87,4 %, tedy výrazně méně oproti evropskému průměru. Tato situace je dána zmiňovaným nerovným přístupem vůči ženám v jižních provinciích osídlených arabským a kurdským obyvatelstvem. Mnoho kurdských rodin odmítá

---

⁷ VON BRUINSEN, M.: *The Kurds in Turkey*. In: MERIP Reports, 1984.

posílat své dcery do škol s odkazem na kmenové tradice staré několik set let. Tento stav se přitom nemění ani v bohatších rodinách, které rovněž odmítají umožnit děvčatům povinnou školní docházku; spíše usilují o to, aby se jejich dcery ještě v relativně mladém věku vdaly. Velká část arabské a kurdské populace na jihu země neuznává školní systém jako reálnou možnost pro vzdělávání žen. Proti těmto postojům se turecká vláda snaží bojovat pomocí vzdělávacích, politických i mediálních kampaní. První výsledky těchto aktivit dokazují jejich úspěšnost ve velkém počtu případů, čímž se základní vzdělání dostává i dosud vyloučeným členům menšinové populace.

4.2.2. Práva skupin

Několik neziskových organizací v minulosti vyzývalo Turecko k přijetí Evropské charty regionálních a menšinových jazyků, což by znamenalo povinnost vlády aktivně podporovat vzdělávání menšin v jejich rodných jazycích, a to alespoň po dobu povinné školní docházky.

Turecká vláda dlouhou dobu zcela popírala existenci kurdské identity, což se v praxi projevovalo v jazykové i kulturní izolaci kurdské menšiny. Naopak v jižních regionech země existovala asimilační politika usilující o změnu vnímání své identity a jazyka u kurdských dětí.

Zpráva o pokroku z roku 2006 vydaná Evropskou komisí v souvislosti s ambicemi Turecka stát se členskou zemí Evropské unie uvádí několik připomínek k dodržování lidských práv v oblasti kultury a vzdělání. Kromě jiného již v Turecku mají povolení k provozu dvě kurdské televizní a jednu rozhlasovou stanici, které ovšem podléhají určitým omezením. Tyto limitace brání např. vysílání živých přenosů nebo vzdělávacích programů v kurdštině.

Turecká státní televize provozuje národnostní vysílání v pěti jazycích včetně kurdštiny, nicméně časově a obsahově jen velmi omezeně. V současné době nevysílá v menšinových jazycích žádná soukromá televize nebo rádio, i když potřebná legislativa, která to umožňuje, je platná již od roku 2004.

Jediným jazykem výuky ve školách zůstává turečtina, což dále posiluje hlasy volající po uznání samostatné kurdské identity. Kurdští aktivisté tvrdí, že zájem o studium kurdského jazyka existuje, ale je nutné, aby byl vyučován ve státních školách. V současnosti tedy neexistuje možnost studovat kurdštinu v státních ani soukromých školách. Zároveň nejsou vytvořeny podmínky pro přístup k veřejným službám pro lidi, kteří neovládají turečtinu. Hodnotící zpráva Komise také kritizuje ustanovení zákona o politických stranách, který staví užívání jiného než

tureckého jazyka v politickém životě mimo zákon. Celkově za poslední roky udělalo Turecko pouze nepatrný pokrok v zajišťování fungující kulturní diverzity a podpoře národnostních menšin v souladu s mezinárodními standardy.

4.2.3. Politická práva

V parlamentních volbách v říjnu 1991 bylo do tureckého parlamentu zvoleno přes 20 kurdských poslanců za stranu DEP. I v následujících volbách uspěly nezanedbatelné počty kurdských kandidátů, i když jejich pozice reprezentantů etnika je pouze nepatrná. Reálný konflikt vznikl v roce 1993, kdy byl zavražděn kurdský poslanec Neumet Sincar. Následné vyšetřování prokázalo, že jeho smrt měla na svědomí turecká větev teroristické skupiny Hizballáh, jenž se pokoušela zabít poslance Nizamettina Toğuça. Rok po Sincarově vraždě bylo zatčeno šest kurdských poslanců. Aby mohli být vydáni pro trestní stíhání ve věci výroků pronesených na půdě parlamentu, předcházelo zatčení zbavení poslanecké imunity ze strany parlamentu. Šest dalších poslanců, kteří se cítili být pronásledováni, uprchlo do zahraničí ve snaze získat politický azyl v Evropě. Zbýlých devět kurdských poslanců buď rezignovalo na svou funkci, nebo přestoupilo do jiné politické strany, aby se vyhnuli zatčení.⁸

Odsouzení kurdských poslanců v prosince 1994 mělo za následek vlnu kritiky ze strany amerického Kongresu a administrativy prezidenta Clintona.

4.2.4. Porušování lidských práv na jihovýchodě země

Podle zprávy Ministerstva zahraničních věcí Spojených států amerických mají střety mezi Turky a militantními příslušníky Kurdské strany pracujících (PKK) na svědomí již přes 30 tisíc mrtvých. V roce 1995 vyhlásil turecký stát válku PKK, která figuruje na mnoha seznamech teroristických organizací. Dohromady bylo zničeno 3400 vesnic. Kromě tisíců mrtvých musely přes tři miliony Kurdů opustit své domovy a stát se uprchlíky.

Podle informací Human Rights Watch v průběhu těchto konfliktů ozbrojené síly často nedokázaly rozlišit bojovníky PKK, a tak zasahovaly proti kurdské populaci jako celku. Tak proběhlo desetiletí násilí a krutého zacházení s civilisty v jihovýchodních regionech země. Jednou

---

⁸ WATTS, N.: *Pro-Kurdish Parties in Turkish Politics, 1990-94*. 1999, s. 634.

z metod, jak postupovat proti budování taktických základů PKK, bylo i vyzbrojování části kurdských obyvatel a jejich jmenování strážci osad. Turecké síly na jihovýchodě země prakticky vylidnily 1400 vesnic v rámci tažení proti PKK.

Po turecké vojenské intervenci v severním Iráku v roce 1995 začal světový tisk poukazovat na to, že v rámci této přeshraniční operace trpělo především civilní obyvatelstvo, a to zejména iráčtí Kurdové. Konkrétní zahraničněpolitickou odezvu ale tato zjištění neměla.

4.3. Současné problémy

4.3.1. Nedávné události v Diyarbakıru

V násilných nepokojích v několika městech jihovýchodního Turecka v březnu a dubnu 2006 bylo zadrženo přes 550 lidí včetně 200 dětí. Asociace Diyarbakır Bar v souvislosti se zásahy policie podala 70 stížností na špatné zacházení. Bylo zahájeno vyšetřování 39 z těchto podání.

4.3.2. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Několik rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva uznalo Turecko vinným z porušování lidských práv občanů kurdského původu. Existuje zde několik ilustračních případů:

Ahmet Zeki Okçuoğlu byl tureckým právníkem kurdského původu narozeným v roce 1950. V červnu 1991 ho istanbulský státní zástupce obvinil z šíření propagandy proti celistvosti státu. Příklad převzal Soud národní bezpečnosti, který v procesu s třemi soudci, včetně jednoho vojenského, v březnu 1993 uznal obžalovaného vinným. Okçuoğlu byl odsouzen na 20 měsíců vězení a finanční pokutu 41 666 666 tureckých lir. Soud zároveň nařídil konfiskaci všech podezřelých publikací a materiálů. V pozdějším rozhodnutí z července 1999 soud uznal, že vyměřený trest nebyl adekvátní a v daném kontextu neodpovídal principům fungujícím v demokratické společnosti.

Günay Arslan byl autorem knihy nazvané *Dějiny truchlení, 33 kulek*. Poprvé byla vydána v roce 1989 s následnou reedicí v červenci 1991. Součástí knihy je předmluva Musy Antera, známého politika zastávajícího Kurdy a předního spisovatele věnujícího se kurdské otázce, zavražděného v roce 1992. Již 29. prosince 1989 istanbulský Soud národní bezpečnosti v rámci policejního vyšetřování Arslana nařídil konfiskaci všech kopií knihy. O necelý měsíc později státní zástupce obvinil Arslana z šíření separatistické propagandy. Obžaloba poukazovala na skutečnost,

že kniha otevřeně mluví o několika různých etnických skupinách v Turecku a turecký národ vykresluje jako barbarský, zatímco Kurdové byly potlačováni a pronásledováni. Na druhé straně měla kniha působit jako glorifikace povstaleckých skupin na jihovýchodě Turecka. V roce 1993 byl spisovatel odsouzen na šest let a tři měsíce vězení a kniha byla kompletně stažena z trhu. Druhý rozsudek z roku 1999 však tentýž soud rozhodl o neoprávněnosti předešlého rozsudku.

E dip Polat, narozen 1962, publikoval v roce 1991 v Ankaře publikaci vyprávějící o historickém vývoji kurdských povstaleckých skupin v Turecku. Doplněna autorovými komentáři, kniha popisuje situaci vězňů v diyarbakırském vězení a tvrdé praktiky, jímž byli vystaveni. Stejný soud jako v předchozích případech na podnět státního zástupce nařídil konfiskaci všech kopií knihy v rámci probíhajícího vyšetřování. I Polat byl obviněn z šíření protistátní propagandy a otevřené podpory kurdského separatismu. Obviněný před soudem všechna obvinění popřel; byl ovšem uznán vinným a odsouzen. Až revize rozsudku v roce 1999 přinesla podobný výsledek jako v předchozích dvou případech.

4.3.3. Obvinění z genocidy Kurdů

Desmond Fernandes, odborný asistent na Univerzitě De Montfort tvrdí, že turecké vlády postupně vytvořily komplexní systém neustálé kulturní genocidy vůči Kurdům ve snaze kompletně je asimilovat jakýmkoli prostředky. Ve své práci rozděluje tureckou vnitřní politiku na několik klíčových částí:

- Program nucené asimilace, zahrnující zákaz používání kurdského jazyka a stěhování kurdského obyvatelstva do jiných regionů Turecka. Vláda zároveň bojuje proti organizacím zasazujícím se o dodržování menšinových práv.
- Násilná represe jakéhokoliv kurdského hnutí odporu (zejména PKK). Autor tvrdí, že stovky tisíc Kurdů byly zabity tureckými vojenskými silami v uplynulých 80 letech.

V 80. a 90. letech 20. století Turecko přemístilo značné množství vlastních občanů žijících v jihovýchodní Anatolii, především z venkovských oblastí. Oficiálním důvodem pro přemístění byla jejich ochrana před militantní stranou PKK. Vláda tvrdí, že akce tureckých ozbrojených sil, včetně ničení prázdných vesnic, jsou legitimními prvky boje proti terorismu, které zabraňují dalšímu šíření násilí.

4.4. Shrnutí

Turecko je vnímáno jako nejvýraznější případ konfliktu Kurdů se státem, v němž jejich komunity žijí, a to i přesto, že situace v této zemi z pohledu menšin není horší než v jiných případech. Historický kontext a značná medializace ovšem přispěly k časté asociaci Kurdů a s Tureckem. Přestože plná politická a kulturní práva jsou i zde Kurdům zatím vzdálena, vývoj lze hodnotit pozitivně.

5. Kurdové v Iráku

Současná kurdská populace Iráku dosahuje 5 až 6 milionů obyvatel. Většinu z nich tvoří sunitští muslimové; existují zde ale i jiné náboženské skupiny, včetně křesťanů.

5.1. Historický vývoj

Počátkem 20. století, 1. prosince 1918 požádali vůdci kurdských kmenů britského správce oblasti Mezopotámie, plukovníka Arnolda Wilsona, o podporu v otázce vytvoření jednotného státu Kurdistánu pod britskou ochranou. Po zamítavém postoji Británie v období let 1919-1922 ustavil vlivný kurdský vůdce Šejch Mahmud Barzání první kurdskou vládu se sídlem ve městě Sulajmánía a zorganizoval dvě povstání proti britské správě. Britským zástupcům v oblasti trvalo dva roky, než se jim vyhocenou situaci poznačenou povstáními podařilo uklidnit.

Vůbec první vlna odporu začala 22. května 1919 zatčením britských představitelů ve městě Sulajmánía. Povstání se rychle rozšířilo i do Mosulu a Arniku. Barzání byl v odpovědi na nepokoje deportován do Indie. V červenci 1920 vyjádřilo 63 kmenových vůdců z oblasti záměr vytvořit nezávislý stát Kurdistán pod britskou správou. Britské pochybnosti o možné kurdské samosprávě pramenily z obavy, že případný úspěch státotvorného hnutí Kurdů by mohlo způsobit řetězovou reakci v arabských regionech Bagdád a Basra, což by zásadním způsobem ohrozilo přímou britskou vládu nad mandátním územím Mezopotámie.

V roce 1922 britské úřady postavily Mahmuda Barzáního do pozice regionálního vůdce v naději, že pomůže zorganizovat kurdské obyvatelstvo jako tlumící prvek proti tureckým expanzivním ambicím v oblasti Mosulu. Barzání využil příležitosti k vyhlášení Kurdského království, v němž se vyhlásil králem, i když později souhlasil s mírnějším řešením založeným na omezené autonomii v rámci nového iráckého státu.

V roce 1927 se Barzáního klan stal hlasitým propagátorem práv iráckých Kurdů, co vyústilo až do požadavku na vytvoření samostatné kurdské provincie v severním Iráku v roce 1929.

Po vstupu Iráku do Společenství národů v roce 1930 Barzání zorganizoval třetí povstání, které bylo potlačeno britskými pozemními a vzdušnými silami. Po tomto vojenském neúspěchu

vyzvali kurdští představitelé Společnost národů, aby zřídila kurdskou vládu jakožto instituci zastupující irácké Kurdy na cestě k vlastnímu státu. Pod tlakem irácké vlády i Velké Británie, nejvlivnějšího člena Společnosti národů, byl tento plán zamítnut a Barzání se opět ocitl v exilu. Po kolapsu Mahabádské republiky v Íránu se stáhnul do Sovětského svazu.⁹

5.1.1. Barzáního povstání 1960-1975 a jejich důsledky

Po vojenském převratu Abdula Karima Kasima v roce 1958 se Barzání mohl vrátit z exilu a založit novou Kurdskou demokratickou stranu (KDP), která dosáhla oficiálního povolení k činnosti o dva roky později. Nový režim se ale snažil využít vnitřní rozpolcenosti kurdské společnosti k vyvolání rozporů, které by zabránily rozvoj politických aktivit v severním Iráku. Vláda vedla rozhovory s kmeny Baradost a Zeban a snažila se je přimět k odporu proti Barzáního politice. V červnu 1961 v reakci na rostoucí napětí Barzání rozpoutal první vlnu nepokojů s cílem vydobýt autonomii pro Kurdy. Vinou chaotické situace v irácké armádě vláda ani tři roky po převratu nebyla schopna toto povstání potlačit. Rozpory uvnitř armády přispěly k dalšímu přepravu – tentokrát v podání levicové islámské strany Baas. Andul Salam Arif vyhlásil příměří v únoru 1964, které ovšem jen prohloubilo rozpor uvnitř kurdské společnosti: ideový konflikt městských radikálů a tradičních sil vedených Barzáním. Reakcí kurdské strany na příměří bylo vyloučení radikálních členů z KDP. Ani tyto stabilizační kroky ale nepřispěly k ukončení konfliktu mezi Kurdy a bagdádskou vládou. Ta se v roce 1966 ještě jednou pokusila kurdská hnutí potlačit silou, ale opět neúspěšně. Po irácké porážce Arif vydal dvanáctibodový mírový program, jenž ovšem nestihl vstoupit v platnost.

V roce 1968 strana Baas uspořádala další státní převrat a opět zcela změnila parametry vnitropolitických vztahů. Nová, radikálnější vláda ihned rozpoutala kampaň proti Kurdům, která ovšem narážela na jiné vnitropolitické překážky – zejména mocenské boje v Bagdádu a zhoršující se vztah s Íránem. Ke kontaktu vlády a kurdské reprezentace navíc vybízel i Sovětský svaz, a tak byl vytvořen nový mírový plán z března 1970.¹⁰ Ten počítal s výraznější autonomií kurdského regionu a zajišťoval mu zastoupení na vládní úrovni. Přes to všechno baasistická vláda zároveň zahájila

---

⁹ ESKANDER, Saad: British Policy in Southern Kurdistan: The Formation and the Termination of the First Kurdish Government. *British Journal of Middle-Eastern Studies*, 000, s. 141-144.

¹⁰ Iraq and Kurdish Autonomy. In: *MERIP Reports*, č. 27, 1974.

i proces arabizace země, začínající od bohatých regionů s nalezištěm ropy. V následujících letech vláda překonala své vnitřní rozpory a uzavřela smlouvu o přátelství se SSSR. Tím zároveň Irák vystoupil z přetrvávající izolace v rámci arabského světa. Na druhé straně Kurdové zůstali závislí od vojenské pomoci z Íránu a jejich pozice se nijak nezlepšila.

5.1.2. Dohoda z Alžíru

V roce 1974 irácká vláda začala novou vlnu útoků proti Kurdům a zatlačila většinu jejich populace až na hranici s Íránem. Bagdád navíc informoval Teherán, že Irák se podvolí požadavkům ostatních arabských zemí za předpokladu, že přestanou podporovat kurdskou menšinu na jeho území. Za pomoci Alžírska jako mediátora Írán a Irák dosáhli vzájemné dohody v roce 1975, která zcela odřezala vojenské zásobování pro Kurdy. Barzání opět odešel do Íránu společně s mnohými svými stoupenci. Další odpor byl prakticky marný a mnoho kurdských bojovníků se irácké vládě vzdalo ještě před kompletním dobytím území. Tím irácký stát opět po patnácti letech získal vládu nad severní částí země. Pro zajištění trvalé suverenity nad touto oblastí byl i zde nasazen proces arabizace obyvatelstva. Do regionu bylo hromadně přemístěno množství Arabů a represivní opatření vlády vedla k další eskalaci nespokojenosti obyvatelstva.

Dlouhodobým důsledkem střetů mezi kurdskými polopartizánskými jednotkami a iráckou armádou bylo v průběhu dvou let 600 zničených vesnic a deportace 200 tisíc Kurdů do jiných částí země.

5.1.3. Íránsko-irácká válka a Anfalova kampaň

V době íránsko-irácké války vláda zavedla do praxe natolik přísná protikurdská opatření, že obvyklé nepokoje přerostly až do občanské války na části území. Mezinárodní společenství tento postup ostře odsoudilo, nicméně nikdy aktivně nezakročilo proti drastickým metodám státních sil, včetně nasazení chemických zbraní.

Kampaň al-Anfal představovala systematické vyvražďování kurdského obyvatelstva. Toto plošné ničení bývá definováno i jako kurdská genocida, ve které zahynulo přes 50 tisíc vesnických Kurdů, bylo zničeno přes 2000 osad a boje způsobily nevyčíslitelné škody. Součástí kampaně byla i arabizace Kirkúku spočívající ve výměně většiny obyvatelstva z kurdského na arabské.

5.1.4. Po válce v Zálivu

Kurdský region Iráku byl poprvé formálně ustanoven v roce 1970 jako Kurdský autonomní region. Byla zde zřízena legislativní instituce ve městě Arbil, které byla dána teoretická pravomoc rozhodovat o oblastech s kurdským osídlením. Ve skutečnosti ovšem toho shromáždění plně podléhalo prezidentovi Saddámovi Husajnovi, a to až do roku 1991, kdy se uskutečnilo další kurdské povstání. Krutě potlačená rebelie měla za následek vysoké ztráty a humanitární katastrofě se podařilo částečně předejít pouze vytvořením bezpečného území pro uprchlíky ze strany západních států. Po nastolení křehké rovnováhy mezi Iráčany a Kurdy vláda zahájila ekonomickou blokádu regionu, čímž zásadně zredukoval přísun zásob do kurdských oblastí. Právě v tomto období dosáhl kurdský region de facto nezávislost pod vládou dvou hlavních stran: KDP a Vlastenecké unie Kurdistánu (VUK); mimo sféry vlivu Bagdádu. Tento autonomní režim dokonce měl vlastní vlajku a hymnu.¹¹

Ojedinelé demokratické volby v červnu 1992 skončily rozdělením shromáždění na dvě téměř stejně silné části reprezentované hlavními politickými stranami. Přes všechny tyto politické úspěchy museli Kurdové čelit dvojímu embargu: jednomu ze strany OSN uvalenému na Irák jako celek a druhému ze strany Saddámovy vlády vůči kurdskému regionu. Následné ekonomické a sociální problémy byly důvodem pro růst napětí mezi dvěma hlavními kurdskými stranami. To vedlo až k vnitřnímu konfliktu na pokraji občanské války v letech 1994-1996. Po upokojení vnitřní situace byla nařízena změna rozdělování příjmů z projede ropy tak, aby kurdský region dostával 13 % financí. To přispělo k určité stabilizaci oblasti a vyřešení největších sociálních potíží. Zásah Spojených států navíc vedl k podepsání vzájemného příměří mezi iráckou armádou a Kurdy.

5.1.5. Svržení Saddámovy vlády

Když na jaře 2003 začala vojenská operace Irácká svoboda, kurdská menšina v ní okamžitě rozeznala další příležitost pro změnu poměrů v zemi, a tak bojovníci *pešmerga* aktivně zasáhli do bojů na straně mezinárodní koalice. Tato událost navíc přinesla nezvyklou shodu na kurdskou politickou scénu, kde dvě hlavní strany dosáhly názorové shody, a to i s několika menšími uskupeními.

---

¹¹ KUTSCHERA, C.: *The Kurds' Secret Scenarios*, 2002.

5.2. Současný vývoj

V současnosti jsou Kurdové platným členem multietnické irácké společnosti, o čemž svědčí i 53 mandátů v národním parlamentu pro Kurdskou alianci. Kurdská islámská unie má k tomu dalších pět křesel v celkovém počtu 275 mandátů v parlamentu. Oba vůdci kurdských stran nyní zastávají vysoké funkce v národní, resp. regionální vládě. Rok 2003 ovšem přinesl i reorganizaci iráckého politického systému. Byla zřízeno Přechodné národní shromáždění se speciálním právním kodexem platným po dobu transformace země. Toto přechodné období je ohraničeno přijetím prozatímní ústavy a získáním plné suverenity země.

Kurdská regionální vláda funguje od roku 1992 ve městě Erbil. Sestává z parlamentu voleného v přímých volbách a vládního kabinetu složeného z členů VUK, KDP a spřátelených stran. Od roku 1999 do současnosti je předsedou vlády Nečerven Idris Barzání. V současnosti je plně uznána jako správní instituce pro provincie Erbil, Dohuk a Sulejmania, ale má i mandát nad částmi oblasti Diala, Ninava a Kirkuk.¹²

5.2.1. Správní dělení

Irácký Kurdistan je rozdělen na šest správních jednotek, z nichž tři aktuálně spadají do jurisdikce Kurdské regionální vlády. O zapojení zbylých tří jednotek do kurdského regionu rozhodne referendum plánované na listopad 2007.

Poměrně složitou otázkou zůstává přesné vymezení hranic regionu, konkrétně problém začlenění měst Mosul a Kirkuk, v nichž žije značná kurdská menšina. To je problematické zejména s ohledem na další etnické skupiny – asyrskou, turkmenskou a arabskou, které jsou v těchto oblastech rovněž zastoupeny. Určité znepokojení existuje i v Turecku, kde byly vyjádřeny obavy o stabilitu Blízkého východu, pokud se časem kurdský region od Iráku odpojí. Konečnou polohu hranic má určit rozhodovací proces založený na sérii referend v roce 2007.

Poměrně specifickou aktivitou Kurdské regionální vlády je projekt s názvem „Kurdistán – ten druhý Irák,“ který si klade za cíl jasně vymezit kurdské území a napomoci jeho hospodářskému růstu.

---

¹² IZADY, M.: *Kurdistan, Where Credit is Due*, 2004.

5.3. Shrnutí

Dá se říct, že v souběžném historickém vývoji čtyřech kurdských komunit na Blízkém východě v 20. století byla právě populace žijící v Iráku nejvíce aktivní. Nacionalistické hnutí zde také dosáhlo největších úspěchů ještě před změnou režimu vyvolanou zvenčí. Tuto skutečnost lze přisuzovat jednak vysokému podílu Kurdů v irácké populaci, ale také specifickým momentům historického vývoje od první světové války, který do jisté míry iráckým Kurdům dal možnost prosazovat svou identitu.

6. Kurdové v Íránu

6.1. Charakteristika kurdské menšiny

Kurdové v Íránu mluví několika příbuznými jazyky, jež bývají souhrnně označovány jako *kirmandži*. Jednotlivé dialekty se rozdělují podle severních nebo jižních provincií, přičemž není neobvyklé, že různé kmeny ve stejném regionu mluví rozdílnými dialekty. Kurdština jako taková je lingvisticky bližší perštině než arabštině, i když její písemná forma využívá upravené arabské abecedy.

V Íránu žijí přibližně čtyři miliony Kurdů, čímž se s 9 % celkové populace stávají třetí nejvýznamnější etnickou skupinou v zemi po perské a ázerbájdžánské národnosti. Jsou koncentrováni převážně v horské oblasti Zagros poblíž západní hranice s Tureckem a Irákem, tedy blízko kurdských území v sousedních státech.

6.2. Historický vývoj

6.2.1. Reza Šáh Pahlavi

Po rozdělení Kurdistánu v roce 1941 a nástupu nové vlády Rezy Šáha se začala měnit i povaha kurdského obyvatelstva. Předtím převážně pastevecké kmeny se začaly usídlvat na jasněji vymezených územích. Struktura vedení komunit založená na aghasích se oslabil a naopak stoupla moc centrální íránské vlády. Organizátoři nacionalistických hnutí byli nuceni uprchnout do exilu, zatímco Reza Šáh byl pro silnou centralistickou vládu netolerující vnitřní rozdělení íránské společnosti. Jeho posedlost tvořením čisté perské kultury a národního povědomí se projevila ve vytváření institucí, které měly za úkol dohlížet na čistotu jazyka a očišťovat íránskou kulturu od cizích vlivů, včetně arabského a tureckého. Používání národnostních dialektů bylo zakázáno ve školách i v tisku, stejně jako nošení charakteristických oděvů a doplňků. Za této vlády kulturní různorodost Íránu značně utrpěla a s tím i všechny menšiny v zemi. Zavedení dotací pro pěstování tabáku na kurdských územích jen zhoršilo už tak špatnou ekonomickou situaci v nejslabších regionech. Reza Šáh navíc odmítal řešit problémy zdravotního systému a budování dopravní

infrastruktury. Tlak vlády a nepříznivá ekonomická opatření učinila z íránského Kurdistánu nejzaostalejší region v zemi.

6.2.2. Mahabádská republika

Sesazení Rezy Šáha v roce 1946 z důvodu podezření z kolaborace s nacistickým Německem přineslo další dramatický zvrat situace. Kurdští nacionalisté zabavili zbraně státním jednotkám a násilnou cestou založili Kurdskou republiku v Mahabádu. Vyhlášení nového státu provázelo obnovení komalského hnutí (*Komala-e Zhian-e Kurdistan*, Komise pro vzkříšení Kurdistánu) v roce 1942. Přestože se tato hnutí orientovala na ideály marxismu a leninismu, neexistovalo zde jasné napojení na SSSR. Nepřipojila se ani k organizaci Firkah – ázerbájdžánskému hnutí za osvobození, které operovalo s přímou podporou Sovětského svazu. Naopak Kurdská demokratická strana Íránu (KDP) nesla znaky sovětského vlivu. Na jejím čele stál od září 1945 Kazí Mohamad. Sovětská podpora ale byla poměrně proměnlivá a sledovala výhradně mocenské zájmy své zahraniční politiky. Stalin vyjadřoval podporu kurdské autonomii, dokud se kurdská hnutí držela myšlenek komunistů. Vznik samostatného kurdského státu by ovšem znamenal riziko, že se Kurdové připojí k západním státům, a tak sovětská podpora nedosáhla větších rozměrů.

Mahabádská republika reálně vznikla již v prosinci 1945 a v souladu se sovětskými plány ihned navázala kontakty s nově vzniklou Ázerbájdžánskou republikou. Rok poté byla ale sovětská pomoc ukončena, na což reagoval Írán okamžitým vojenským obsazením kurdské republiky. Tato akce proběhla jen s minimálním odporem. Ani samotní kurdští kmenoví vůdci zcela nesouhlasili s nacionalistickými principy republiky, což podkopalo její autoritu u vlastních občanů.

Opět se potvrdilo, že trvající rozpory mezi kmeny vedou jak k odporu vůči centrální vládě, tak i k nemožnosti faktického sjednocení Kurdů. Rozpory mezi kmenovými vůdci navíc otevírají možnost vládě korumpovat ve svůj prospěch a proti ostatním kurdským skupinám. Podobnou taktiku využíval i Saddám Husajn v souvislosti s kurdskou menšinou v Iráku. Íránské kurdské menšině stejně jako v případech jiných zemí chyběla silná vůdčí osobnost, což následně vedlo k definitivnímu kolapsu samostatné republiky. Mnoha představitelům etnika dodnes chybí dostatečná organizace a legitimita od všech aktivních skupin kurdského obyvatelstva.

6.2.3. Mohamad Reza Šáh Pahlavi

Když Šáh Pahlavi nastoupil na íránský trůn, snažil se získat veškerou pomoc a podporu, a to dokonce i od vůdce iráckých Kurdů Mustafy Barzáního, aby dokázal potlačit povstání iránských Kurdů. Šáhova politika směřovala k asimilaci menšin, i když výrazně méně násilnou cestou jako v případě jeho otce. Kurdové měli možnost dostat se do státní vlády a armády, stejně jako publikovat vlastní díla v určitém rozsahu. Jejich činnost byla ale státními úřady bedlivě sledována, a tak za celé období vlády Šáha Pahlaviho bylo v kurdštině vydáno pouze 56 děl.

Snaha Mohamada Rezy Šáha Pahlaviho směřující k absolutní moci se ale na etnických skupinách v zemi nutně projevovala výraznou politikou asimilace. Existující kurdská reprezentace na čele s KDP a Abdulem Rahmanem Ghassemmlou přislíbila loajalitu nově zvolenému premiérovi Mohamadovi Mossadegovi. Strana předpokládala, že podpora vlády jí zajistí možnost realizovat svůj program v duchu hesla „Demokracie pro Írán, autonomie pro Kurdistan.“ Mossadeg se v tomto ohledu jevil být vhodnou postavou, jelikož se svou Stranou národní fronty prosazoval demokratický systém a svobodné volby. V duchu těchto předpokladů byla sestavena nová demokratická vláda, která ovšem setrvala pouze pět dní.

V době, kdy Kurdové předpokládali brzké naplnění jejich cílů ve spolupráci s novou vládou, narušil jejich plány státní převrat z 19. srpna 1953 podporovaný Velkou Británií a Spojenými státy, známý též jako „Operace Ajax.“ Tato událost sice vyvolala drobné nepokoje v Kurdistanu s centrem v Kermanšehu, nicméně Šáhovi a jeho tajné policii SAVAK se za pomoci poněkud drastických metod povedlo udržet v zemi řád. Vládce si poté chytře zajistil vliv na kurdskou menšinu díky podpoře aktivisty Mullaha Mustafy Barzáního a jeho bojovníků v Iráku. Taktika rozdělení Kurdů a podporování vnitřních sporů opět uspěla a eliminovala tak možnost kurdského sjednocení i dalších nepokojů.

6.2.4. Revoluce a Chomejní

Íránští Kurdové zažívali období relativního klidu v 70. letech 20. století. Dá se mluvit o nejmírnějším období za několik předchozích desetiletí. I bez oficiálně přiznané autonomie měli kurdští občané možnost zastávat úřady, působit na vysokých pozicích v rámci armády a obsazovat křesla v parlamentu. V čase oslabení moci tajné policie SAVAK dosáhli kurdští představitelé i na část médií, která jim pomáhala dále propagovat svobodu. Jelikož centrální vláda měla

v úvodních měsících nadcházející revoluce velmi slabou pozici, byl tento čas vnímán jako nejlepší příležitost pro jednání o změnách v uspořádání iránského státu s ohledem na sebeurčení kurdské menšiny. Do vyjednávání se rychle zapojila KDP; iránská strana ovšem obezřetně veškeré dialogy odkládala do doby, než mohla dosáhnout silnější vyjednávací pozice.

S příchodem islámské republiky a revoluce roku 1979 Kurdové zahájili otevřené snahy o ustavení autonomního regionu. Chomejní a jeho přívrženci sice takové řešení přislíbili výměnou na pomoc Kurdů při svržení iránského šáha, nicméně k jeho realizaci nikdy nedošlo. Ve skutečnosti když vůdce kurdské reprezentace Abd al-Rahman Ghassemlou těsně po revoluci podnikl konkrétní kroky pro vytvoření autonomního kurdského území, Chomejní proti Kurdům vyhlásil svatou válku, která trvala až do roku 1983. Konflikt probíhal s proměnlivou intenzitou a byl zaměřen především na skupinu komalů – revoluční organizace kurdských dělníků s napojením na SSSR a stavějící na marxistické ideologii. V roce 1983 byla zformována Komunistická strana Íránu, do které se komalové okamžitě zapojili a vytvořili tak nejradikálnější politickou a vojenskou skupinu na území osídleném Kurdy.

Zajímavé je, že další politické organizace a frakce jako Feda'ijan-e Chalk, Mudžahedín Chalk a strana Tudeh se společně s radikály stáhly do Kurdistánu, který jim poskytl jisté útočiště. Panovalo přesvědčení že, v případě, kdy by se proti nim objevil odpor, bylo by složitější jej potlačit. Počínání strany KDP se neslo v duchu hesla „Demokracie pro Írán, autonomie Kurdům“. Podle iránské vlády je ovšem myšlenka autonomie poměrně problematická, a to i přes – v poslední době – výrazně shovívavější přístup vlády. Nacionalistická hnutí se musela stáhnout do ilegality, přičemž bojovníci pešmerge a další militantní skupiny uvnitř kurdského hnutí už nebojují pouze s vojenskými silami státu, ale také mezi sebou navzájem, často v mocenských sporech o vedení kurdského hnutí. V době revoluce a letech po ní následujících byla kurdská území a přilehlé regiony svědkem vlny zmatku a znepokojení. Politické strany se snažily této situace využít ve svůj prospěch a získat lepší pozici v jednání o autonomii s Teheránem. I tato iniciativa ovšem narazila na vnitřní těžkosti: vysoký počet politických hnutí na malém území iránského Kurdistánu, kdy nebylo možné dospět k vzájemné dohodě nebo dosažení konsensu ve věci řešení společných cílů. Právě vnitřní fragmentace politické reprezentace byla hlavní brzdou všech dalších kurdských státoporných aktivit.

Nicméně Chomejní nečekal na vyřešení vnitřních rozporů Kurdů – naopak, vyhlásil proti menšině svatou válku a jednotky Revoluční gardy obsadily všechna větší kurdská města. Na území Kurdistanu byla zavedena vojenská diktatura po dobu přibližně třinácti měsíců. V této době Revoluční gardy zaplavily ulice, obsadily domovy civilistů, mešity a sídla kurdských představitelů. V průběhu irácko-iránské války, jež začala v roce 1980, se obě strany snažily využít kurdské otázky k vlastní výhodě. Írán se snažil podporovat protivládní organizace v Iráku, a zároveň omezit politický vliv kurdské menšiny na vlastním území. Irácká vláda vyvíjela podobné akce, přičemž kurdská města a usedlosti v Íránu byly po celou válku ostřelovány dělostřelectvem. Obecně lze říct, že se v době tohoto konfliktu Kurdové octli přesně ve středu a stali se cílem obou zneprátených stran.

V poválečném Íránu neměli Kurdové ani žádná jiná národnostní menšina naději na získání autonomie od centrální vlády; zejména kdyby taková autonomie znamenala změnu oproti idejím islamistické expanze prosazovaným v některých arabských zemích. Ostatně byl to sám Ajatoláh Chomejní, kdo vyhlásil, že „v islámu a islámské společnosti není místo pro myšlenky, které by narušovaly její jednotu.“ Náboženská odlišnost kurdských kmenů tedy sehrává důležitou roli v určování politických vztahů a utváření protikurdské nacionalistické politiky islamistické iránské vlády, jež by prosazovala revoluční myšlenky založené na šíitské větvi islámu.

Při pohledu na publikování kurdských tiskovin lze jasně zhodnotit míru svobody, které se Kurdům dostávalo za revoluční vlády. Ministerstvo islámského vedení podrobně monitoruje veškeré publikace v zemi. Cokoliv, co naznačuje kritiku aktuální vlády nebo jejího názorového zaměření, či případně podporuje myšlenku separatismu a migrace, podléhá přísné kontrole. V průběhu tohoto období kurdská literatura paradoxně nebyla drasticky omezována. Určitý čas se dokonce zdálo, že ve své asimilační politice vláda sama přistoupí k vydávání dokumentů v kurdštině. Organizace odpovědné za propagandu v zemi se tak snažily převést na stranu vlády část Kurdů a začít proces jejich asimilace a proměny na Íránce.

V roce 1989 byla zahájena jednání přímo s iránskou vládou. Po zavraždění kurdského představitele Ghassemloua ale nastal náhlý zvrat a pozitivní směřování jednání bylo přerušeno. Vztahy mezi vládou a Kurdskou demokratickou stranou se prudce zhoršily a bylo jasné, že rozhovory nebudou moci pokračovat, dokud se v kurdské společnosti nenajde další schopný

vůdce s dostatkem odhodlání pro opětovné navázání dialogu. KDS v současnosti tvrdí, že aktuální vnitropolitická situace v Íránu neumožňuje obnovení smysluplných jednání s íránskou stranou.

Na kulturní úrovni byla vláda vůči kurdevským požadavkům poněkud vstřícnější. Školy na převážně kurdevském území mají povolení vyučovat kurdevský jazyk, národní dějiny a tradice zaznamenávají po zrušení zákazu jejich zveřejňování opětovný vzestup. Obecně lze říci, že íránská vláda nabývá více liberálnějšího postoje vůči některým otázkám, i když existují určité hranice, jejichž překročení není tolerováno. Mezi takové body patří například kritika samotné vlády nebo diskuse o povaze islamistické republiky. Celkový postoj vedení státu stejně jako v dalších zemích naznačuje, že aktuální perspektiva vytvoření samostatného kurdevského státu je z hlediska Íránu nereálná.

6.3. Aktuální vývoj

Přestože Kurdevové navzájem sdílejí naprostou většinu charakteristik co do kultury, jazyka a vlastní identity, autonomie v rámci Íránu nebo realizace projektu velkého Kurdistánu je pro ně prakticky nedosažitelná, a to hned z několika vnitřních důvodů. Krátký pohled do minulosti naznačuje, že podobná možnost skutečně existovala – jak již bylo zmíněno – těsně po první světové válce. Od toho momentu se všechny vlády v Íránu se snažily kurdevskou menšinu potlačit a prosadit silně nacionalistickou politiku plošné asimilace. Až v několika posledních letech se tento přístup trochu zmírnil, i když rozhodně ne natolik, aby pro Kurdy znamenal změnu výsledku v jejich snažení.¹³

---

¹³ ZETTERVALL, C.: *Trends in the Kurdish nationalist movements in the 1990, 1998.*

7. Kurdové v Sýrii

Sýrie se potýká s nebývalým mezinárodním tlakem. Slábnoucí režim čelí útokům z několika stran, přičemž největší kritika přichází ze strany Rady bezpečnosti OSN, která vede vyšetřování ve věci vraždy bývalého libanonského ministerského předsedy Rafíka Haríriho. Pozornost zahraničních médií a veřejnosti se obrací na syrskou opozici, která byla až dosud tradičně slabá, nevýrazná a dezorganizovaná. Jednou z největších opozičních skupin, leč donedávna velmi málo známou, jsou Kurdové.

7.1. Charakteristika kurdské menšiny

V mnoha studiích popisujících pozici národnostních menšin v Sýrii bývali Kurdové označováni jako „zapomenutí“ a „nečinní“, neboť o jejich situaci se západní svět dovídal výrazně méně než o Kurdech v Turecku či v Iráku. Vše se ovšem změnilo po násilném střetu na fotbalovém zápase v Kamišli v březnu 2004, jenž vyvolal rozsáhlé demonstrace, protesty a dramatický vzestup kurdského nacionalistického hnutí. Tyto reakce překvapily syrskou vládu a vynesly kurdskou otázku do čela diskusí o budoucnosti země.

Počet Kurdů v Sýrii je dosti nejasný, neboť vláda odmítá sdělovat jakékoli informace týkající se této menšiny. Předpokládá se, že současná kurdská populace čítá kolem 1,75 milionů lidí, resp. 10 % celkového obyvatelstva státu. Tento fakt činí z Kurdů, hned po Arabech, druhou největší etnickou menšinu. Většina Kurdů v Sýrii mluví jazykem Kurmandži, tedy jednou z větví kurdštiny, a hlásí se převážně k sunitskému islámu. Jejich národnostní původ, kulturní tradice a zvyky jsou silně ovlivněny kurdskými komunitami v jiných zemích. Z hlediska demografické koncentrace se v hojném počtu soustřeďují na hranicích s Irákem a Tureckem, a to zejména v oblastech Džazíra na severovýchodě, Kubani na severu a Kurd Dagħ na severozápadě země. Početné kurdské skupiny se nacházejí též ve velkých městech jako je Aleppo a Damašek.

7.2. Historický vývoj

Počátky oficiální diskriminace Kurdů v Sýrii spadají do 30. let 20. století; během období šíření arabského nacionalismu v 50. a 60. letech však zaznamenala výrazný nárůst. Od té doby se

Kurdové neustále potýkali s nedostatečnou politickou reprezentací, nízkým ekonomickým rozvojem a omezeními spojenými se sociálním a kulturním projevem. Kurdské zvyky a symboly jsou napadány, veřejné užívání jazyka kurmandži je zakázáno, stejně jako je zakázáno publikovat tištěné materiály a zvukové nahrávky kurdské hudby. Prosazení opozice bylo vždy velmi složité a vznikající kurdská politická hnutí byla velmi rychle potlačena, neboť kurdské politické strany byly prohlášeny za nelegální a jejich vůdci a členové zatýkáni a vězněni.

7.2.1. Hromadné zbavení státního občanství

Zlomovým bodem ve vývoji situace Kurdů v Sýrii bylo sčítání lidu v roce 1962, které proběhlo krátce po vyvrcholení procesu dekolonizace a převládnutí arabské islámské identity u většinové populace v Sýrii. V tomto roce se uskutečnilo mimořádné sčítání lidu v provincii al-Hasaka na severovýchodě země, jež se vyznačovala nejvyšší koncentrací kurdského obyvatelstva.

Toto sčítání zbavilo občanství 120,000-150,000 Kurdů, čímž byla jim i jejich potomkům odeprána základní lidská práva a byli uvrženi do velmi těžké situace, často doprovázené chudobou a silnou diskriminací. Oficiální zdůvodnění tvrdilo, že se jedná o „vetřelce“ z Turecka, kteří nedávno přešli přes syrské hranice, a tudíž nemají nárok na státní občanství. Ti, kteří se nezúčastnili sčítání lidu v roce 1962 nebo ti, kteří vzešli ze sňatků mezi nově-vzniklými „cizinci ve vlastní zemi“ (*adžaníb*) a syrských státních příslušníků (tyto sňatky jsou vládou považovány za protizákonné), nemohou být oficiálně registrováni. Tyto osoby zvané *maktoumen* nejsou zapsány v oficiálních dokumentech a musejí se potýkat s ještě většími těžkostmi. Kurdové bez státní příslušnosti nejsou připuštěni k volbám, ztrácejí nárok na cestovní pas a soukromý majetek, a jako „cizinci“ nesmějí pracovat ve veřejném sektoru a některých dalších oblastech. Nemají nárok na stejné vzdělání a zdravotní péči jako syrští občané. Ztráta syrského občanského průkazu pro ně též znamená, že nemohou pobírat státní podporu, cestovat v rámci státu ani setrvávat v hotelích.¹⁴

Státem započatá kampaň arabizace Kurdů pokračovala v 70. letech během vlády Naveze al-Asada. Byla přijata koncepce vytvoření „arabského pásu,“ který měl tvořit územní koridor spojující arabské státy po okrajích regionu obydleného Kurdy.

---

¹⁴ LOWE, Robert: *The Syrian Kurds: A People Discovered*. Chatham House, 2006

Půda ve vlastnictví Kurdů byla zkonfiskována a obyvatelé byli přesídleni do jiných částí země, aby bylo uvolněno místo novým arabským osadníkům. Kromě těchto pohybů obyvatelstva bylo na kurdsém území umístěno i značné množství armádních jednotek, které pomáhaly vytvořit podmínky pro usídlení arabských osadníků. Těm byla navíc poskytnuta státní materiální podpora pro zajištění rentability nového osídlení.

7.2.2. Přesídlování kurdského obyvatelstva

Syrská vláda nahradila kurdská pojmenování míst arabskými, zakázala označení obchodů v jazyce kurmandži, odmítala registraci novorozenců s kurdskými jmény a pomocí stanného práva zkrátila kurdské oslavy nového roku na zcela neodpovídající čas. Všechny tyto kroky přispěly k prudkému vzrůstu napětí v zemi. Specifická je zde i šílenost všech protimenšinových opatření: na rozdíl od jazyků ostatních etnických skupin je používání kurdského jazyka kurmandži zakázáno jednak ve školách, jednak ve veřejném a obchodním sektoru.

V 80. a 90. letech se objevovaly pravidelné protesty a nepokoje s vysokým počtem zatčených, a to zpravidla ve významných dnech jako např. svátek Newruz či výročí al-hasakského sčítání lidu. Omezení oslav svátku Newruz v roce 1986 vedla k demonstraci, jejíž účastníci se shromáždili v Damašku a Afrinu, kde si chtěli společně svátek připomenout. Policie je však rozehnala.

Oficiální vyhoštění Kurdské strany pracujících (PKK) ze syrského území v roce 1988 zbavilo Kurdy komplikací pramenících z přítomnosti militantního křídla strany. Největší vliv na místní vývoj ovšem měla situace v Iráku. Mezinárodní intervence v rámci operace Pouštní bouře v roce 1991 a následné získání autonomie pro irácké Kurdy byly událostmi, jež syrští Kurdové bedlivě sledovali. Místní vývoj je povzbudil a dopomohl jim jasněji stanovit vlastní požadavky. Významné povzbuzení znamenal též pád režimu Saddáma Husajna v roce 2003 a následné úspěchy syrské reprezentace na vládní i regionální úrovni. Rovněž došlo ke zvýšení mezinárodního tlaku na izolacionistický syrský režim, zejména v souvislosti s terorismem, zabezpečením iráckých hranic a intervencí do Libanonu. Důsledkem této situace bylo oslabení pozic syrské vlády, která si začala uvědomovat, že další potlačování vnitřní opozice by mohlo vést k mezinárodnímu odsouzení země a režimu.

7.2.3. Události let 2004–2005

Demonstrace v březnu 2004 poznačená prudkým nárůstem emocí původně měla být projevem pokroku v boji za práva Kurdů v Sýrii. Konflikt začal na fotbalovém zápase ve městě Kamišli v oblasti Džazíra 12. března 2004, kdy roztržky mezi kurdskými a arabskými fanoušky vyvrcholily zásahem bezpečnostních sil, které střelbou do davu usmrtily nejméně sedm Kurdů. Tento incident byl následován další střelbou na pohřbech zavražděných. Některé protesty přerostly v násilné nepokoje, během kterých byl vandalizován a ničen státní a soukromý majetek a na některých místech byly přepadány policejní stanice.

Syrské bezpečnostní síly reagovaly na protesty nezvyklou brutalitou, zatýkáním a vězněním velkého počtu Kurdů. Armáda se přesunula do kurdských regionů, do Kamišli byly vyslány tanky a helikoptéry. Těmito opatřeními došlo během týdne k utišení protestů. Přesný počet obětí násilí a zatýkání není znám; odhaduje se však, že kolem 40 osob zemřelo a nejméně dalších 100 bylo vážně zraněno. Vězněno bylo více než dva tisíce Kurdů. Syrská vláda vinila účastníky povstání, kteří podle oficiálních míst měli jednat na základě zahraničních protistátních vlivů. Padlo obvinění z pokusu o rozvrácení syrského státu. Kurdové naopak tvrdili, že násilné střety na fotbalovém zápase byly započaty Araby, ovšem za podpory – ač pasivní – státních představitelů, kteří podle kurdských protestujících útok připravili nebo se zasadili o to, aby mu nebylo předcházeno.

Nepokoje znovu vypukly z květnu a červnu roku 2005, kdy byl zabit šejch Mašuk Chaznawi, uznávaný náboženský vůdce kurdského původu. Podrobnosti Chaznawihovi smrti byly obecně velmi podivné. Nejdříve zmizel v Damašku, poté byl mučen a zabit. Vládní představitelé prozradili místo nalezení jeho těla o měsíc později a zároveň obvinili z vraždy „kriminální živly“. Mezi množstvím dohadů o zodpovědnosti za Chaznawihovi smrt se objevovala četná podezření z angažovanosti vlády. Chaznawi byl především náboženským vůdcem, v době před svou smrtí však zastával ostřejší postoj vůči utlačování kurdské chudiny a více se ztotožňoval s názorem kurdských politických stran. Na demonstraci provázející jeho pohřeb zasahovala policie, která násilně zasáhla proti protestujícím. Více než 60 Kurdů bylo zatčeno a podle příslušnosti ke kurdským politickým stranám byli mučeni.

Strategie syrské vlády vůči Kurdům je nejasná a vyznačuje se proměnlivostí podle aktuálního vývoje situace. Po desetiletí syrský režim podporoval Kurdy v Turecku a Iráku, zatímco

místní příslušníky se snažil podrobit a ignoroval jejich práva. Nyní jsou vládní představitelé rozděleni na ultranacionalisty a pragmatické realisty a prosazují velmi nejistý postoj. Projev nesouhlasu ze strany Kurdů v roce 2004 v době slabosti syrské vlády a dlouhotrvající mezinárodní tlak měly za následek zmírnění vyhocené situace. Prezident Bašar al-Asad vůbec poprvé navštívil oblast Džazíra a přiznal, že kurdská populace je součástí Sýrie. V březnu 2005 byla následně 312 uvězněným Kurdům udělena prezidentská milost. Po svém zasedání v červnu 2005 oznámila vládní strana Baas, že na pomoc Kurdům podnikne určité kroky, žádné z nich ovšem blíže nespécifikovala. Bylo navrženo založení Kurdské rady, která by se zabývala prosazováním kulturních, sociálních a jazykových zájmů kurdské komunity v rámci syrské společnosti.

7.3. Státní politika

Pan-arabský nacionalismus je stále oficiální státní ideologií Sýrie, což s sebou přináší dalekosáhlé důsledky pro ne-arabské menšiny v Sýrii, především pro Kurdy. Syrští Arabové se snaží rozšířit vnímání syrských Kurdů jako hrozby pro arabský národ, a to zejména poukazováním na dlouhotrvající krvavé boje mezi Kurdy a arabskou baasistickou vládou v Iráku. Samotní Kurdové jsou v Sýrii vnímáni jako větší hrozba než velké množství ostatních národnostních menšin, a tak celková nálada většinové populace odpovídá tomuto předpokladu, což se projevilo v zavedení zvláštních opatření a omezení. Ta se vztahují výhradně na Kurdy a nejsou uplatňována vůči jiným skupinám, např. Arménům či Asyřanům. Nejvyšší představitelé Sýrie donedávna popírali existenci kurdské menšiny v Sýrii s tím, že skutečný původ této části obyvatelstva je v Turecku. Tomu odpovídá i skutečnost, že Kurdové byli vyloučeni ze z běžného chodu společnosti a zbaveni práva čerpat sociální a ekonomickou podporu do doby, než budou připraveni přijmout svou arabskou identitu. Konkrétní požadavky zahrnují zřeknutí se tradičního jazyka kurmandži ve prospěch arabštiny a přijetí arabských kulturních a politických cílů a hodnot.¹⁵

---

¹⁵ LOWE, R.: c.d.

7.4. Politická reprezentace a aktuální vývoj

Žádná z politických stran otevřeně nežádá nezávislost ani nezmiňuje společný cíl všech Kurdů. Omezená autonomie podobná té v Iráku, kulturní sebeurčení tvoří maximum požadavků. Rovněž žádná ze stran ve svém názvu v současnosti nepoužívá citlivé pojmenování „Kurdistán“ ze strachu z reakce oficiálních míst a neustálé hrozby rozpuštění. Vzhledem k politice popírání existence kurdského národa a jazyka, se jakákoli iniciativa, která by se odkazovala na kurdskou identitu automaticky stává politickou otázkou. Programy stran jsou v celku podobné: hlavní důraz je kladen na otázky kultury a vzdělávání, jež patří mezi nejméně rozporuplné a zároveň klíčové pro přežití kurdské identity. Jedná se zejména o vyučování kurdského jazyka a historie, veřejného užívání jazyka kurmandži a možností pořádat kurdské festivaly. Mezi odvážnější požadavky patří zabezpečení základních lidských práv, řádné politické reprezentace, oficiální uznání kurdského národa a jazyka a jistá forma autonomie pro kurdské území. Politické strany se rovněž dožadují opatření, která by zajistila ekonomický rozvoj, zejména v oblasti Džazíra, a vyřešení nepříjemné situace osob bez státní příslušnosti.

Kurdské skupiny usilují o zrušení výjimečného stavu a ustavení nezávislého soudnictví. To jsou společné cíle širšího opozičního hnutí v Sýrii. Současně se připojily k Deklaraci z Damašku ze 16. října 2005, která tyto cíle veřejně formuluje. Přes všechny tyto aktivity Kurdové nemají stabilnější propojení na slabou liberální opozici a nevnímají tuto skupinu jakou schopnou dosáhnout reálnou změnu či získat podporu většího okruhu obyvatel. Nárůst antagonismu, který se objevil v kurdských oblastech v březnu 2004, zcela zaskočil syrské vládní představitele, a to i přesto, že již v předešlých letech byl zaznamenán nárůst nespokojenosti Kurdů.

Vývoj naznačuje, že režim je připraven podniknout určité vstřícné veřejné prohlášení, aby se pokusil zlepšit pozici Kurdů a zmírnit tak mezinárodní tlak, ovšem tyto projevy nelze přeceňovat. I když se vláda zdá být otevřena možnosti učinit smířlivá a konstruktivní gesta, ve skutečnosti není ochotna podniknout kroky pro faktickou a razantní změnu situace. Dva z vůdců Kurdské unie za stranu Yekiti, Marwan Othman a Haasan Salih, se po zadržení v roce

2002 stali významnými politickými vězni. Byli odsouzeni ke dvěma letům za organizování demonstrací za lidská práva v Damašku.¹⁶

Není pochyb, že kurdský nacionalismus a rozhořčení nad stálým selháváním pokusů o ukončení mnohaleté diskriminace rychle roste. Mezinárodní tlak, jenž byl na Sýrii vyvinut během vyšetřování OSN představoval další podporu pro kurdské aktivisty. Motivujícím faktorem je též stále se rozšiřující autonomní samospráva kurdských regionů v Iráku. Naproti tomu syrská vláda drží místní projevy nesouhlasu pevně pod kontrolou a zmírnění omezení vůči opozičním politickým stranám je – zdá se – v nedohlednu.

7.5. Shrnutí

Je zřejmé, že Spojené státy se v Sýrii nesnaží kurdskou otázku prosazovat, protože je znepokojuje regionální nestabilita a možnost narušení dobrých vztahů s Tureckem. Zvýšená mezinárodní pozornost vůči otázkám lidských práv dodává Kurdům určitou jistotu a učí je s ostatními státy o svých sporech hovořit. V období předcházejícím války v Iráku vedli Kurdové v Sýrii stále častější demonstrace za znovuzískání svých práv a podpoření Kurdů v Iráku. Uznání samosprávy kurdských regionů v Iráku bylo pro syrské Kurdy impulsem k zahájení jednání se syrskými vládními představiteli. V kurdské části populace se stále častěji začaly ozývat hlasy volající po federalizaci země. Znepokojení ve vládních kruzích vyvolal prudký nárůst emocí v březnu 2004. Vzhledem k počtu zatčených osob v období let 2002-2004 a pokračujícímu potlačování lidských práv Kurdů není pochyb o tom, že i přes svou současnou smířlivou rétoriku vláda Bašara al-Asada nebude opoziční hnutí tolerovat.

---

¹⁶ LOWE, Robert: c.d.

8. Otázka mezinárodního uznání a další perspektivy

V otázce mezinárodního uznání bylo pro Kurdistan rozhodující kapitolou vytvoření versailleského mírového systému po první světové válce. Smlouva s nástupnickými státy Osmanské říše, podepsaná v Sèvres v roce 1920 a upravena v Lausanne v r. 1923, definovala vztahy mezi Tureckem a arabskými státy, nicméně o svrchovaném státu Kurdů neuvažovala. Kurdské obyvatelstvo bylo poté novými hranicemi rozděleno na území čtyřech současných států: Turecka, Sýrie, Iráku a Persie – Íránu.

Ve své Zprávě o poloze hranic z roku 1964 Ministerstvo zahraničních věcí Spojených států jasně uvádí Kurdy jako historické obyvatele současné hranice Turecka a Íránu, která ve své současné poloze leží od roku 1693. Tato dohoda o hranicích ovšem dlouho nebyla přenesena do praxe, a tak i kurdské obyvatelstvo žilo na území neurčité příslušnosti s vysokou mírou nezávislosti na dalších státech. Ujasnění hraničních poměrů bylo dosaženo až po první světové válce, kdy začali svou aktivitu v oblasti projevovat i kurdská hnutí. V roce 1945 vznikl první moderní státní útvar se sídlem v severoiránském městě Mahabad. Ten byl ovšem uznán pouze Sovětským svazem a jeho existence skončila krátce po stažení sovětských vojsk z oblasti.

Další kapitolou procesu utváření kurdské státnosti byla reakce států sovětského bloku na změnu vlády v Iráku v roce 1963, kdy se k moci dostala vojenská junta podporující arabskou socialistickou stranu Baas. V ostrém vyjádření pro OSN postup nového iráckého režimu ostře odsoudila mongolská delegace na popud Sovětského svazu, který se poté snažil otázku práv a svobod Kurdů prosadit do jednání Valného shromáždění. Po neúspěchu na půdě Rady bezpečnosti se koncem roku 1963 začal postoj SSSR měnit. Následný obrat v sovětské zahraniční politice znamenal příklon k socialistickým arabským režimům v Iráku a Sýrii, a tím i ukončení všech aktivit na podporu kurdské menšiny.

V průběhu následujících desetiletí byla kurdská otázka na okraji mezinárodního zájmu. V roce 1992 byl vytvořen projekt na ochranu lidských práv Kurdů se sídlem v Londýně, který začal situaci ve všech současných zemích pobytu kurdského etnika sledovat. Větší mezinárodní zájem problematika zaznamenala opět až na přelomu tisíciletí se zhoršující se situací na Blízkém východu a deklarovanými ambicemi Turecka stát se členem Evropské unie. Žádná z mezinárodních iniciativ

týkajících se Kurdů se ovšem nevěnuje otázce samostatného státního útvaru, jako spíše zajištění životních podmínek a občanských práv pro Kurdy v zemích jejich současného výskytu.

V roce 2003 Evropský soud pro lidská práva rozhodl v neprospěch Turecka v případě 76 podání na potlačování lidských práv příslušníků kurdské menšiny. Právě otázka lidských práv představuje klíčovou překážku pro přístupový proces Turecka do EU. Ve své zprávě z března 2004 pro Pracovní skupinu OSN pro menšiny navrhuje zmiňovaný londýnský projekt prosazení konkrétních kroků ze strany mezinárodního společenství pro zajištění lepších podmínek pro Kurdy v Turecku, zejména politická práva a možnost vytvoření legální politické reprezentace.

Existenci kurdského regionu byla uznána v Iráku dohodou z roku 1970 mezi kurdskou místní reprezentací a iráckou vládou. Ve skutečnosti ovšem autonomní vláda byla plně ovládána arabskou stranou Baas a přístup diktátorského režimu vůči menšinám nebyl nijak vstřícný. Největší pokrok vstříc reálné autonomii dosáhla kurdská menšina v Iráku po pádu Saddáma Husajna, čímž skončily ostré perzekuce. Nejznámější letecký útok s použitím chemických zbraní z 16. března 1988 si ve městě Halabďža a jeho okolí vyžádal přes 5000 mrtvých a na 7000 těžce raněných. Po změně režimu v roce 2003 a následných svobodných volbách se značná část kurdské politické reprezentace dostala přímo do iráckého vládního kabinetu, čímž se neporovnatelně posílila jejich vyjednávací pozice. Kurdská menšina na severu země se od té doby těší prakticky rovnocennému postavení včetně občanských a politických práv. V současné době probíhají diskuse o budoucím postavení kurdského regionu v Iráku. Legislativa upravující postavení regionů v průběhu transformace země přiznává kurdským regionům autonomní postavení regionální vlády do doby, než bude existovat psaná ústava. Ty ovšem nemají vliv na sjednocení Kurdů v dalších zemích, jejichž vlády jakoukoli politickou reprezentaci kurdské menšiny neuznávají.¹⁷

Šancí pro navázání širší mezinárodní spolupráce může být objevení ekonomického potenciálu fiktivního území Kurdistánu, který v současné době rozpoutává diskuse v transformujícím se Iráku. Významná část území osídleného Kurdy obsahuje zásoby nerostných surovin, které skýtají mnoho možností pro potenciální investory.

---

¹⁷ SOREKLI, S.: The Kurdish National Struggle at the Gates of a New Millennium, 1995.

8.1. Politická reprezentace a problematické faktory

Ze čtyřech zemí s kurdskou menšinou lze organizovanou politickou reprezentaci nalézt pouze v Iráku, kde byla v roce 1992 založena Kurdská regionální vláda se sídlem v Arbilu. Kurdské národní shromáždění jakožto reprezentační orgán regionu sestává z několika politických stran a hnutí, z nichž nejvýznamnější Vlastenecká unie Kurdistanu a Kurdská demokratická strana Iráku dnes mají zastoupení i na celostátní úrovni.

I když snahy o osamostatnění nebo alespoň autonomii Kurdů v Turecku existovaly několik desetiletí, první formulovanou snahou o vytvoření vlastního státu bylo vyhlášení programu Kurdské strany pracujících (PKK) v roce 1974. Samotná strana jako instituce byla založena o čtyři roky později. Postupem času se stala jedinou kurdskou organizací v Turecku, která nepodlehla ostré perzekuci ze strany turecké vlády. Po několika ideologických proměnách uvnitř PKK byl v diplomatickém křídle strany přijat názor, že plány na velký Kurdistán v současné situaci nejsou reálné a že autonomie v rámci turecké republiky by byla dostačující. Snad nejvíce problematickou je u těchto iniciativ skutečnost, že PKK sestává z více křídel, z nichž mnohé lze charakterizovat jako vysoce militantní. Taktika těchto frakcí pro dosažení cílů strany často obnáší násilné akce a operace polovojenského typu. I proto byla strana jako celek zařazena na seznam teroristických organizací nejen v Turecku, ale i ve většině světa. Strana je zároveň v mnoha zemích spojována s organizovaným zločinem, zejména díky svým aktivitám zaměřeným na získání finančních zdrojů, včetně obchodování s drogami a převáděním ilegálních migrantů. Vinou vnitřního rozdělení nemá intelektuální a diplomatické centrum strany autoritu nad radikálními buňkami a militantními skupinami, což dále přispívá k šíření násilí a vnímání strany v pozici teroristické organizace. Strana byla založena v roce 1978 Abdullahem Öcalanem, který byl po mnoho let jejím vůdcem. Postava Öcalana bývá charakterizována velmi rozporuplně. Již minulosti vyvolala v politických kruzích i mezinárodních vztazích značné kontroverze.

Mají-li se snahy o získání státní suverenity Kurdů reálně projevit, musí zde ovšem existovat jednotná politická reprezentace, která přesáhne hranice regionálních vlád. Přestože v kurdské historii bylo několik uznávaných vůdců, jejich legitimita nikdy nedosáhla celonárodního rozměru. Vzájemné rozpory či kmenové konflikty zde rovněž nebyly neobvyklé. Podle pozorovatelů navíc nelze očekávat, že se plnohodnotná demokracie západního typu v kurdských regionech, jejichž

politika funguje převážně na principu kmenových sympatií a konfliktu hlavních politických frakcí, prosadí v krátkém čase. Naopak, proces transformace vycházející z ústupu represe má možnost přinést výsledky pouze jako dlouhodobý postupný vývoj celé společnosti. Stávající konflikty přetrvávající mezi dvěma hlavními politickými stranami (KDS a VUK) navíc jen dále zhoršují mezinárodní vnímání Kurdů jakožto vnitřně fragmentovaného etnika bez možnosti vytvoření legitimní politické reprezentace nebo stabilního demokratického systému schopného fungovat jako plnohodnotný subjekt mezinárodních vztahů.¹⁸

Specifickým problémem kurdských politických stran obecně je existence *pešmerga* – bojovníků za kurdskou svobodu, historicky spojování s kurdskými povstáními v první polovině 20. století. Tyto skupiny byly vojensky aktivní ve všech regionálních konfliktech, včetně kurdské občanské války, která vzešla z konfrontace hlavních politických stran. Po změně režimu v Iráku v roce 2003 se většina militantních skupin přidala na stranu koaličních vojsk a staly se garantem bezpečnosti v severním Iráku. Podstatná část kurdských bojových skupin se poté zapojila irácké armády a bezpečnostních sil. Přestože tato integrace vojenských sil je hodnocena jako úspěšná, v ostatních zemích s kurdskými menšinami nelze o podobném stupni organizace mluvit.

I přes současné relativně dobré vztahy kurdského obyvatelstva a státy zapojenými do koalice v operaci irácká svoboda, historicky zde existují určité vzájemné tření. Mnoho účastníků protivládního povstání v Iráku v roce 1991 obviňuje západní státy ze zrady poté, co vyzvaly irácké menšiny ke vzpouře a následně se nijak vojensky nezapojily na jejich podporu. To vedlo k vůbec největší porážce Kurdů na území dnešního Iráku. Pocit hořkosti přetrvává i díky mezinárodní nechuti aktivněji se angažovat v kurdské otázce s ohledem na vztahy s Tureckem, které jako člen NATO i po skončení studené války představuje strategického partnera.

Perspektivy na, alespoň částeční, prosazení svých ambicí tedy mají paradoxně právě kurdské menšiny žijící v zemích, které figurují na seznamech rizikových režimů, ne-li přímo nepřátel, mezi něž v této době rozhodně patří jak Írán, tak i Sýrie. Očekávat jakoukoli mezinárodní intervenci jako v případě Iráku je ale v tuto chvíli předčasné. I tak ale reprezentace kurdského etnika v obou těchto zemích vidí v Iráku příklad považovaný za model možného budoucího vývoje. Začátkem

---

¹⁸ VON BRUINSESEN, M.: Between Guerilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan. Middle East Report, 1988, s. 41-46.

roku 2007 se dokonce špičky kurdské inteligence v Sýrii obrátili na ambasádu Spojených států ve Švýcarsku s žádostí o zásah proti syrskému autoritářskému režimu. Zda ale tato snaha přinese jakékoli výsledky, je prozatím nanejvýš nepravděpodobné.

8.2. Porovnání s dalšími případy

Kurdské hnutí za suverenitu a vytvoření vlastního státu bývá nezdědka porovnáno se secesionistickým a separatistickými hnutími v dalších zemích. Časté přirovnání k albánské Kosovské osvobozené armádě (UÇK) ovšem není zcela přesné, zejména s ohledem na kontext činnosti obou skupin: zatímco problém Kosova vyvstal z poměrně rychlé změny poměru srbské a albánské populace v kosovské provincii, což následně vedlo k rostoucímu tlaku na osamostatnění regionu od Jugoslávie, nyní Srbska, kurdské etnikum je rozděleno na území čtyřech současných států, v nichž tvoří národnostní menšiny. I když jsou tyto menšiny poměrně homogenní a v některých případech vykazují dokonce prvky fungující samosprávy, proces vzniku státní suverenity Kurdů by kromě secese území existujících státních útvarů dále vyžadoval spojení nově vzniklých jednotek do jediného státu. To by si vyžádalo sladění organizace a politického systému všech čtyřech částí kurdské společnosti, což je ovšem perspektiva poněkud komplikovaná. Společným znakem albánských separatistů v Kosovu a kurdských hnutí za vznik samostatného Kurdistanu lze tedy spatřit snad jen v okřídleném tvrzení, že *terorista pro jednoho je bojovníkem za svobodu pro druhého*.

Jako přirovnání k aktuální situaci Kurdů a Kurdistanu snad lépe poslouží analogie s územím známým jako Náhorní Karabach – mezinárodně neuznaná, převážně arménská enkláva na území Ázerbájdžánu. Statut tohoto území byl po dlouhou dobu řízen externě, podobně jako vymezení hranic států přes území osídlené Kurdy v rámci pařížské mírové konference. Odlišná je ovšem demografická charakteristika oblasti, která v několika ohledech připomíná více situaci v Kosovu nebo Moldavsku po rozpadu SSSR. Neuznání Náhorního Karabachu ze strany Arménie ovšem vede k porovnání obou etnik jakožto skupin prosazujících svou nezávislost na území více než jednoho existujícího státu, ovšem ne vždy zcela diplomaticky přípustnými prostředky a bez diskuse s vládami současných států. Na rozdíl od Kosova, Východního Timoru nebo sporného území Džamú-Kašmír v otázce Náhorního Karabachu ani Kurdů neexistuje výraznější mezinárodní zájem na zapojení se do řešení vzniklých konfliktů. Absence mezinárodního uznání a ohrožení křehké

stability rizikových regionů v tomto ohledu nedává v současnosti nedává velké šance pro jednotlivá národnostní hnutí, pokud se nezmění kontext jejich existence a politického uspořádání států, jak tomu bylo v případě Iráku.

9. Závěr

Jak ukazuje podrobnější pohled na čtyři vybrané země Blízkého východu, ani několik desetiletí snah o asimilaci nebo kulturní represi nedokázalo potlačit silnou národní identitu kurdského obyvatelstva žijícího v této oblasti. Stejně tak ale nebylo úspěšné kurdské nacionalistické hnutí ve své snaze o získání suverenity a vytvoření svrchovaného kurdského státu – Kurdistanu. Je zcela pochopitelné, že se podobná iniciativa neseťká s podporou národních vlád, nicméně je zajímavé pozorovat, jak se k této otázce staví mezinárodní společenství a organizace. Na základě zkoumání kurdské politické scény a vyvíjených aktivit lze tyto neúspěchy přisuzovat několika příčinám, mezi nimiž snad nejvýraznější je silná vnitřní nejednotnost kurdského národa. Z ní pramení kmenové konflikty, neschopnost jednotné politické organizace a utvoření legitimní vlády, ale také možnost kolaborace některých skupin s národními vládami zemí. Získání větší mezinárodní podpory navíc brání konfliktní povaha mnohých kurdských radikálních skupin, z nichž některé jsou vedeny na seznamech teroristických organizací. Kombinace těchto faktorů dává Kurdům jen malou šanci na získání zahraniční podpory ve prospěch rozdělení území stávajících států a utvoření nového celku. Podobný vývoj by navíc kriticky narušil již tak křehkou rovnováhu a bezpečnostní situaci v regionu Blízkého východu, což je v současnosti s ohledem na vyhrocenou vnitropolitickou situaci v Iráku a mezinárodní tlak na Írán zcela nepřijatelné.

Oblastí, v níž se Kurdům podpory dostává, jsou bezpochyby lidská práva, jež jsou v mnoha případech výrazně potlačována. V tomto ohledu se situace výrazně změnila v Iráku s pádem autoritářského režimu islámské socialistické strany Baas Saddáma Husajna. Tento příklad jasně ukazuje, že zapojení Kurdů do politického života a přiznání určitého stupně autonomie je v převážné míře otázkou ochoty vlády akceptovat ve svém státě heterogenní kulturní prostředí, čehož se ovšem mnohé arabské země obávají. Příklad Iráku ovšem poukazuje i na to, že každý proces transformace, a tedy i zrovnoprávnění a zapojení Kurdů do společnosti, musí mít svá

jednoznačná pravidla, aby mohl zaručit klidný vývoj a předejít turbulentním změnám v rizikových oblastech Blízkého východu.

V každé zemi je rovněž potřebné zohledňovat specifika dané kultury a politického systému. Zatímco perspektiva tureckých Kurdů je silně navázána na ambice země stát se členským státem Evropské unie, v Sýrii se možnost přiznání občanských a politických práv téměř jistě váže na změnu státní politiky, a s velkou pravděpodobností i režimu jako takového. V Íránu se zase postavení Kurdů mění podle aktuálních záměrů vlády, přičemž historický každý režim svou původní ostrou asimilační politiku s postupem času zmírňoval až do další změny politického uspořádání. Írán je v dnešní době vystaven silnému zahraničnímu tlaku z důvodu rozvoje jaderného programu a odmítání se podřídit rezolucím Rady bezpečnosti OSN. Nastane-li eskalace tohoto konfliktu, lze předpokládat, že po vzoru iráckého severního regionu i zdejší Kurdové využijí příležitost a postaví se proti centrální vládě. Do té doby ovšem výraznější změny v jejich postavení nelze očekávat.

Samotná idea utvoření jednotného kurdského státu se od své realizace definitivně vzdálila podepsáním mírové smlouvy z Lausanne, která definovala hranice novodobých národních států na Blízkém východě a i když snahy o vznik jednotného státu Kurdů existují, představují příliš velký mezinárodněpolitický zlom, než aby získaly zahraniční podporu. Spíše než revoluční vývoj tedy přichází do úvahy proces modernizace, ve kterém kurdské komunity žijící na svém historickém území, ale v rámci jiných států, získají plnohodnotné postavení a začnou fungovat jako prvek, který tureckou, syrskou, iráckou nebo íránskou společnost a kulturu obohacuje a doplňuje, místo toho, aby se proti ní vymezoval a vedl s ní konflikty.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato práce poskytuje pouze základní náhled do problematiky, jež se jeví být poněkud přehlížena. Ani zdaleka ale nepokrývá všechny problémy a prvky kurdské společnosti a jejich frakcí. Toto téma si zcela určitě заслужuje další zkoumání, a to zejména nyní, kdy se události a problémy Blízkého východu stále více dotýkají i západních zemí. Právě lepší poznání a pochopení národů, identit a kultur v této různorodé oblasti je klíčové pro další vývoj mezinárodních vztahů i eliminaci největších problémů, které z tohoto regionu vychází: terorismu, masové imigrace a organizovaného zločinu. Problematika Kurdů je navíc aktuální i v kontextu budoucího přijetí Turecka do Evropské unie, čímž se tato komunita stane přímou součástí světa, od kterého byla až doposud téměř zcela izolována a mnohdy i výrazně přehlížena. Zůstává doufat,

že změny, které tento národ v budoucnosti čekají, proběhnou v duchu modernizace společnosti a klidného řešení sporů a že přispějí k vyšší stabilitě v celé oblasti Blízkého východu.

Zdroje

Webové stránky Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), www.opu.cz

Kapitoly:

O nás, http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=2&lang=cs, staženo 19.3.2006

Partneři, http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=9&lang=cs, staženo 19.3.2006

BROWN, Philip M.: *From Sèvres to Lausanne*. The American Journal of International Law, 18, č. 1 (leden 1924), s. 113-116.

VON BRUINESSEN, Marin.: *The Kurds in Turkey*. In: MERIP Reports, č. 121, 1984.

VON BRUINESSEN, Marin.: *Between Guerilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan*. Middle East Report, č. 153, 1988, s. 40-50.

ELPHINSTON, W.G.: *The Kurdish Question*. International Affairs, 22, č. 1 (leden 1946), s. 91-103.

ESKANDER, Saad: *British Policy in Southern Kurdistan: The Formation and the Termination of the First Kurdish Government*. British Journal of Middle-Eastern Studies, 27, č. 2 (listopad 2000), s. 139-163.

MUTLU, Servet: *Ethnic Kurds in Turkey, A Demographic Study*. International Journal of Middle East Studies, 28, č. 4 (listopad 1996), s. 517-541.

Iraq and Kurdish Autonomy. In: MERIP Reports, č. 27, 1974.

LOWE, Robert: *The Syrian Kurds: A People Discovered*. Chatham House, 2006, zdroj: <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/mep/BPSyrianKurds.pdf>, staženo 12.3.2006

Webové stránky Kurdské regionální vlády (Kurdistan regional government), www.krg.org

Kapitola: IZADY, Mehrdad R.: *Kurdistan, Where Credit is Due*. 18. 12. 2004,

Webové stránky *Kurdistan Regional Government*.

http://www.krg.org/articles/article_detail.asp?RubricNr=93&ArticleNr=41&LNNr=28&RNNr=44&SiteID=3, staženo 10.3.2007

Webové stránky Encyklopedie Kurdistánu (The Encyclopedia of Kurdistan),

Kapitoly:

KAKEYÍ, Saíd: *The Kurds: search for identity*. 19.4.2000,

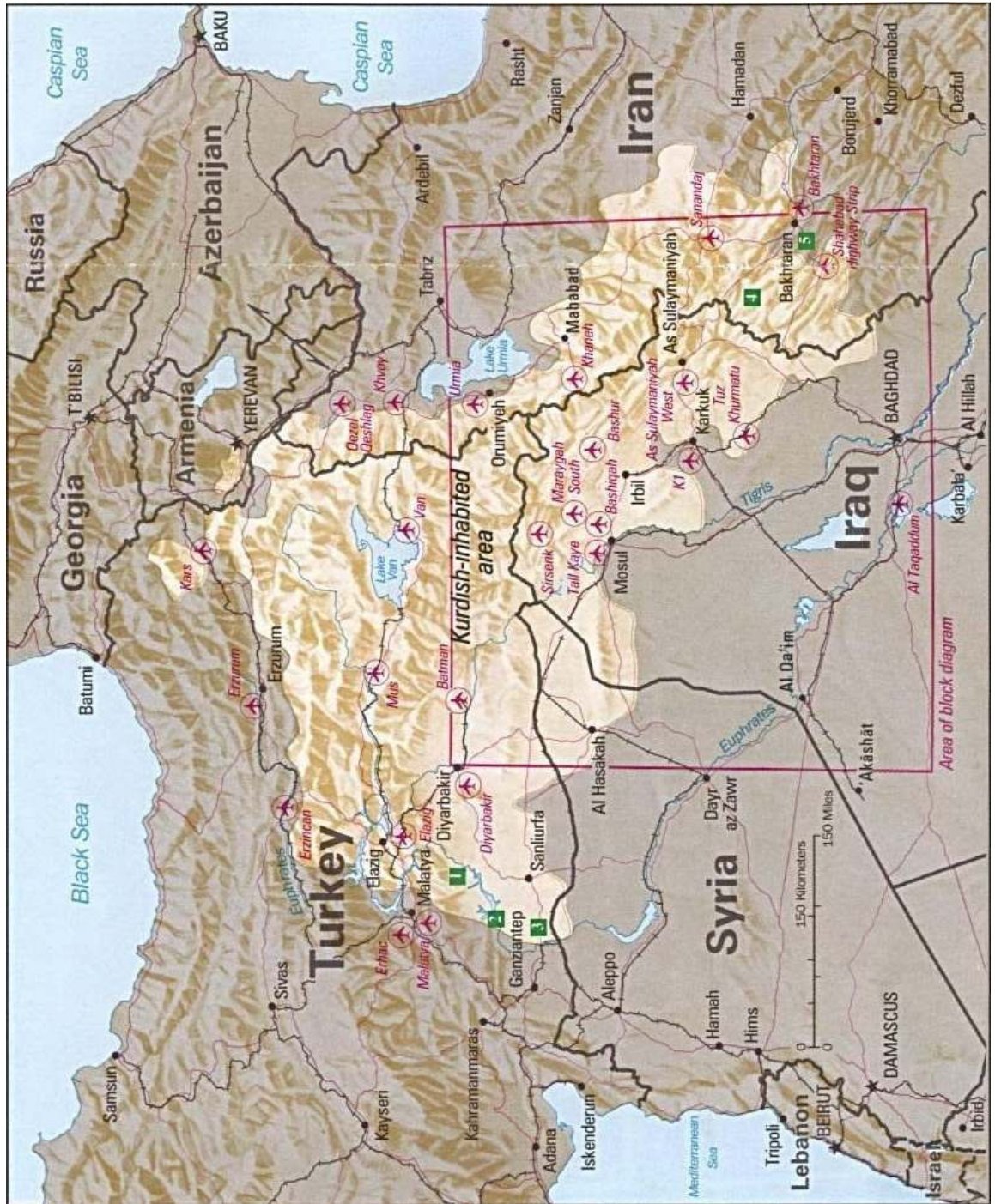
<http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 11.3.2007

- ZETTERVALL, Charlotta: Trends in the Kurdish nationalist movements in the 1990. 13-16.4.1998, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 11.3.2007
- SOREKLI, Shahin B.: The Kurdish National Struggle at the Gates of a New Millennium. 9.4.1999, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 10.3.2007
- GARRUSI, Gurgur: Opinion: Kurdish state and its dynamics. 24.11.1999., <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 13.3.2007
- KUTSCHERA, Chris: *The Kurds' Secret Scenarios*. 15.2.2002, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 13.3.2007
- Zpravodajský server Econnect: Kurdové a Kurdistan, www.kurdove.ecn.cz
Kapitoly: *Moderní dějiny*. <http://kurdove.ecn.cz/moderni.shtml>, staženo 15.3.2007
Osobnosti. <http://kurdove.ecn.cz/osobnosti.shtml>, staženo 15.3.2007
- WATTS, Nicole F.: *Allies and Enemies: Pro-Kurdish Parties in Turkish Politics*. International Journal of Middle East Studies, 31, č. 4 (listopad 1999), s. 631-635.
- ZANGER, Maggy: *Refugees in Their Own Country*. Middle East Report, č. 222, 2002, s. 40-43.

Příloha č. 1

9.1. Mapa území Kurdistánu

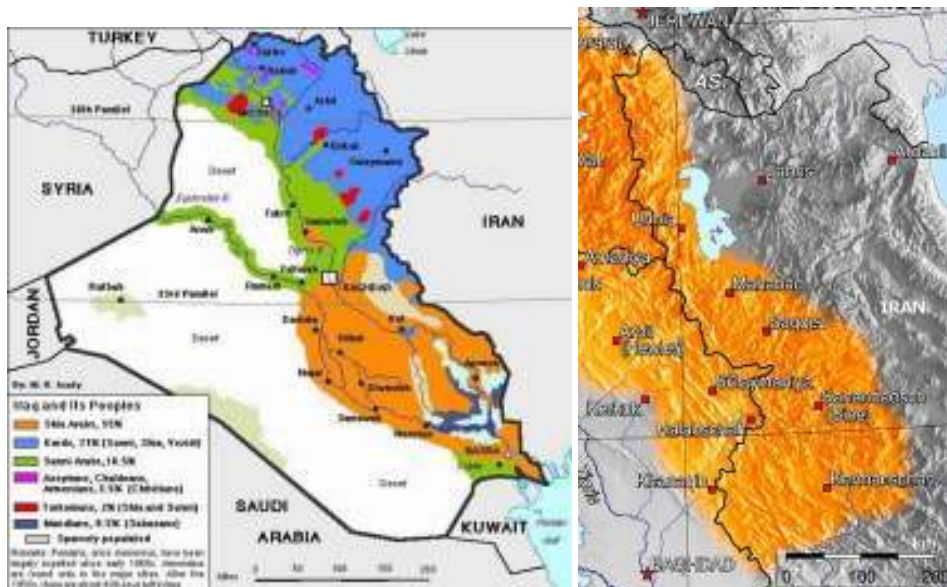

Zdroj:

Wikipedia.org

Příloha č. 2

9.2. Zobrazení kurdevských regionů v rámci zemí Blízkého východu

Kurdevské regiony Iráku a Íránu, zdroj: Wikipédia.org a www.hagalil.com

Středoškolská odborná činnost 2006/2007

Obor 17: Filozofie, politologie a ostatní humanitní společenskovední obory

Kurdové a Kurdistan:

Politický vývoj a pozice v mezinárodních vztazích

Autor:
Eva Ošlejšková
Gymnázium Jiřího Wolkeru,
Kollárova 3, 796 03 Prostějov,
4. ročník

Prostějov, 2007
Olomoucký kraj

Prohlašuji, že jsem tuto odbornou práci vypracovala samostatně
na základě uvedených pramenů a literatury.

V Prostějově dne 19. března 2006

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Východiska a metodika práce	7
3.	Kurdové jako národ a identita	9
3.1.	Geografické vymezení	9
3.2.	Kmenová historie a kultura	10
3.3.	Počátek moderního vývoje	11
4.	Kurdové v Turecku	12
4.1.	Historický vývoj.....	12
4.1.1.	Povstání kmene Koçkiri.....	12
4.1.2.	Povstání Šejcha Saída Parina v roce 1925.....	13
4.1.3.	Agirské povstání.....	14
4.1.4.	Dersimské Povstání.....	14
4.1.5.	Dersimský masakr.....	15
4.2.	Aktuální situace a lidská práva.....	15
4.2.1.	Práva jednotlivce.....	15
4.2.2.	Práva skupin	16
4.2.3.	Politická práva	17
4.2.4.	Porušování lidských práv na jihovýchodě země	17
4.3.	Současné problémy	18
4.3.1.	Nedávné události v Diyarbakiru.....	18
4.3.2.	Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.....	18
4.3.3.	Obvinění z genocidy Kurdů.....	19
4.4.	Shrnutí.....	20
5.	Kurdové v Iráku	21
5.1.	Historický vývoj.....	21
5.1.1.	Barzáního povstání 1960-1975 a jejich důsledky.....	22
5.1.2.	Dohoda z Alžíru	23
5.1.3.	Íránsko-irácká válka a Anfalova kampaň.....	23
5.1.4.	Po válce v Zálivu.....	24

5.1.5.	Svržení Saddámovy vlády.....	24
5.2.	Současný vývoj.....	25
5.2.1.	Správní dělení.....	25
5.3.	Shrnutí.....	26
6.	Kurdové v Íránu	27
6.1.	Charakteristika kurdské menšiny.....	27
6.2.	Historický vývoj.....	27
6.2.1.	Reza Šáh Pahlavi.....	27
6.2.2.	Mahabádská republika.....	28
6.2.3.	Mohamad Reza Šáh Pahlavi.....	29
6.2.4.	Revoluce a Chomejní.....	29
6.3.	Aktuální vývoj.....	32
7.	Kurdové v Sýrii	33
7.1.	Charakteristika kurdské menšiny.....	33
7.2.	Historický vývoj.....	33
7.2.1.	Hromadné zbavení státního občanství	34
7.2.2.	Přesídlování kurdského obyvatelstva	35
7.2.3.	Události let 2004–2005	36
7.3.	Státní politika	37
7.4.	Politická reprezentace a aktuální vývoj	38
7.5.	Shrnutí.....	39
8.	Otázka mezinárodního uznání a další perspektivy.....	40
8.1.	Politická reprezentace a problematické faktory	42
8.2.	Porovnání s dalšími případy	44
9.	Závěr.....	45
	Zdroje.....	47
	Přílohy.....	49

1. Úvod

Kurdistán a jeho obyvatelé se v širším obecném povědomí staly pojmy, které byly již tradičně zařazovány od oblasti sice atraktivní a zajímavé, ale přece jen okrajové a nedůležité. Situace se v tomto ohledu poprvé změnila počátkem 60. let, kdy konflikt v Iráku mezi Kurdy a ústřední vládou zaplňoval intenzivněji stránky denního tisku. V současnosti jsou Kurdové poměrně dobře "medializováni" v souvislosti s otázkou vstupu Turecka do Evropské unie či přidělením části moci do rukou kurdských zástupců ve vládě v Iráku po pádu Husajnova režimu.

Celkový pohled na Kurdy je ovlivňován ve všech kontextech, a často proto nabývá pokřivených podob. Pro některé obyvatele Západu zprávy o konfliktech a terorismu na Blízkém Východě natolik zevšedněly, že kurdský boj za nezávislost je pro ně jedním z početných etnických střetů Blízkého Východu, a tudíž mu nevěnují žádnou zvláštní pozornost; některé prezentace Kurdů jako nejpočetnějšího národa na světě bez vlastního státu naopak vedou k romantické idealizaci. Téměř bez výjimky se však jedná o téma s příděchem konfliktnosti. Adjektivum "kurdský" se používá ve slovních spojeních "kurdská problematika" či "kurdská otázka" – oba výrazy se pak většinou uvádějí ve spojitosti s "kurdskou menšinou" v Turecku, Íránu, Iráku a Sýrii. Na místě je ovšem položit si otázku, o jakou menšinu se ve skutečnosti jedná, jestliže Kurdové prokazatelně tvoří naprostou většinu obyvatelstva osídlujícího souvislé území.

Kurdistán, jakkoliv vzdálen velkým civilizačním a mocenským střediskům, byl již v dávných dobách důležitou oblastí, přestože míra jeho důležitosti byla závislá na proměnách vývoje. Kdysi křižovatka významných obchodních cest, později oblast svíse rozdělená citlivou a nestálou hranicí mezi Osmanskou říší a Íránem, poté jeden z klíčových bodů politiky evropských velmocí v době koloniální expanze. Je patrné, že míra významu této oblasti měla stoupající tendenci. Nepříznivý dopad vlivu evropských velmocí na národy žijící v této oblasti je také obecně znám. Avšak teprve podrobnější pohled na podmínky, za nichž se tyto národy zformovaly, může odhalit složitost celého procesu a především příčiny problémů, které jsou velmi aktuální dnes. Pramen nejasností spočívá ve skutečnosti, že toto území bylo po první světové válce rozděleno mezi státy, jež se v následujícím, až do současné doby trvajícím období, takřka bez výjimky pokoušely o "konečné řešení kurdské otázky".

Záměrem této práce je přiblížit okolnosti počátků a současné působení kurdského národně osvobozenického hnutí v širších politických a sociálně ekonomických souvislostech a zároveň nastínit postoj světových velmocí a mezinárodních organizací vůči kurdskému osvobozenickému hnutí.

Během psaní práce jsem se potýkala s akutním nedostatkem (zejména česky psaných) zdrojů zabývajících se pozicí Kurdů jakožto subjektu mezinárodních vztahů. Doufám proto, že práce napomůže fond dostupných informačních zdrojů rozšířit.

2. Východiska a metodika práce

I přes svůj nezpochybnitelný význam se problematice Kurdů a jejich mezinárodní reprezentace dostává překvapivě málo pozornosti. Na rozdíl od mnoha jiných sporných či konfliktních regionů světa zde neexistuje výraznější zájem mezinárodního společenství, což je částečně dáno i specifickou povahou oblasti Blízkého východu a stávajícím kontaktům se státy, ve kterých kurdské menšiny žijí. Celková mezinárodněpolitická izolovanost oblasti známé jako Kurdistan se pak odráží i v nedostatku informací a zájmu problematiku tohoto regionu blíže zkoumat. Až na výjimky v západních zemích prakticky neexistuje ucelený výzkum zaměřený na kurdský národ a vnitřní strukturu, a tak i množství dostupných literárních zdrojů je poněkud skromné. Pro účely této práce tedy bylo nutné sáhnout po informačních zdrojích, které překračují hranice akademické sféry České republiky i Evropy a pokusit se shromáždit dostupné texty pojednávající o Kurdech obecně, i o jejich historii, aktivitách a politických projevech v jednotlivých zemích, v nichž tvoří významné menšiny. Cenným zdrojem informací se stávají texty publikované v zahraničních odborných časopisech a dostupné v akademických archivech, články v tisku, ale i překlady dokumentů a publikací vydaných přímo kurdskými autory a organizacemi. Jelikož tato poslední skupina má tendenci být výrazně názorově zaujata, byl při tvorbě práce kladen důraz na to, aby v textu byly použity pouze ověřitelná fakta a tvrzení, pokud možno bez ideologických nebo jednostranných projevů.

Obsahové zaměření a rozsah práce předpokládají text spíše teoretického charakteru; i tak ale bylo mou snahou vytvořit více než jen práci referátového typu představující kompilát jednotlivých zdrojů. Základní část práce představuje Kurdy jako národ a kurdskou identitu, společné charakteristiky a stručný přehled vývoje do první světové války. Poté v samostatných kapitolách přibližuje historický vývoj v 20. století a současnost kurdských menšin ve čtyřech blízkovýchodních zemích: Turecku, Iráku, Íránu a Sýrii, přičemž důraz je kladen na politické aktivity, míru přiznaných občanských a menšinových práv, ale i vztahy s vládami jednotlivých zemí a celkové postavení etnika v rámci společnosti. Tato část by měla poskytnout základ pro porovnání situace jednotlivých kurdských komunit z hlediska úspěšnosti jejich snahy o suverenitu a vytvoření samostatného státního útvaru: Kurdistanu. Na základě těchto podrobnějších profilů jednotlivých zemí lze nabídnout porovnání situace kurdských menšin a naznačit možné perspektivy jejich blízké budoucnosti. Práce je tedy v další kapitole zaměřená

na problematiku mezinárodního uznání Kurdistánu a faktory, které tento proces mohou ovlivnit; využívá prvků komparativní analýzy.

Významnou pomocí při volbě zaměření práce byla osobní zkušenost s rodinou kurdských emigrantů ze Sýrie v Pobytovém centru Zbýšov a následně v Integročním středisku Havířov. I když rozhovory s příslušníky kurdského etnika nepředstavují základ pro objektivní analýzu, mají takto získané informace velkou hodnotu pro pochopení vnímání identity národa a postojů k aktuální situaci. Sdělené zkušenosti a svědectví pomohly při tvorbě kapitol popisujících aktuální stav ve vybraných zemích.

3. Kurdové jako národ a identita

Dej svou krev cizinci a budeš toho provždy litovat.

Kurdské přísloví

V průběhu dějin byl region Blízkého východu osídlen různými národy a kmeny, mezi kterými byli Huriáni, Mitannijci, Asyřané, Peršané, Řekové, Římané a Arabové aj. Ve středověku bylo ovládáno částečně samostatnými městskými oblastmi. Kurdové jsou národem s kmenovou vnitřní organizací žijící především v horských oblastech. Sami sebe definují jako potomky dávných Médů, tedy etnika indo-árijského původu. Doložené zmínky o kurdsém národu sahají až do roku 400 před Kristem. V době existence Osmanské říše jejich - stále početnější - menšina získala značný význam, i když nikdy neměla tak silnou pozici jako další národnosti v rámci říše. Samotná národní identita Kurdů není nikterak homogenní – naopak, projevuje se zde značná odlišnost jednotlivých kmenů a komunit, což v určitých případech vede ke značné fragmentaci i na poli politickém. K odlišnostem mezi jednotlivými skupinami přispívá i jistá míra jazykové odlišnosti stojící na třech různých formách kurdského jazyka, ale také náboženské odlišnosti, zejména mezi šíitskou a sunitskou větví islámu. Více než další faktory je tedy pro určení vlastní identity pro Kurdy důležitý faktor kulturní příslušnosti k národu bojujícímu za svou svrchovanost.¹

3.1. Geografické vymezení

Kurdský národ osídluje území o rozloze přibližně 518 tisíc čtverečných kilometrů. Se svou celkovou odhadovanou populací 25 milionů lidí se jedná o největší národ na světě, který nemá vlastní stát. I přes slibně vyhlížející vývoj po první světové válce, kdy americký prezident Woodrow Wilson prezentoval svých 14 bodů o základech civilizace, které měly za úkol zajistit právo na sebeurčení pro jednotlivé národy, Kurdové nikdy neměli šanci vlastní státní útvar vytvořit. Ani možnost autonomie, která jim byla v několika státech slibována, nebyla nikdy převedena do praxe. Autonomii Kurdům přiznává i mezinárodní smlouva ze Sévres, podepsaná v roce 1920 jako mírová smlouva mezi vítěznými státy a Osmanskou říší v rámci versailleského mírového systému. V tomto

---

¹ ELPHINSTON, W.G.: The Kurdish Question, International Affairs 1946, s. 92.

období se kurdské etnikum vůbec nejvíce přiblížilo vlastnímu státu. Tomu však zabránila revize mírové smlouvy z Lausanne v roce 1923. Ta území rozdělila mezi Turecko, Irák, Írán a Sýrii, načež tyto státy zavedly politiky výrazně potlačující projevy a iniciativy kurdské menšiny na jejich území. Největší část kurdského území (43 %) připadla Turecku, 31 % Íránu (Persii), 18 % Iráku, 6 % Sýrii a zbylá část tehdejšímu Rusku, později Sovětskému svazu. Ze všech těchto částí pouze Íránský Kurdistan nese zmínku národnostní identity ve svém oficiálním názvu. Užívání názvu Kurdistan je i dnes běžné pro kurdskou literaturu a informační zdroje, nicméně z hlediska mezinárodního práva nebo politické geografie podobný útvar neexistuje.²

3.2. Kmenová historie a kultura

Až do poloviny 19. století byl Kurdistan, země osídlena Kurdy, osídlen různými kmeny organizovanými nezávisle na sobě. Všechny pouze stejně uznávaly vládnoucí režim Safavidů, Osmanské říše a Persie. Nejvyšší kurdští náčelníci, amirové, vedli jednotlivé kmeny a odpovídali za mír a klidné soužití. Pokles moci amirů v druhé polovině 19. století znamenal posílení klanových vůdců, aghasů, kteří uplatňovali svou moc v rámci konkrétního geografického regionu. Jejich autorita stoupala společně s potřebou zajistit bezpečnost a rozdělení vody a půdy. Aghasové byli navíc uznávaní centrální vládou, jíž také odpovídali a byli povinni plnit její nařízení.

Pokud se v oblasti vyskytly jakékoliv konflikty, náboženští šejchové měli za úkol urovnat spory mezi aghasi. Rozdělovali se do dvou náboženských škol: kadirijské a nakšbandijské. Jejich role v kurdských oblastech byla nezastupitelná, přičemž největší kurdští vůdci 20. století jako Mustafa Barzání či Džalal Talabani pocházeli z rodů někdejších šejchů. Kmenová hierarchie se v některých osadách zachovala do současnosti, včetně pozice aghasů a šejchů. Kmenová povaha kurdské společnosti, historie a kultura se podává ústní formou do dalších generací až do současné doby, i když se touto cestou pochopitelně mnohé příběhy značně pozměňují. Tyto rozdíly přispěly k rostoucí diferenciaci jednotlivých částí kurdské populace ve světě, což má mnohdy negativní dopad na vzájemné soužití a časté vnitřní konflikty zabraňují prosazení myšlenky kurdské jednoty.³

---

² Tato práce užívá pojmu Kurdistan pro souhrnné označení území Blízkého východu osídleného převážně kurdskou populací. *International Affairs* 1946, s. 92.

ZANGER, M.: *Refugees in Their Own Country*. Middle East Report 2002, s. 40-41

³ GARRUSI, G.: *Opinion: Kurdish state and its dynamics*, 1999.

3.3. Počátek moderního vývoje

Zlomovým bodem dějin kurdského národa je konec první světové války, kdy se nejvíc přiblížil uskutečnění plánu založení vlastního státu. Další vývoj událostí ovšem tento scénář nakonec pohřbil a vytvořil stav, který s určitými obměnami funguje dodnes.

Smluva ze Sèvres byla podepsána 20. srpna 1920 jako součást versailleského mírového systému po první světové válce. Měla upravovat vztahy vítězných států s Osmanskou říší, která v průběhu války podporovala Trojspolek, a s koncem konfliktu se tedy octla na straně poražených zemí. Na rozdíl od podobných úmluv ze Saint-Germain nebo Trianonu ovšem byla poměrně křehká a Turecko jakožto nástupnický stát osmanského impéria dokázalo jejím ustanovením úspěšně vzdorovat. Smlouva výrazně redukovala území Turecka, přičemž v Evropské části mu byla přiznána pouze oblast Istanbulu a jeho okolí a v asijské části počítala s nezávislým státem Kurdistán. Navíc zde byla garantována práva netureckých etnik na území bývalé Osmanské říše, což se nejvýznamněji dotýkalo Řeků, ale mělo vliv i na kurdské obyvatelstvo. Vzhledem k neúspěchu s uplatněním obsahu smlouvy byla svolána nová konference, která vyústila v revizi dokumentu a podepsání nové mírové smlouvy v Lausanne 24. července 1923. Ta anulovala smlouvu ze Sèvres a nanovo definovala většinu ustanovení. Tato nová verze přiznávala Turecku výrazně větší území, a to bez zmínky o autonomních územích v řeckém pohraničí nebo o Kurdistanu.⁴ I postavení cizinců na tureckém území ztratilo většinu garancí a nastupující turecký režim Mustafy Kemala Atatürka získal mnohem větší pravomoci v otázkách vnitřního uspořádání země. Tento zvrát vývoje se velmi nepříznivě dotkl kurdského obyvatelstva na území Turecka, kteří tím ztratili legitimní základ pro budování vlastního státu. Důsledky vzniku nové smlouvy ovšem nezasáhly pouze turecké Kurdy, ale ztrátou mezinárodního uznání kurdské suverenity oslabily i postavení všech dalších kurdských komunit v oblasti.⁵

Od tohoto momentu již můžeme sledovat oddělený vývoj několika kurdských komunit, které se octly na území jiných států. Čtyři nejvýznamnější z nich budou představeny podrobněji: Kurdové v Turecku, Iráku, Íránu a Sýrii.

---

⁴ BROWN, P.: *From Sèvres to Lausanne*. The American Journal of International Law, 1924, s. 115.

⁵ KAKYÍ, S.: *The Kurds: search for identity*. 2000

4. Kurdové v Turecku

Téměř polovina všech Kurdů žije v Turecku, kde tvoří přibližně 15-20% celkové populace. V současné době žijí převážně ve velkých městech (např. Istanbul, İzmir, Mersin a Adana) nebo v jihovýchodní části Turecka, která bývá často označována jako Turecký Kurdistan. Podle průzkumů z března 2007, tvoří Kurdové společně s obyvateli hovořícími jazykem Zaza přibližně 13,4% dospělé populace, a tedy 15,68% celkové populace.

Kvůli velikosti kurdské populace a existenci separatistických hnutí jsou kurdské politické strany chápány jako ohrožování národní jednoty státu. Ve snaze asimilovat Kurdy potlačovala vláda kurdský jazyk, ale její několikaleté snahy o lingvistickou asimilaci byly neúspěšné a většina Kurdů si vlastní jazyk udržela. Do roku 1991 bylo veřejné užívání kurdštiny nelegální. Zacházení Turecka se svými obyvateli kurdské národnosti bylo často terčem mezinárodní kritiky.⁶

4.1. Historický vývoj

Kurdové žili na území Anatólie již po staletí. Předchůdci dnešních kurdských kmenů byli Médové, Metáni. Po vzniku Turecké republiky po zrušení kalifátu a sultanátu proběhla řada kurdských povstání.

4.1.1. Povstání kmene Koçkiri

Koçkirske povstání proběhlo v roce 1920 ve městě Alevi v převážně šíitské oblasti Kizilbash-Dersim, která se vyznačovala značně militantní povahou obyvatelstva. I když bylo povstání vedeno převážně kurdským kmenem Kizilbash Koçkiri, jeho plánování bylo zcela v rukou organizace známé pod názvem Kürdistan Taâlî Cemiyeti (KTC). Povstalecké hnutí ovšem zcela selhalo, a to hned z několika důvodů. Důležitým faktorem zde byla povaha regionu Kizilbash, kde většina obyvatel považovala celou akci pouze za lokální nepokoje spojené s městem Alevi, a tedy v něm Kurdové z dalších lokalit neviděli možnost prosazení vlastních zájmů.

Důsledkem povstání Koçkiriů bylo zahájení diskusí v tureckém Velkém národním shromáždění, které uvažovaly o určité velmi omezené formě autonomie a kurdské samosprávy

---

⁶ MUTLU, Servet: *Ethnic Kurds in Turkey, A Demographic Study*. International Journal of Middle East Studies, 1996, s. 517-518.

v oblastech považovaných za součást Kurdistanu. Všechny tyto úvahy se ale rozplynuly po podpisu mírové smlouvy z Lausanne v roce 1923.

4.1.2. Povstání Šejcha Saída Parina v roce 1925

Region Azadî byl dlouhodobě ovládán vojenskými důstojníky z někdejších kurdských kmenových milic (*hamidiye*) vytvořených ještě v době Osmanské říše pro pohraniční střety s Armény a udržení státní moci v problematickém regionu Kizilbashi. Podle zpráv britské tajné služby zde existovalo hned několik zdrojů znepokojení: neustálé kulturní požadavky Kurdů a stížnosti na špatné zacházení ze strany Turecka, ale také strach z hrozící hromadné deportace kurdského obyvatelstva. K nespokojenosti místního obyvatelstva přispíval i fakt, že se název Kurdistan neobjevoval na mapách a kurdský jazyk byl státem potlačován na všech úrovních, včetně školství. Rostl rovněž počet obvinění Turecka z ekonomického zneužívání kurdských oblastí na úkor místní populace.

Podle dostupných zdrojů to byl právě šejch Saíd, kdo přesvědčil vojenské velitele, aby se zapojili do boje za kurdskou nezávislost. Cílem následujících akcí bylo osvobodit Kurdy z tureckého útlaku, dát jim svobodu a přinést příležitost rozvíjet jejich zemi. To dalo základ dalšímu velkému kurdskému povstání počátkem roku 1925.

Této akci se, podobně jako v dalších případech, nedostalo žádné zahraniční podpory. Britská diplomacie soudila, že Kurdistan jako stát není schopen samostatné existence a do aktuálního vývoje nijak nezasahovala, přestože se zásadně dotýkal i území spravovaného Velkou Británií v rámci mandátu Společnosti národů. Kritickým místem konfliktu se stalo město Mosul, které na základě mezinárodního doporučení mělo zůstat pod správou Británie, s čímž ovšem nesouhlasila turecká strana.

Šejch Saíd oslovil všechny kurdské kmeny v oblasti, aby se zapojily do povstání, i když reálně se výrazněji zapojily pouze Kurdové mluvící jazykem zaza (dimli). Naopak několik dalších kmenů se k povstání stavělo odmítavě. Jelikož z těchto kmenů pocházelo několik vojenských velitelů bývalých hamidijských milic, ani většina dalších kmenů v oblasti Alevi neměla zájem se na povstání podílet.

Podstatná část povstání proběhla do konce března 1925, když turecké vládní síly porazily povstalce souvislým leteckým bombardováním a za pomoci značného nahromadění vojenských

jednotek v regionu. Bylo mobilizováno více než 50 tisíc tureckých vojáků, přičemž kurdských bojovníků bylo pouze kolem 15 tisíc. Vůdci povstání byli v červnu téhož roku postaveni před vojenský soud.

Z mezinárodního hlediska mělo povstání negativní dopad na vyjednávací pozici Turecka v rámci Společnosti národů. Mosulská oblast byla přidělena do správy Velké Británie.

4.1.3. Agirské povstání

V roce 1927 vyhlásili Kurdové v agirské oblasti nezávislou republiku Ararat. Hlavním velitelem kurdských povstalců byl generál Ihsan Nuri Paša, příslušník známého bojovnického kmene Celali. V červnu 1930 propukly ozbrojené nepokoje mezi tureckou armádou a kurdskými bojovníky. V průběhu povstání turecké letectvo bombardovalo několik kurdských osad, přičemž do 21. července byla zničena většina kurdských pevností. Bylo mobilizováno na 66 tisíc vojáků a použito přes 100 letadel. Vojenské akce skončily v září 1930 vítězstvím turecké armády.

4.1.4. Dersimské Povstání

Posledním povstáním v sérii kurdsko-tureckých střetů bylo dersimské povstání vedené Seydem Rizou, vůdcem regionu Kizibash v roce 1937. Stejně jako všechny předchozí snahy o získání suverenity, i toto povstání bylo potlačeno armádou. Jeho průběh může být vnímán jako dvě odlišná povstání oddělená obzvláště tuhou zimou. První trvalo od března 1937 do listopadu téhož roku, druhé střetnutí začalo v dubnu 1938 a trvalo do prosince.

Turecko mobilizovalo 50 tisíc vojáků, aby povstání potlačilo. Neboť Dersimský region byl Ankaře blíže než předcházející místa vojenských střetů, proto mohlo být turecké vojenské letectvo nasazováno efektivněji než dříve. Tajné rozhodnutí turecké vlády ze 4. května 1938 rozhodlo o vojenském útoku na povstalce za pomoci všech sil koncentrovaných v krizových oblastech. Armáda měla v rámci operace obsadit všechny vesnice, zabavit vojenský materiál povstalců a deportovat obyvatele pryč z regionu. Vůdce povstání Seyid Riza byl dopaden 5. září 1937 a následně oběšen společně s deseti jeho důstojníky.

Ze všech kurdských povstání v 20. století mělo toto nejvýraznější dopady na kurdskou menšinu v Turecku, a to nejen na radikálnější větev patřící k jazyku a kultuře kurmanči, ale také na kulturně odlišné jazykové skupiny kizilbash a zaza. Hnutí odporu v rámci republiky bylo zcela

rozbito na několik desetiletí a přes 40 tisíc dersimských Kurdů bylo zabito nebo deportováno po porážce povstání.

4.1.5. Dersimský masakr

Dalekosáhlým důsledkem dersimského povstání byla odvěta turecké armády na kurdsém obyvatelstvu. Vlna násilí bývá Kurdy označována za genocidu, přičemž události roku 1938 byly kritizovány i mezinárodním společenstvem. Bylo zabito přes pět tisíc Kurdů, což představovalo přibližně 10 % místní kurdské populace. Tyto události jsou v Turecku dodnes velice citlivým tématem, o kterém není přípustná žádná veřejná diskuse. Představují nejdestruktivnější fázi politiky potlačování odporu v politickém systému jediné dominantní strany ve 30. letech 20. století.⁷

4.2. Aktuální situace a lidská práva

4.2.1. Práva jednotlivce

V Turecku je od roku 2002 (pro zločiny v době míru), resp. 2004 (pro zločiny v době války) oficiálně povolen trest smrti. V praxi nebyla tato forma trestu použita od roku 1984. Ve 30. letech 20. století bylo Turecko jednou z prvních zemí světa, která přiznala plná politická práva ženám, včetně aktivního a pasivního volebního práva pro všechny volené funkce.

V dodržování lidských práv ovšem v Turecku existují značné disproporce. I dnes se v méně vyspělých částech země uplatňuje spíše patriarchální princip autority s důrazem na čest rodiny a podřízenost v rámci rodin. Tento systém je poměrně častý i u místních kurdských kmenů. Vyskytují se zde dokonce i vraždy pro ochranu rodinné cti, které jsou v přímém rozporu s trestním právem turecké republiky. Rozpor s bezpečnostními silami v těchto otázkách často vede k obviňování z rasizmu a potlačování kurdské kultury. Aby se podobným konfliktům předcházelo, soustřeďují se státní instituce i neziskové organizace na vzdělávání obyvatelstva slabě rozvinutých regionů ve snaze objasnit právní systém Turecka a odstranit nežádoucí násilí ze společnosti.

Míra gramotnosti veškeré populace Turecka je 87,4 %, tedy výrazně méně oproti evropskému průměru. Tato situace je dána zmiňovaným nerovným přístupem vůči ženám v jižních provinciích osídlených arabským a kurdským obyvatelstvem. Mnoho kurdských rodin odmítá

---

⁷ VON BRUINSEN, M.: *The Kurds in Turkey*. In: MERIP Reports, 1984.

posílat své dcery do škol s odkazem na kmenové tradice staré několik set let. Tento stav se přitom nemění ani v bohatších rodinách, které rovněž odmítají umožnit děvčatům povinnou školní docházku; spíše usilují o to, aby se jejich dcery ještě v relativně mladém věku vdaly. Velká část arabské a kurdské populace na jihu země neuznává školní systém jako reálnou možnost pro vzdělávání žen. Proti těmto postojům se turecká vláda snaží bojovat pomocí vzdělávacích, politických i mediálních kampaní. První výsledky těchto aktivit dokazují jejich úspěšnost ve velkém počtu případů, čímž se základní vzdělání dostává i dosud vyloučeným členům menšinové populace.

4.2.2. Práva skupin

Několik neziskových organizací v minulosti vyzývalo Turecko k přijetí Evropské charty regionálních a menšinových jazyků, což by znamenalo povinnost vlády aktivně podporovat vzdělávání menšin v jejich rodných jazycích, a to alespoň po dobu povinné školní docházky.

Turecká vláda dlouhou dobu zcela popírala existenci kurdské identity, což se v praxi projevovalo v jazykové i kulturní izolaci kurdské menšiny. Naopak v jižních regionech země existovala asimilační politika usilující o změnu vnímání své identity a jazyka u kurdských dětí.

Zpráva o pokroku z roku 2006 vydaná Evropskou komisí v souvislosti s ambicemi Turecka stát se členskou zemí Evropské unie uvádí několik připomínek k dodržování lidských práv v oblasti kultury a vzdělání. Kromě jiného již v Turecku mají povolení k provozu dvě kurdské televizní a jednu rozhlasovou stanici, které ovšem podléhají určitým omezením. Tyto limitace brání např. vysílání živých přenosů nebo vzdělávacích programů v kurdštině.

Turecká státní televize provozuje národnostní vysílání v pěti jazycích včetně kurdštiny, nicméně časově a obsahově jen velmi omezeně. V současné době nevysílá v menšinových jazycích žádná soukromá televize nebo rádio, i když potřebná legislativa, která to umožňuje, je platná již od roku 2004.

Jediným jazykem výuky ve školách zůstává turečtina, což dále posiluje hlasy volající po uznání samostatné kurdské identity. Kurdští aktivisté tvrdí, že zájem o studium kurdského jazyka existuje, ale je nutné, aby byl vyučován ve státních školách. V současnosti tedy neexistuje možnost studovat kurdštinu v státních ani soukromých školách. Zároveň nejsou vytvořeny podmínky pro přístup k veřejným službám pro lidi, kteří neovládají turečtinu. Hodnotící zpráva Komise také kritizuje ustanovení zákona o politických stranách, který staví užívání jiného než

tureckého jazyka v politickém životě mimo zákon. Celkově za poslední roky udělalo Turecko pouze nepatrný pokrok v zajišťování fungující kulturní diverzity a podpoře národnostních menšin v souladu s mezinárodními standardy.

4.2.3. Politická práva

V parlamentních volbách v říjnu 1991 bylo do tureckého parlamentu zvoleno přes 20 kurdských poslanců za stranu DEP. I v následujících volbách uspěly nezanedbatelné počty kurdských kandidátů, i když jejich pozice reprezentantů etnika je pouze nepatrná. Reálný konflikt vznikl v roce 1993, kdy byl zavražděn kurdský poslanec Neumet Sincar. Následné vyšetřování prokázalo, že jeho smrt měla na svědomí turecká větev teroristické skupiny Hizballáh, jenž se pokoušela zabít poslance Nizamettina Toğuça. Rok po Sincarově vraždě bylo zatčeno šest kurdských poslanců. Aby mohli být vydáni pro trestní stíhání ve věci výroků pronesených na půdě parlamentu, předcházelo zatčení zbavení poslanecké imunity ze strany parlamentu. Šest dalších poslanců, kteří se cítili být pronásledováni, uprchlo do zahraničí ve snaze získat politický azyl v Evropě. Zbýlých devět kurdských poslanců buď rezignovalo na svou funkci, nebo přestoupilo do jiné politické strany, aby se vyhnuli zatčení.⁸

Odsouzení kurdských poslanců v prosince 1994 mělo za následek vlnu kritiky ze strany amerického Kongresu a administrativy prezidenta Clintona.

4.2.4. Porušování lidských práv na jihovýchodě země

Podle zprávy Ministerstva zahraničních věcí Spojených států amerických mají střety mezi Turky a militantními příslušníky Kurdské strany pracujících (PKK) na svědomí již přes 30 tisíc mrtvých. V roce 1995 vyhlásil turecký stát válku PKK, která figuruje na mnoha seznamech teroristických organizací. Dohromady bylo zničeno 3400 vesnic. Kromě tisíců mrtvých musely přes tři miliony Kurdů opustit své domovy a stát se uprchlíky.

Podle informací Human Rights Watch v průběhu těchto konfliktů ozbrojené síly často nedokázaly rozlišit bojovníky PKK, a tak zasahovaly proti kurdské populaci jako celku. Tak proběhlo desetiletí násilí a krutého zacházení s civilisty v jihovýchodních regionech země. Jednou

---

⁸ WATTS, N.: *Pro-Kurdish Parties in Turkish Politics, 1990-94*. 1999, s. 634.

z metod, jak postupovat proti budování taktických základů PKK, bylo i vyzbrojování části kurdských obyvatel a jejich jmenování strážci osad. Turecké síly na jihovýchodě země prakticky vylidnily 1400 vesnic v rámci tažení proti PKK.

Po turecké vojenské intervenci v severním Iráku v roce 1995 začal světový tisk poukazovat na to, že v rámci této přeshraniční operace trpělo především civilní obyvatelstvo, a to zejména iráčtí Kurdové. Konkrétní zahraničněpolitickou odezvu ale tato zjištění neměla.

4.3. Současné problémy

4.3.1. Nedávné události v Diyarbakıru

V násilných nepokojích v několika městech jihovýchodního Turecka v březnu a dubnu 2006 bylo zadrženo přes 550 lidí včetně 200 dětí. Asociace Diyarbakır Bar v souvislosti se zásahy policie podala 70 stížností na špatné zacházení. Bylo zahájeno vyšetřování 39 z těchto podání.

4.3.2. Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Několik rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva uznalo Turecko vinným z porušování lidských práv občanů kurdského původu. Existuje zde několik ilustračních případů:

Ahmet Zeki Okçuoğlu byl tureckým právníkem kurdského původu narozeným v roce 1950. V červnu 1991 ho istanbulský státní zástupce obvinil z šíření propagandy proti celistvosti státu. Příklad převzal Soud národní bezpečnosti, který v procesu s třemi soudci, včetně jednoho vojenského, v březnu 1993 uznal obžalovaného vinným. Okçuoğlu byl odsouzen na 20 měsíců vězení a finanční pokutu 41 666 666 tureckých lir. Soud zároveň nařídil konfiskaci všech podezřelých publikací a materiálů. V pozdějším rozhodnutí z července 1999 soud uznal, že vyměřený trest nebyl adekvátní a v daném kontextu neodpovídal principům fungujícím v demokratické společnosti.

Günay Arslan byl autorem knihy nazvané *Dějiny truchlení, 33 kulek*. Poprvé byla vydána v roce 1989 s následnou reedicí v červenci 1991. Součástí knihy je předmluva Musy Antera, známého politika zastávajícího Kurdy a předního spisovatele věnujícího se kurdské otázce, zavražděného v roce 1992. Již 29. prosince 1989 istanbulský Soud národní bezpečnosti v rámci policejního vyšetřování Arslana nařídil konfiskaci všech kopií knihy. O necelý měsíc později státní zástupce obvinil Arslana z šíření separatistické propagandy. Obžaloba poukazovala na skutečnost,

že kniha otevřeně mluví o několika různých etnických skupinách v Turecku a turecký národ vykresluje jako barbarský, zatímco Kurdové byly potlačováni a pronásledováni. Na druhé straně měla kniha působit jako glorifikace povstaleckých skupin na jihovýchodě Turecka. V roce 1993 byl spisovatel odsouzen na šest let a tři měsíce vězení a kniha byla kompletně stažena z trhu. Druhý rozsudek z roku 1999 však tentýž soud rozhodl o neoprávněnosti předešlého rozsudku.

E dip Polat, narozen 1962, publikoval v roce 1991 v Ankaře publikaci vyprávějící o historickém vývoji kurdských povstaleckých skupin v Turecku. Doplněna autorovými komentáři, kniha popisuje situaci vězňů v diyarbakırském vězení a tvrdé praktiky, jímž byli vystaveni. Stejný soud jako v předchozích případech na podnět státního zástupce nařídil konfiskaci všech kopií knihy v rámci probíhajícího vyšetřování. I Polat byl obviněn z šíření protistátní propagandy a otevřené podpory kurdského separatismu. Obviněný před soudem všechna obvinění popřel; byl ovšem uznán vinným a odsouzen. Až revize rozsudku v roce 1999 přinesla podobný výsledek jako v předchozích dvou případech.

4.3.3. Obvinění z genocidy Kurdů

Desmond Fernandes, odborný asistent na Univerzitě De Montfort tvrdí, že turecké vlády postupně vytvořily komplexní systém neustálé kulturní genocidy vůči Kurdům ve snaze kompletně je asimilovat jakýmkoli prostředky. Ve své práci rozděluje tureckou vnitřní politiku na několik klíčových částí:

- Program nucené asimilace, zahrnující zákaz používání kurdského jazyka a stěhování kurdského obyvatelstva do jiných regionů Turecka. Vláda zároveň bojuje proti organizacím zasazujícím se o dodržování menšinových práv.
- Násilná represe jakéhokoliv kurdského hnutí odporu (zejména PKK). Autor tvrdí, že stovky tisíc Kurdů byly zabity tureckými vojenskými silami v uplynulých 80 letech.

V 80. a 90. letech 20. století Turecko přemístilo značné množství vlastních občanů žijících v jihovýchodní Anatolii, především z venkovských oblastí. Oficiálním důvodem pro přemístění byla jejich ochrana před militantní stranou PKK. Vláda tvrdí, že akce tureckých ozbrojených sil, včetně ničení prázdných vesnic, jsou legitimními prvky boje proti terorismu, které zabraňují dalšímu šíření násilí.

4.4. Shrnutí

Turecko je vnímáno jako nejvýraznější případ konfliktu Kurdů se státem, v němž jejich komunity žijí, a to i přesto, že situace v této zemi z pohledu menšin není horší než v jiných případech. Historický kontext a značná medializace ovšem přispěly k časté asociaci Kurdů a s Tureckem. Přestože plná politická a kulturní práva jsou i zde Kurdům zatím vzdálena, vývoj lze hodnotit pozitivně.

5. Kurdové v Iráku

Současná kurdská populace Iráku dosahuje 5 až 6 milionů obyvatel. Většinu z nich tvoří sunitští muslimové; existují zde ale i jiné náboženské skupiny, včetně křesťanů.

5.1. Historický vývoj

Počátkem 20. století, 1. prosince 1918 požádali vůdci kurdských kmenů britského správce oblasti Mezopotámie, plukovníka Arnolda Wilsona, o podporu v otázce vytvoření jednotného státu Kurdistánu pod britskou ochranou. Po zamítavém postoji Británie v období let 1919-1922 ustavil vlivný kurdský vůdce Šejch Mahmud Barzání první kurdskou vládu se sídlem ve městě Sulajmánia a zorganizoval dvě povstání proti britské správě. Britským zástupcům v oblasti trvalo dva roky, než se jim vyhocenou situaci poznačenou povstáními podařilo uklidnit.

Vůbec první vlna odporu začala 22. května 1919 zatčením britských představitelů ve městě Sulajmania. Povstání se rychle rozšířilo i do Mosulu a Arniku. Barzání byl v odpovědi na nepokoje deportován do Indie. V červenci 1920 vyjádřilo 63 kmenových vůdců z oblasti záměr vytvořit nezávislý stát Kurdistán pod britskou správou. Britské pochybnosti o možné kurdské samosprávě pramenily z obavy, že případný úspěch státotvorného hnutí Kurdů by mohlo způsobit řetězovou reakci v arabských regionech Bagdád a Basra, což by zásadním způsobem ohrozilo přímou britskou vládu nad mandátním územím Mezopotámie.

V roce 1922 britské úřady postavily Mahmuda Barzáního do pozice regionálního vůdce v naději, že pomůže zorganizovat kurdské obyvatelstvo jako tlumící prvek proti tureckým expanzivním ambicím v oblasti Mosulu. Barzání využil příležitosti k vyhlášení Kurdského království, v němž se vyhlásil králem, i když později souhlasil s mírnějším řešením založeným na omezené autonomii v rámci nového iráckého státu.

V roce 1927 se Barzáního klan stal hlasitým propagátorem práv iráckých Kurdů, co vyústilo až do požadavku na vytvoření samostatné kurdské provincie v severním Iráku v roce 1929.

Po vstupu Iráku do Společenství národů v roce 1930 Barzání zorganizoval třetí povstání, které bylo potlačeno britskými pozemními a vzdušnými silami. Po tomto vojenském neúspěchu

vyzvali kurdští představitelé Společnost národů, aby zřídila kurdskou vládu jakožto instituci zastupující irácké Kurdy na cestě k vlastnímu státu. Pod tlakem irácké vlády i Velké Británie, nejvlivnějšího člena Společnosti národů, byl tento plán zamítnut a Barzání se opět ocitl v exilu. Po kolapsu Mahabádské republiky v Íránu se stáhnul do Sovětského svazu.⁹

5.1.1. Barzáního povstání 1960-1975 a jejich důsledky

Po vojenském převratu Abdula Karima Kasima v roce 1958 se Barzání mohl vrátit z exilu a založit novou Kurdskou demokratickou stranu (KDP), která dosáhla oficiálního povolení k činnosti o dva roky později. Nový režim se ale snažil využít vnitřní rozpolcenosti kurdské společnosti k vyvolání rozporů, které by zabránily rozvoj politických aktivit v severním Iráku. Vláda vedla rozhovory s kmeny Baradost a Zeban a snažila se je přimět k odporu proti Barzáního politice. V červnu 1961 v reakci na rostoucí napětí Barzání rozpoutal první vlnu nepokojů s cílem vydobýt autonomii pro Kurdy. Vinou chaotické situace v irácké armádě vláda ani tři roky po převratu nebyla schopna toto povstání potlačit. Rozpory uvnitř armády přispěly k dalšímu přepravu – tentokrát v podání levicové islámské strany Baas. Andul Salam Arif vyhlásil příměří v únoru 1964, které ovšem jen prohloubilo rozpor uvnitř kurdské společnosti: ideový konflikt městských radikálů a tradičních sil vedených Barzáním. Reakcí kurdské strany na příměří bylo vyloučení radikálních členů z KDP. Ani tyto stabilizační kroky ale nepřispěly k ukončení konfliktu mezi Kurdy a bagdádskou vládou. Ta se v roce 1966 ještě jednou pokusila kurdská hnutí potlačit silou, ale opět neúspěšně. Po irácké porážce Arif vydal dvanáctibodový mírový program, jenž ovšem nestihl vstoupit v platnost.

V roce 1968 strana Baas uspořádala další státní převrat a opět zcela změnila parametry vnitropolitických vztahů. Nová, radikálnější vláda ihned rozpoutala kampaň proti Kurdům, která ovšem narážela na jiné vnitropolitické překážky – zejména mocenské boje v Bagdádu a zhoršující se vztah s Íránem. Ke kontaktu vlády a kurdské reprezentace navíc vybízel i Sovětský svaz, a tak byl vytvořen nový mírový plán z března 1970.¹⁰ Ten počítal s výraznější autonomií kurdského regionu a zajišťoval mu zastoupení na vládní úrovni. Přes to všechno baasistická vláda zároveň zahájila

---

⁹ ESKANDER, Saad: British Policy in Southern Kurdistan: The Formation and the Termination of the First Kurdish Government. *British Journal of Middle-Eastern Studies*, 000, s. 141-144.

¹⁰ Iraq and Kurdish Autonomy. In: MERIP Reports, č. 27, 1974.

i proces arabizace země, začínající od bohatých regionů s nalezištěm ropy. V následujících letech vláda překonala své vnitřní rozpory a uzavřela smlouvu o přátelství se SSSR. Tím zároveň Irák vystoupil z přetrvávající izolace v rámci arabského světa. Na druhé straně Kurdové zůstali závislí od vojenské pomoci z Íránu a jejich pozice se nijak nezlepšila.

5.1.2. Dohoda z Alžíru

V roce 1974 irácká vláda začala novou vlnu útoků proti Kurdům a zatlačila většinu jejich populace až na hranici s Íránem. Bagdád navíc informoval Teherán, že Irák se podvolí požadavkům ostatních arabských zemí za předpokladu, že přestanou podporovat kurdskou menšinu na jeho území. Za pomoci Alžírska jako mediátora Írán a Irák dosáhli vzájemné dohody v roce 1975, která zcela odřezala vojenské zásobování pro Kurdy. Barzání opět odešel do Íránu společně s mnohými svými stoupenci. Další odpor byl prakticky marný a mnoho kurdských bojovníků se irácké vládě vzdalo ještě před kompletním dobytím území. Tím irácký stát opět po patnácti letech získal vládu nad severní částí země. Pro zajištění trvalé suverenity nad touto oblastí byl i zde nasazen proces arabizace obyvatelstva. Do regionu bylo hromadně přemístěno množství Arabů a represivní opatření vlády vedla k další eskalaci nespokojenosti obyvatelstva.

Dlouhodobým důsledkem střetů mezi kurdskými polopartizánskými jednotkami a iráckou armádou bylo v průběhu dvou let 600 zničených vesnic a deportace 200 tisíc Kurdů do jiných částí země.

5.1.3. Íránsko-irácká válka a Anfalova kampaň

V době íránsko-irácké války vláda zavedla do praxe natolik přísná protikurdská opatření, že obvyklé nepokoje přerostly až do občanské války na části území. Mezinárodní společenství tento postup ostře odsoudilo, nicméně nikdy aktivně nezakročilo proti drastickým metodám státních sil, včetně nasazení chemických zbraní.

Kampaň al-Anfal představovala systematické vyvražďování kurdského obyvatelstva. Toto plošné ničení bývá definováno i jako kurdská genocida, ve které zahynulo přes 50 tisíc vesnických Kurdů, bylo zničeno přes 2000 osad a boje způsobily nevyčíslitelné škody. Součástí kampaně byla i arabizace Kirkúku spočívající ve výměně většiny obyvatelstva z kurdského na arabské.

5.1.4. Po válce v Zálivu

Kurdský region Iráku byl poprvé formálně ustanoven v roce 1970 jako Kurdský autonomní region. Byla zde zřízena legislativní instituce ve městě Arbil, které byla dána teoretická pravomoc rozhodovat o oblastech s kurdským osídlením. Ve skutečnosti ovšem toho shromáždění plně podléhalo prezidentovi Saddámovi Husajnovi, a to až do roku 1991, kdy se uskutečnilo další kurdské povstání. Krutě potlačená rebelie měla za následek vysoké ztráty a humanitární katastrofě se podařilo částečně předejít pouze vytvořením bezpečného území pro uprchlíky ze strany západních států. Po nastolení křehké rovnováhy mezi Iráčany a Kurdy vláda zahájila ekonomickou blokádu regionu, čímž zásadně zredukoval přísun zásob do kurdských oblastí. Právě v tomto období dosáhl kurdský region de facto nezávislost pod vládou dvou hlavních stran: KDP a Vlastenecké unie Kurdistánu (VUK); mimo sféry vlivu Bagdádu. Tento autonomní režim dokonce měl vlastní vlajku a hymnu.¹¹

Ojedinelé demokratické volby v červnu 1992 skončily rozdělením shromáždění na dvě téměř stejně silné části reprezentované hlavními politickými stranami. Přes všechny tyto politické úspěchy museli Kurdové čelit dvojímu embargu: jednomu ze strany OSN uvalenému na Irák jako celek a druhému ze strany Saddámovy vlády vůči kurdskému regionu. Následné ekonomické a sociální problémy byly důvodem pro růst napětí mezi dvěma hlavními kurdskými stranami. To vedlo až k vnitřnímu konfliktu na pokraji občanské války v letech 1994-1996. Po upokojení vnitřní situace byla nařízena změna rozdělování příjmů z projede ropy tak, aby kurdský region dostával 13 % financí. To přispělo k určité stabilizaci oblasti a vyřešení největších sociálních potíží. Zásah Spojených států navíc vedl k podepsání vzájemného příměří mezi iráckou armádou a Kurdy.

5.1.5. Svržení Saddámovy vlády

Když na jaře 2003 začala vojenská operace Irácká svoboda, kurdská menšina v ní okamžitě rozeznala další příležitost pro změnu poměrů v zemi, a tak bojovníci *pešmerga* aktivně zasáhli do bojů na straně mezinárodní koalice. Tato událost navíc přinesla nezvyklou shodu na kurdskou politickou scénu, kde dvě hlavní strany dosáhly názorové shody, a to i s několika menšími uskupeními.

---

¹¹ KUTSCHERA, C.: *The Kurds' Secret Scenarios*, 2002.

5.2. Současný vývoj

V současnosti jsou Kurdové platným členem multietnické irácké společnosti, o čemž svědčí i 53 mandátů v národním parlamentu pro Kurdskou alianci. Kurdská islámská unie má k tomu dalších pět křesel v celkovém počtu 275 mandátů v parlamentu. Oba vůdci kurdských stran nyní zastávají vysoké funkce v národní, resp. regionální vládě. Rok 2003 ovšem přinesl i reorganizaci iráckého politického systému. Byla zřízeno Přechodné národní shromáždění se speciálním právním kodexem platným po dobu transformace země. Toto přechodné období je ohraničeno přijetím prozatímní ústavy a získáním plné suverenity země.

Kurdská regionální vláda funguje od roku 1992 ve městě Erbil. Sestává z parlamentu voleného v přímých volbách a vládního kabinetu složeného z členů VUK, KDP a spřátelených stran. Od roku 1999 do současnosti je předsedou vlády Nečerven Idris Barzání. V současnosti je plně uznána jako správní instituce pro provincie Erbil, Dohuk a Sulejmania, ale má i mandát nad částmi oblasti Diala, Ninava a Kirkuk.¹²

5.2.1. Správní dělení

Irácký Kurdistan je rozdělen na šest správních jednotek, z nichž tři aktuálně spadají do jurisdikce Kurdské regionální vlády. O zapojení zbylých tří jednotek do kurdského regionu rozhodne referendum plánované na listopad 2007.

Poměrně složitou otázkou zůstává přesné vymezení hranic regionu, konkrétně problém začlenění měst Mosul a Kirkuk, v nichž žije značná kurdská menšina. To je problematické zejména s ohledem na další etnické skupiny – asyrskou, turkmenskou a arabskou, které jsou v těchto oblastech rovněž zastoupeny. Určité znepokojení existuje i v Turecku, kde byly vyjádřeny obavy o stabilitu Blízkého východu, pokud se časem kurdský region od Iráku odpojí. Konečnou polohu hranic má určit rozhodovací proces založený na sérii referend v roce 2007.

Poměrně specifickou aktivitou Kurdské regionální vlády je projekt s názvem „Kurdistán – ten druhý Irák,“ který si klade za cíl jasně vymezit kurdské území a napomoci jeho hospodářskému růstu.

---

¹² IZADY, M.: *Kurdistan, Where Credit is Due*, 2004.

5.3. Shrnutí

Dá se říct, že v souběžném historickém vývoji čtyřech kurdských komunit na Blízkém východě v 20. století byla právě populace žijící v Iráku nejvíce aktivní. Nacionalistické hnutí zde také dosáhlo největších úspěchů ještě před změnou režimu vyvolanou zvenčí. Tuto skutečnost lze přisuzovat jednak vysokému podílu Kurdů v irácké populaci, ale také specifickým momentům historického vývoje od první světové války, který do jisté míry iráckým Kurdům dal možnost prosazovat svou identitu.

6. Kurdové v Íránu

6.1. Charakteristika kurdské menšiny

Kurdové v Íránu mluví několika příbuznými jazyky, jež bývají souhrnně označovány jako *kirmandži*. Jednotlivé dialekty se rozdělují podle severních nebo jižních provincií, přičemž není neobvyklé, že různé kmeny ve stejném regionu mluví rozdílnými dialekty. Kurdština jako taková je lingvisticky bližší perštině než arabštině, i když její písemná forma využívá upravené arabské abecedy.

V Íránu žijí přibližně čtyři miliony Kurdů, čímž se s 9 % celkové populace stávají třetí nejvýznamnější etnickou skupinou v zemi po perské a ázerbájdžánské národnosti. Jsou koncentrováni převážně v horské oblasti Zagros poblíž západní hranice s Tureckem a Irákem, tedy blízko kurdských území v sousedních státech.

6.2. Historický vývoj

6.2.1. Reza Šáh Pahlavi

Po rozdělení Kurdistánu v roce 1941 a nástupu nové vlády Rezy Šáha se začala měnit i povaha kurdského obyvatelstva. Předtím převážně pastevecké kmeny se začaly usídlvat na jasněji vymezených územích. Struktura vedení komunit založená na aghasích se oslabil a naopak stoupla moc centrální íránské vlády. Organizátoři nacionalistických hnutí byli nuceni uprchnout do exilu, zatímco Reza Šáh byl pro silnou centralistickou vládu netolerující vnitřní rozdělení íránské společnosti. Jeho posedlost tvořením čisté perské kultury a národního povědomí se projevila ve vytváření institucí, které měly za úkol dohlížet na čistotu jazyka a očišťovat íránskou kulturu od cizích vlivů, včetně arabského a tureckého. Používání národnostních dialektů bylo zakázáno ve školách i v tisku, stejně jako nošení charakteristických oděvů a doplňků. Za této vlády kulturní různorodost Íránu značně utrpěla a s tím i všechny menšiny v zemi. Zavedení dotací pro pěstování tabáku na kurdských územích jen zhoršilo už tak špatnou ekonomickou situaci v nejslabších regionech. Reza Šáh navíc odmítal řešit problémy zdravotního systému a budování dopravní

infrastruktury. Tlak vlády a nepříznivá ekonomická opatření učinila z íránského Kurdistánu nejzaostalejší region v zemi.

6.2.2. Mahabádská republika

Sesazení Rezy Šáha v roce 1946 z důvodu podezření z kolaborace s nacistickým Německem přineslo další dramatický zvrat situace. Kurdští nacionalisté zabavili zbraně státním jednotkám a násilnou cestou založili Kurdskou republiku v Mahabádu. Vyhlášení nového státu provázelo obnovení komalského hnutí (*Komala-e Zhian-e Kurdistan*, Komise pro vzkříšení Kurdistánu) v roce 1942. Přestože se tato hnutí orientovala na ideály marxismu a leninismu, neexistovalo zde jasné napojení na SSSR. Nepřipojila se ani k organizaci Firkah – ázerbájdžánskému hnutí za osvobození, které operovalo s přímou podporou Sovětského svazu. Naopak Kurdská demokratická strana Íránu (KDP) nesla znaky sovětského vlivu. Na jejím čele stál od září 1945 Kazí Mohamad. Sovětská podpora ale byla poměrně proměnlivá a sledovala výhradně mocenské zájmy své zahraniční politiky. Stalin vyjadřoval podporu kurdské autonomii, dokud se kurdská hnutí držela myšlenek komunistů. Vznik samostatného kurdského státu by ovšem znamenal riziko, že se Kurdové připojí k západním státům, a tak sovětská podpora nedosáhla větších rozměrů.

Mahabádská republika reálně vznikla již v prosinci 1945 a v souladu se sovětskými plány ihned navázala kontakty s nově vzniklou Ázerbájdžánskou republikou. Rok poté byla ale sovětská pomoc ukončena, na což reagoval Írán okamžitým vojenským obsazením kurdské republiky. Tato akce proběhla jen s minimálním odporem. Ani samotní kurdští kmenoví vůdci zcela nesouhlasili s nacionalistickými principy republiky, což podkopalo její autoritu u vlastních občanů.

Opět se potvrdilo, že trvající rozpory mezi kmeny vedou jak k odporu vůči centrální vládě, tak i k nemožnosti faktického sjednocení Kurdů. Rozpory mezi kmenovými vůdci navíc otevírají možnost vládě korumpovat ve svůj prospěch a proti ostatním kurdským skupinám. Podobnou taktiku využíval i Saddám Husajn v souvislosti s kurdskou menšinou v Iráku. Íránské kurdské menšině stejně jako v případech jiných zemí chyběla silná vůdčí osobnost, což následně vedlo k definitivnímu kolapsu samostatné republiky. Mnoha představitelům etnika dodnes chybí dostatečná organizace a legitimita od všech aktivních skupin kurdského obyvatelstva.

6.2.3. Mohamad Reza Šáh Pahlavi

Když Šáh Pahlavi nastoupil na íránský trůn, snažil se získat veškerou pomoc a podporu, a to dokonce i od vůdce iráckých Kurdů Mustafy Barzáního, aby dokázal potlačit povstání iránských Kurdů. Šáhova politika směřovala k asimilaci menšin, i když výrazně méně násilnou cestou jako v případě jeho otce. Kurdové měli možnost dostat se do státní vlády a armády, stejně jako publikovat vlastní díla v určitém rozsahu. Jejich činnost byla ale státními úřady bedlivě sledována, a tak za celé období vlády Šáha Pahlaviho bylo v kurdštině vydáno pouze 56 děl.

Snaha Mohamada Rezy Šáha Pahlaviho směřující k absolutní moci se ale na etnických skupinách v zemi nutně projevovala výraznou politikou asimilace. Existující kurdská reprezentace na čele s KDP a Abdulem Rahmanem Ghassemlou přislíbila loajalitu nově zvolenému premiérovi Mohamadovi Mossadegovi. Strana předpokládala, že podpora vlády jí zajistí možnost realizovat svůj program v duchu hesla „Demokracie pro Írán, autonomie pro Kurdistan.“ Mossadeg se v tomto ohledu jevil být vhodnou postavou, jelikož se svou Stranou národní fronty prosazoval demokratický systém a svobodné volby. V duchu těchto předpokladů byla sestavena nová demokratická vláda, která ovšem setrvala pouze pět dní.

V době, kdy Kurdové předpokládali brzké naplnění jejich cílů ve spolupráci s novou vládou, narušil jejich plány státní převrat z 19. srpna 1953 podporovaný Velkou Británií a Spojenými státy, známý též jako „Operace Ajax.“ Tato událost sice vyvolala drobné nepokoje v Kurdistanu s centrem v Kermanšehu, nicméně Šáhovi a jeho tajné policii SAVAK se za pomoci poněkud drastických metod povedlo udržet v zemi řád. Vládce si poté chytře zajistil vliv na kurdskou menšinu díky podpoře aktivisty Mullaha Mustafy Barzáního a jeho bojovníků v Iráku. Taktika rozdělení Kurdů a podporování vnitřních sporů opět uspěla a eliminovala tak možnost kurdského sjednocení i dalších nepokojů.

6.2.4. Revoluce a Chomejní

Íránští Kurdové zažívali období relativního klidu v 70. letech 20. století. Dá se mluvit o nejmírnějším období za několik předchozích desetiletí. I bez oficiálně přiznané autonomie měli kurdští občané možnost zastávat úřady, působit na vysokých pozicích v rámci armády a obsazovat křesla v parlamentu. V čase oslabení moci tajné policie SAVAK dosáhli kurdští představitelé i na část médií, která jim pomáhala dále propagovat svobodu. Jelikož centrální vláda měla

v úvodních měsících nadcházející revoluce velmi slabou pozici, byl tento čas vnímán jako nejlepší příležitost pro jednání o změnách v uspořádání iránského státu s ohledem na sebeurčení kurdské menšiny. Do vyjednávání se rychle zapojila KDP; iránská strana ovšem obezřetně veškeré dialogy odkládala do doby, než mohla dosáhnout silnější vyjednávací pozice.

S příchodem islámské republiky a revoluce roku 1979 Kurdové zahájili otevřené snahy o ustavení autonomního regionu. Chomejní a jeho přívrženci sice takové řešení přislíbili výměnou na pomoc Kurdů při svržení iránského šáha, nicméně k jeho realizaci nikdy nedošlo. Ve skutečnosti když vůdce kurdské reprezentace Abd al-Rahman Ghassemlou těsně po revoluci podnikl konkrétní kroky pro vytvoření autonomního kurdského území, Chomejní proti Kurdům vyhlásil svatou válku, která trvala až do roku 1983. Konflikt probíhal s proměnlivou intenzitou a byl zaměřen především na skupinu komalů – revoluční organizace kurdských dělníků s napojením na SSSR a stavějící na marxistické ideologii. V roce 1983 byla zformována Komunistická strana Íránu, do které se komalové okamžitě zapojili a vytvořili tak nejradikálnější politickou a vojenskou skupinu na území osídleném Kurdy.

Zajímavé je, že další politické organizace a frakce jako Feda'ijan-e Chalk, Mudžahedín Chalk a strana Tudeh se společně s radikály stáhly do Kurdistánu, který jim poskytl jisté útočiště. Panovalo přesvědčení že, v případě, kdy by se proti nim objevil odpor, bylo by složitější jej potlačit. Počínání strany KDP se neslo v duchu hesla „Demokracie pro Írán, autonomie Kurdům“. Podle iránské vlády je ovšem myšlenka autonomie poměrně problematická, a to i přes – v poslední době – výrazně shovívavější přístup vlády. Nacionalistická hnutí se musela stáhnout do ilegality, přičemž bojovníci pešmerge a další militantní skupiny uvnitř kurdského hnutí už nebojují pouze s vojenskými silami státu, ale také mezi sebou navzájem, často v mocenských sporech o vedení kurdského hnutí. V době revoluce a letech po ní následujících byla kurdská území a přilehlé regiony svědkem vlny zmatku a znepokojení. Politické strany se snažily této situace využít ve svůj prospěch a získat lepší pozici v jednání o autonomii s Teheránem. I tato iniciativa ovšem narazila na vnitřní těžkosti: vysoký počet politických hnutí na malém území iránského Kurdistánu, kdy nebylo možné dospět k vzájemné dohodě nebo dosažení konsensu ve věci řešení společných cílů. Právě vnitřní fragmentace politické reprezentace byla hlavní brzdou všech dalších kurdských státoporných aktivit.

Nicméně Chomejní nečekal na vyřešení vnitřních rozporů Kurdů – naopak, vyhlásil proti menšině svatou válku a jednotky Revoluční gardy obsadily všechna větší kurdská města. Na území Kurdistanu byla zavedena vojenská diktatura po dobu přibližně třinácti měsíců. V této době Revoluční gardy zaplavily ulice, obsadily domovy civilistů, mešity a sídla kurdských představitelů. V průběhu irácko-iránské války, jež začala v roce 1980, se obě strany snažily využít kurdské otázky k vlastní výhodě. Írán se snažil podporovat protivládní organizace v Iráku, a zároveň omezit politický vliv kurdské menšiny na vlastním území. Irácká vláda vyvíjela podobné akce, přičemž kurdská města a usedlosti v Íránu byly po celou válku ostřelovány dělostřelectvem. Obecně lze říct, že se v době tohoto konfliktu Kurdové octli přesně ve středu a stali se cílem obou zneprátených stran.

V poválečném Íránu neměli Kurdové ani žádná jiná národnostní menšina naději na získání autonomie od centrální vlády; zejména kdyby taková autonomie znamenala změnu oproti idejím islamistické expanze prosazovaným v některých arabských zemích. Ostatně byl to sám Ajatoláh Chomejní, kdo vyhlásil, že „v islámu a islámské společnosti není místo pro myšlenky, které by narušovaly její jednotu.“ Náboženská odlišnost kurdských kmenů tedy sehrává důležitou roli v určování politických vztahů a utváření protikurdské nacionalistické politiky islamistické iránské vlády, jež by prosazovala revoluční myšlenky založené na šíitské větvi islámu.

Při pohledu na publikování kurdských tiskovin lze jasně zhodnotit míru svobody, které se Kurdům dostávalo za revoluční vlády. Ministerstvo islámského vedení podrobně monitoruje veškeré publikace v zemi. Cokoliv, co naznačuje kritiku aktuální vlády nebo jejího názorového zaměření, či případně podporuje myšlenku separatismu a migrace, podléhá přísné kontrole. V průběhu tohoto období kurdská literatura paradoxně nebyla drasticky omezována. Určitý čas se dokonce zdálo, že ve své asimilační politice vláda sama přistoupí k vydávání dokumentů v kurdštině. Organizace odpovědné za propagandu v zemi se tak snažily převést na stranu vlády část Kurdů a začít proces jejich asimilace a proměny na Íránce.

V roce 1989 byla zahájena jednání přímo s iránskou vládou. Po zavraždění kurdského představitele Ghassemlova ale nastal náhlý zvrat a pozitivní směřování jednání bylo přerušeno. Vztahy mezi vládou a Kurdskou demokratickou stranou se prudce zhoršily a bylo jasné, že rozhovory nebudou moci pokračovat, dokud se v kurdské společnosti nenajde další schopný

vůdce s dostatkem odhodlání pro opětovné navázání dialogu. KDS v současnosti tvrdí, že aktuální vnitropolitická situace v Íránu neumožňuje obnovení smysluplných jednání s íránskou stranou.

Na kulturní úrovni byla vláda vůči kurdským požadavkům poněkud vstřícnější. Školy na převážně kurdském území mají povolení vyučovat kurdský jazyk, národní dějiny a tradice zaznamenávají po zrušení zákazu jejich zveřejňování opětovný vzestup. Obecně lze říci, že íránská vláda nabývá více liberálního postoje vůči některým otázkám, i když existují určité hranice, jejichž překročení není tolerováno. Mezi takové body patří například kritika samotné vlády nebo diskuse o povaze islamistické republiky. Celkový postoj vedení státu stejně jako v dalších zemích naznačuje, že aktuální perspektiva vytvoření samostatného kurdského státu je z hlediska Íránu nereálná.

6.3. Aktuální vývoj

Přestože Kurdové navzájem sdílejí naprostou většinu charakteristik co do kultury, jazyka a vlastní identity, autonomie v rámci Íránu nebo realizace projektu velkého Kurdistanu je pro ně prakticky nedosažitelná, a to hned z několika vnitřních důvodů. Krátký pohled do minulosti naznačuje, že podobná možnost skutečně existovala – jak již bylo zmíněno – těsně po první světové válce. Od toho momentu se všechny vlády v Íránu se snažily kurdskou menšinu potlačit a prosadit silně nacionalistickou politiku plošné asimilace. Až v několika posledních letech se tento přístup trochu zmírnil, i když rozhodně ne natolik, aby pro Kurdy znamenal změnu výsledku v jejich snažení.¹³

---

¹³ ZETTERVALL, C.: *Trends in the Kurdish nationalist movements in the 1990, 1998.*

7. Kurdové v Sýrii

Sýrie se potýká s nebývalým mezinárodním tlakem. Slábnoucí režim čelí útokům z několika stran, přičemž největší kritika přichází ze strany Rady bezpečnosti OSN, která vede vyšetřování ve věci vraždy bývalého libanonského ministerského předsedy Rafíka Haríriho. Pozornost zahraničních médií a veřejnosti se obrací na syrskou opozici, která byla až dosud tradičně slabá, nevýrazná a dezorganizovaná. Jednou z největších opozičních skupin, leč donedávna velmi málo známou, jsou Kurdové.

7.1. Charakteristika kurdské menšiny

V mnoha studiích popisujících pozici národnostních menšin v Sýrii bývali Kurdové označováni jako „zapomenutí“ a „nečinní“, neboť o jejich situaci se západní svět dovídal výrazně méně než o Kurdech v Turecku či v Iráku. Vše se ovšem změnilo po násilném střetu na fotbalovém zápase v Kamišli v březnu 2004, jenž vyvolal rozsáhlé demonstrace, protesty a dramatický vzestup kurdského nacionalistického hnutí. Tyto reakce překvapily syrskou vládu a vynesly kurdskou otázku do čela diskusí o budoucnosti země.

Počet Kurdů v Sýrii je dosti nejasný, neboť vláda odmítá sdělovat jakékoli informace týkající se této menšiny. Předpokládá se, že současná kurdská populace čítá kolem 1,75 milionů lidí, resp. 10 % celkového obyvatelstva státu. Tento fakt činí z Kurdů, hned po Arabech, druhou největší etnickou menšinu. Většina Kurdů v Sýrii mluví jazykem Kurmandži, tedy jednou z větví kurdštiny, a hlásí se převážně k sunitskému islámu. Jejich národnostní původ, kulturní tradice a zvyky jsou silně ovlivněny kurdskými komunitami v jiných zemích. Z hlediska demografické koncentrace se v hojném počtu soustřeďují na hranicích s Irákem a Tureckem, a to zejména v oblastech Džazíra na severovýchodě, Kubani na severu a Kurd Dagħ na severozápadě země. Početné kurdské skupiny se nacházejí též ve velkých městech jako je Aleppo a Damašek.

7.2. Historický vývoj

Počátky oficiální diskriminace Kurdů v Sýrii spadají do 30. let 20. století; během období šíření arabského nacionalismu v 50. a 60. letech však zaznamenala výrazný nárůst. Od té doby se

Kurdové neustále potýkali s nedostatečnou politickou reprezentací, nízkým ekonomickým rozvojem a omezeními spojenými se sociálním a kulturním projevem. Kurdské zvyky a symboly jsou napadány, veřejné užívání jazyka kurmandži je zakázáno, stejně jako je zakázáno publikovat tištěné materiály a zvukové nahrávky kurdské hudby. Prosazení opozice bylo vždy velmi složité a vznikající kurdská politická hnutí byla velmi rychle potlačena, neboť kurdské politické strany byly prohlášeny za nelegální a jejich vůdci a členové zatýkáni a vězněni.

7.2.1. Hromadné zbavení státního občanství

Zlomovým bodem ve vývoji situace Kurdů v Sýrii bylo sčítání lidu v roce 1962, které proběhlo krátce po vyvrcholení procesu dekolonizace a převládnutí arabské islámské identity u většinové populace v Sýrii. V tomto roce se uskutečnilo mimořádné sčítání lidu v provincii al-Hasaka na severovýchodě země, jež se vyznačovala nejvyšší koncentrací kurdského obyvatelstva.

Toto sčítání zbavilo občanství 120,000-150,000 Kurdů, čímž byla jim i jejich potomkům odepřena základní lidská práva a byli uvrženi do velmi těžké situace, často doprovázené chudobou a silnou diskriminací. Oficiální zdůvodnění tvrdilo, že se jedná o „vetřelce“ z Turecka, kteří nedávno přešli přes syrské hranice, a tudíž nemají nárok na státní občanství. Ti, kteří se nezúčastnili sčítání lidu v roce 1962 nebo ti, kteří vzešli ze sňatků mezi nově-vzniklými „cizinci ve vlastní zemi“ (*adžaniíb*) a syrských státních příslušníků (tyto sňatky jsou vládou považovány za protizákonné), nemohou být oficiálně registrováni. Tyto osoby zvané *maktoumen* nejsou zapsány v oficiálních dokumentech a musejí se potýkat s ještě většími těžkostmi. Kurdové bez státní příslušnosti nejsou připuštěni k volbám, ztrácejí nárok na cestovní pas a soukromý majetek, a jako „cizinci“ nesmějí pracovat ve veřejném sektoru a některých dalších oblastech. Nemají nárok na stejné vzdělání a zdravotní péči jako syrští občané. Ztráta syrského občanského průkazu pro ně též znamená, že nemohou pobírat státní podporu, cestovat v rámci státu ani setrvávat v hotelích.¹⁴

Státem započatá kampaň arabizace Kurdů pokračovala v 70. letech během vlády Naveze al-Asada. Byla přijata koncepce vytvoření „arabského pásu,“ který měl tvořit územní koridor spojující arabské státy po okrajích regionu obydleného Kurdy.

---

¹⁴ LOWE, Robert: *The Syrian Kurds: A People Discovered*. Chatham House, 2006

Půda ve vlastnictví Kurdů byla zkonfiskována a obyvatelé byli přesídleni do jiných částí země, aby bylo uvolněno místo novým arabským osadníkům. Kromě těchto pohybů obyvatelstva bylo na kurdsém území umístěno i značné množství armádních jednotek, které pomáhaly vytvořit podmínky pro usídlení arabských osadníků. Těm byla navíc poskytnuta státní materiální podpora pro zajištění rentability nového osídlení.

7.2.2. Přesídlování kurdského obyvatelstva

Syrská vláda nahradila kurdská pojmenování míst arabskými, zakázala označení obchodů v jazyce kurmandži, odmítala registraci novorozenců s kurdskými jmény a pomocí stanného práva zkrátila kurdské oslavy nového roku na zcela neodpovídající čas. Všechny tyto kroky přispěly k prudkému vzrůstu napětí v zemi. Specifická je zde i šílenost všech protimenšinových opatření: na rozdíl od jazyků ostatních etnických skupin je používání kurdského jazyka kurmandži zakázáno jednak ve školách, jednak ve veřejném a obchodním sektoru.

V 80. a 90. letech se objevovaly pravidelné protesty a nepokoje s vysokým počtem zatčených, a to zpravidla ve významných dnech jako např. svátek Newruz či výročí al-hasakského sčítání lidu. Omezení oslav svátku Newruz v roce 1986 vedla k demonstraci, jejíž účastníci se shromáždili v Damašku a Afrinu, kde si chtěli společně svátek připomenout. Policie je však rozehnala.

Oficiální vyhoštění Kurdské strany pracujících (PKK) ze syrského území v roce 1988 zbavilo Kurdy komplikací pramenících z přítomnosti militantního křídla strany. Největší vliv na místní vývoj ovšem měla situace v Iráku. Mezinárodní intervence v rámci operace Pouštní bouře v roce 1991 a následné získání autonomie pro irácké Kurdy byly událostmi, jež syrští Kurdové bedlivě sledovali. Místní vývoj je povzbudil a dopomohl jim jasněji stanovit vlastní požadavky. Významné povzbuzení znamenal též pád režimu Saddáma Husajna v roce 2003 a následné úspěchy syrské reprezentace na vládní i regionální úrovni. Rovněž došlo ke zvýšení mezinárodního tlaku na izolacionistický syrský režim, zejména v souvislosti s terorismem, zabezpečením iráckých hranic a intervencí do Libanonu. Důsledkem této situace bylo oslabení pozic syrské vlády, která si začala uvědomovat, že další potlačování vnitřní opozice by mohlo vést k mezinárodnímu odsouzení země a režimu.

7.2.3. Události let 2004–2005

Demonstrace v březnu 2004 poznačená prudkým nárůstem emocí původně měla být projevem pokroku v boji za práva Kurdů v Sýrii. Konflikt začal na fotbalovém zápase ve městě Kamišli v oblasti Džazíra 12. března 2004, kdy roztržky mezi kurdskými a arabskými fanoušky vyvrcholily zásahem bezpečnostních sil, které střelbou do davu usmrtily nejméně sedm Kurdů. Tento incident byl následován další střelbou na pohřbech zavražděných. Některé protesty přerostly v násilné nepokoje, během kterých byl vandalizován a ničen státní a soukromý majetek a na některých místech byly přepadány policejní stanice.

Syrské bezpečnostní síly reagovaly na protesty nezvyklou brutalitou, zatýkáním a vězněním velkého počtu Kurdů. Armáda se přesunula do kurdských regionů, do Kamišli byly vyslány tanky a helikoptéry. Těmito opatřeními došlo během týdne k utišení protestů. Přesný počet obětí násilí a zatýkání není znám; odhaduje se však, že kolem 40 osob zemřelo a nejméně dalších 100 bylo vážně zraněno. Vězněno bylo více než dva tisíce Kurdů. Syrská vláda vinila účastníky povstání, kteří podle oficiálních míst měli jednat na základě zahraničních protistátních vlivů. Padlo obvinění z pokusu o rozvrácení syrského státu. Kurdové naopak tvrdili, že násilné střety na fotbalovém zápase byly započaty Araby, ovšem za podpory – ač pasivní – státních představitelů, kteří podle kurdských protestujících útok připravili nebo se zasadili o to, aby mu nebylo předcházeno.

Nepokoje znovu vypukly z květnu a červnu roku 2005, kdy byl zabit šejch Mašuk Chaznawi, uznávaný náboženský vůdce kurdského původu. Podrobnosti Chaznawihovi smrti byly obecně velmi podivné. Nejdříve zmizel v Damašku, poté byl mučen a zabit. Vládní představitelé prozradili místo nalezení jeho těla o měsíc později a zároveň obvinili z vraždy „kriminální živly“. Mezi množstvím dohadů o zodpovědnosti za Chaznawihovi smrt se objevovala četná podezření z angažovanosti vlády. Chaznawi byl především náboženským vůdcem, v době před svou smrtí však zastával ostřejší postoj vůči utlačování kurdské chudiny a více se ztotožňoval s názorem kurdských politických stran. Na demonstraci provázející jeho pohřeb zasahovala policie, která násilně zasáhla proti protestujícím. Více než 60 Kurdů bylo zatčeno a podle příslušnosti ke kurdským politickým stranám byli mučeni.

Strategie syrské vlády vůči Kurdům je nejasná a vyznačuje se proměnlivostí podle aktuálního vývoje situace. Po desetiletí syrský režim podporoval Kurdy v Turecku a Iráku, zatímco

místní příslušníky se snažil podrobit a ignoroval jejich práva. Nyní jsou vládní představitelé rozděleni na ultranacionalisty a pragmatické realisty a prosazují velmi nejistý postoj. Projev nesouhlasu ze strany Kurdů v roce 2004 v době slabosti syrské vlády a dlouhotrvající mezinárodní tlak měly za následek zmírnění vyhocené situace. Prezident Bašar al-Asad vůbec poprvé navštívil oblast Džazíra a přiznal, že kurdská populace je součástí Sýrie. V březnu 2005 byla následně 312 uvězněným Kurdům udělena prezidentská milost. Po svém zasedání v červnu 2005 oznámila vládní strana Baas, že na pomoc Kurdům podnikne určité kroky, žádné z nich ovšem blíže nespécifikovala. Bylo navrženo založení Kurdské rady, která by se zabývala prosazováním kulturních, sociálních a jazykových zájmů kurdské komunity v rámci syrské společnosti.

7.3. Státní politika

Pan-arabský nacionalismus je stále oficiální státní ideologií Sýrie, což s sebou přináší dalekosáhlé důsledky pro ne-arabské menšiny v Sýrii, především pro Kurdy. Syrští Arabové se snaží rozšířit vnímání syrských Kurdů jako hrozby pro arabský národ, a to zejména poukazováním na dlouhotrvající krvavé boje mezi Kurdy a arabskou baasistickou vládou v Iráku. Samotní Kurdové jsou v Sýrii vnímáni jako větší hrozba než velké množství ostatních národnostních menšin, a tak celková nálada většinové populace odpovídá tomuto předpokladu, což se projevilo v zavedení zvláštních opatření a omezení. Ta se vztahují výhradně na Kurdy a nejsou uplatňována vůči jiným skupinám, např. Arménům či Asyřanům. Nejvyšší představitelé Sýrie donedávna popírali existenci kurdské menšiny v Sýrii s tím, že skutečný původ této části obyvatelstva je v Turecku. Tomu odpovídá i skutečnost, že Kurdové byli vyloučeni ze z běžného chodu společnosti a zbaveni práva čerpat sociální a ekonomickou podporu do doby, než budou připraveni přijmout svou arabskou identitu. Konkrétní požadavky zahrnují zřeknutí se tradičního jazyka kurmandži ve prospěch arabštiny a přijetí arabských kulturních a politických cílů a hodnot.¹⁵

---

¹⁵ LOWE, R.: c.d.

7.4. Politická reprezentace a aktuální vývoj

Žádná z politických stran otevřeně nežádá nezávislost ani nezmiňuje společný cíl všech Kurdů. Omezená autonomie podobná té v Iráku, kulturní sebeurčení tvoří maximum požadavků. Rovněž žádná ze stran ve svém názvu v současnosti nepoužívá citlivé pojmenování „Kurdistán“ ze strachu z reakce oficiálních míst a neustálé hrozby rozpuštění. Vzhledem k politice popírání existence kurdského národa a jazyka, se jakákoli iniciativa, která by se odkazovala na kurdskou identitu automaticky stává politickou otázkou. Programy stran jsou v celku podobné: hlavní důraz je kladen na otázky kultury a vzdělávání, jež patří mezi nejméně rozporuplné a zároveň klíčové pro přežití kurdské identity. Jedná se zejména o vyučování kurdského jazyka a historie, veřejného užívání jazyka kurmandži a možností pořádat kurdské festivaly. Mezi odvážnější požadavky patří zabezpečení základních lidských práv, řádné politické reprezentace, oficiální uznání kurdského národa a jazyka a jistá forma autonomie pro kurdské území. Politické strany se rovněž dožadují opatření, která by zajistila ekonomický rozvoj, zejména v oblasti Džazíra, a vyřešení nepříjemné situace osob bez státní příslušnosti.

Kurdské skupiny usilují o zrušení výjimečného stavu a ustavení nezávislého soudnictví. To jsou společné cíle širšího opozičního hnutí v Sýrii. Současně se připojily k Deklaraci z Damašku ze 16. října 2005, která tyto cíle veřejně formuluje. Přes všechny tyto aktivity Kurdové nemají stabilnější propojení na slabou liberální opozici a nevnímají tuto skupinu jakou schopnou dosáhnout reálnou změnu či získat podporu většího okruhu obyvatel. Nárůst antagonismu, který se objevil v kurdských oblastech v březnu 2004, zcela zaskočil syrské vládní představitele, a to i přesto, že již v předešlých letech byl zaznamenán nárůst nespokojenosti Kurdů.

Vývoj naznačuje, že režim je připraven podniknout určité vstřícné veřejné prohlášení, aby se pokusil zlepšit pozici Kurdů a zmírnit tak mezinárodní tlak, ovšem tyto projevy nelze přeceňovat. I když se vláda zdá být otevřena možnosti učinit smířlivá a konstruktivní gesta, ve skutečnosti není ochotna podniknout kroky pro faktickou a razantní změnu situace. Dva z vůdců Kurdské unie za stranu Yekiti, Marwan Othman a Haasan Salih, se po zadržení v roce

2002 stali významnými politickými vězni. Byli odsouzeni ke dvěma letům za organizování demonstrací za lidská práva v Damašku.¹⁶

Není pochyb, že kurdský nacionalismus a rozhořčení nad stálým selháváním pokusů o ukončení mnohaleté diskriminace rychle roste. Mezinárodní tlak, jenž byl na Sýrii vyvinut během vyšetřování OSN představoval další podporu pro kurdské aktivisty. Motivujícím faktorem je též stále se rozšiřující autonomní samospráva kurdských regionů v Iráku. Naproti tomu syrská vláda drží místní projevy nesouhlasu pevně pod kontrolou a zmírnění omezení vůči opozičním politickým stranám je – zdá se – v nedohlednu.

7.5. Shrnutí

Je zřejmé, že Spojené státy se v Sýrii nesnaží kurdskou otázku prosazovat, protože je znepokojuje regionální nestabilita a možnost narušení dobrých vztahů s Tureckem. Zvýšená mezinárodní pozornost vůči otázkám lidských práv dodává Kurdům určitou jistotu a učí je s ostatními státy o svých sporech hovořit. V období předcházejícím války v Iráku vedli Kurdové v Sýrii stále častější demonstrace za znovuzískání svých práv a podpoření Kurdů v Iráku. Uznání samosprávy kurdských regionů v Iráku bylo pro syrské Kurdy impulsem k zahájení jednání se syrskými vládními představiteli. V kurdské části populace se stále častěji začaly ozývat hlasy volající po federalizaci země. Znepokojení ve vládních kruzích vyvolal prudký nárůst emocí v březnu 2004. Vzhledem k počtu zatčených osob v období let 2002-2004 a pokračujícímu potlačování lidských práv Kurdů není pochyb o tom, že i přes svou současnou smířlivou rétoriku vláda Bašara al-Asada nebude opoziční hnutí tolerovat.

---

¹⁶ LOWE, Robert: c.d.

8. Otázka mezinárodního uznání a další perspektivy

V otázce mezinárodního uznání bylo pro Kurdistan rozhodující kapitolou vytvoření versailleského mírového systému po první světové válce. Smlouva s nástupnickými státy Osmanské říše, podepsaná v Sèvres v roce 1920 a upravena v Lausanne v r. 1923, definovala vztahy mezi Tureckem a arabskými státy, nicméně o svrchovaném státu Kurdů neuvažovala. Kurdské obyvatelstvo bylo poté novými hranicemi rozděleno na území čtyřech současných států: Turecka, Sýrie, Iráku a Persie – Íránu.

Ve své Zprávě o poloze hranic z roku 1964 Ministerstvo zahraničních věcí Spojených států jasně uvádí Kurdy jako historické obyvatele současné hranice Turecka a Íránu, která ve své současné poloze leží od roku 1693. Tato dohoda o hranicích ovšem dlouho nebyla přenesena do praxe, a tak i kurdské obyvatelstvo žilo na území neurčité příslušnosti s vysokou mírou nezávislosti na dalších státech. Ujasnění hraničních poměrů bylo dosaženo až po první světové válce, kdy začali svou aktivitu v oblasti projevovat i kurdská hnutí. V roce 1945 vznikl první moderní státní útvar se sídlem v severoiránském městě Mahabad. Ten byl ovšem uznán pouze Sovětským svazem a jeho existence skončila krátce po stažení sovětských vojsk z oblasti.

Další kapitolou procesu utváření kurdské státnosti byla reakce států sovětského bloku na změnu vlády v Iráku v roce 1963, kdy se k moci dostala vojenská junta podporující arabskou socialistickou stranu Baas. V ostrém vyjádření pro OSN postup nového iráckého režimu ostře odsoudila mongolská delegace na popud Sovětského svazu, který se poté snažil otázku práv a svobod Kurdů prosadit do jednání Valného shromáždění. Po neúspěchu na půdě Rady bezpečnosti se koncem roku 1963 začal postoj SSSR měnit. Následný obrat v sovětské zahraniční politice znamenal příklon k socialistickým arabským režimům v Iráku a Sýrii, a tím i ukončení všech aktivit na podporu kurdské menšiny.

V průběhu následujících desetiletí byla kurdská otázka na okraji mezinárodního zájmu. V roce 1992 byl vytvořen projekt na ochranu lidských práv Kurdů se sídlem v Londýně, který začal situaci ve všech současných zemích pobytu kurdského etnika sledovat. Větší mezinárodní zájem problematika zaznamenala opět až na přelomu tisíciletí se zhoršující se situací na Blízkém východu a deklarovanými ambicemi Turecka stát se členem Evropské unie. Žádná z mezinárodních iniciativ

týkajících se Kurdů se ovšem nevěnuje otázce samostatného státního útvaru, jako spíše zajištění životních podmínek a občanských práv pro Kurdy v zemích jejich současného výskytu.

V roce 2003 Evropský soud pro lidská práva rozhodl v neprospěch Turecka v případě 76 podání na potlačování lidských práv příslušníků kurdské menšiny. Právě otázka lidských práv představuje klíčovou překážku pro přístupový proces Turecka do EU. Ve své zprávě z března 2004 pro Pracovní skupinu OSN pro menšiny navrhuje zmiňovaný londýnský projekt prosazení konkrétních kroků ze strany mezinárodního společenství pro zajištění lepších podmínek pro Kurdy v Turecku, zejména politická práva a možnost vytvoření legální politické reprezentace.

Existenci kurdského regionu byla uznána v Iráku dohodou z roku 1970 mezi kurdskou místní reprezentací a iráckou vládou. Ve skutečnosti ovšem autonomní vláda byla plně ovládána arabskou stranou Baas a přístup diktátorského režimu vůči menšinám nebyl nijak vstřícný. Největší pokrok vstříc reálné autonomii dosáhla kurdská menšina v Iráku po pádu Saddáma Husajna, čímž skončily ostré perzekuce. Nejznámější letecký útok s použitím chemických zbraní z 16. března 1988 si ve městě Halabďža a jeho okolí vyžádal přes 5000 mrtvých a na 7000 těžce raněných. Po změně režimu v roce 2003 a následných svobodných volbách se značná část kurdské politické reprezentace dostala přímo do iráckého vládního kabinetu, čímž se neporovnatelně posílila jejich vyjednávací pozice. Kurdská menšina na severu země se od té doby těší prakticky rovnocennému postavení včetně občanských a politických práv. V současné době probíhají diskuse o budoucím postavení kurdského regionu v Iráku. Legislativa upravující postavení regionů v průběhu transformace země přiznává kurdským regionům autonomní postavení regionální vlády do doby, než bude existovat psaná ústava. Ty ovšem nemají vliv na sjednocení Kurdů v dalších zemích, jejichž vlády jakoukoli politickou reprezentaci kurdské menšiny neuznávají.¹⁷

Šancí pro navázání širší mezinárodní spolupráce může být objevení ekonomického potenciálu fiktivního území Kurdistánu, který v současné době rozpoutává diskuse v transformujícím se Iráku. Významná část území osídleného Kurdy obsahuje zásoby nerostných surovin, které skýtají mnoho možností pro potenciální investory.

---

¹⁷ SOREKLI, S.: The Kurdish National Struggle at the Gates of a New Millennium, 1995.

8.1. Politická reprezentace a problematické faktory

Ze čtyřech zemí s kurdskou menšinou lze organizovanou politickou reprezentaci nalézt pouze v Iráku, kde byla v roce 1992 založena Kurdská regionální vláda se sídlem v Arbilu. Kurdské národní shromáždění jakožto reprezentační orgán regionu sestává z několika politických stran a hnutí, z nichž nejvýznamnější Vlastenecká unie Kurdistanu a Kurdská demokratická strana Iráku dnes mají zastoupení i na celostátní úrovni.

I když snahy o osamostatnění nebo alespoň autonomii Kurdů v Turecku existovaly několik desetiletí, první formulovanou snahou o vytvoření vlastního státu bylo vyhlášení programu Kurdské strany pracujících (PKK) v roce 1974. Samotná strana jako instituce byla založena o čtyři roky později. Postupem času se stala jedinou kurdskou organizací v Turecku, která nepodlehla ostré perzekuci ze strany turecké vlády. Po několika ideologických proměnách uvnitř PKK byl v diplomatickém křídle strany přijat názor, že plány na velký Kurdistán v současné situaci nejsou reálné a že autonomie v rámci turecké republiky by byla dostačující. Snad nejvíce problematickou je u těchto iniciativ skutečnost, že PKK sestává z více křídel, z nichž mnohé lze charakterizovat jako vysoce militantní. Taktika těchto frakcí pro dosažení cílů strany často obnáší násilné akce a operace polovojenského typu. I proto byla strana jako celek zařazena na seznam teroristických organizací nejen v Turecku, ale i ve většině světa. Strana je zároveň v mnoha zemích spojována s organizovaným zločinem, zejména díky svým aktivitám zaměřeným na získání finančních zdrojů, včetně obchodování s drogami a převáděním ilegálních migrantů. Vinou vnitřního rozdělení nemá intelektuální a diplomatické centrum strany autoritu nad radikálními buňkami a militantními skupinami, což dále přispívá k šíření násilí a vnímání strany v pozici teroristické organizace. Strana byla založena v roce 1978 Abdullahem Öcalanem, který byl po mnoho let jejím vůdcem. Postava Öcalana bývá charakterizována velmi rozporuplně. Již minulosti vyvolala v politických kruzích i mezinárodních vztazích značné kontroverze.

Mají-li se snahy o získání státní suverenity Kurdů reálně projevit, musí zde ovšem existovat jednotná politická reprezentace, která přesáhne hranice regionálních vlád. Přestože v kurdské historii bylo několik uznávaných vůdců, jejich legitimita nikdy nedosáhla celonárodního rozměru. Vzájemné rozpory či kmenové konflikty zde rovněž nebyly neobvyklé. Podle pozorovatelů navíc nelze očekávat, že se plnohodnotná demokracie západního typu v kurdských regionech, jejichž

politika funguje převážně na principu kmenových sympatií a konfliktu hlavních politických frakcí, prosadí v krátkém čase. Naopak, proces transformace vycházející z ústupu represe má možnost přinést výsledky pouze jako dlouhodobý postupný vývoj celé společnosti. Stávající konflikty přetrvávající mezi dvěma hlavními politickými stranami (KDS a VUK) navíc jen dále zhoršují mezinárodní vnímání Kurdů jakožto vnitřně fragmentovaného etnika bez možnosti vytvoření legitimní politické reprezentace nebo stabilního demokratického systému schopného fungovat jako plnohodnotný subjekt mezinárodních vztahů.¹⁸

Specifickým problémem kurdských politických stran obecně je existence *pešmerga* – bojovníků za kurdskou svobodu, historicky spojování s kurdskými povstáními v první polovině 20. století. Tyto skupiny byly vojensky aktivní ve všech regionálních konfliktech, včetně kurdské občanské války, která vzešla z konfrontace hlavních politických stran. Po změně režimu v Iráku v roce 2003 se většina militantních skupin přidala na stranu koaličních vojsk a staly se garantem bezpečnosti v severním Iráku. Podstatná část kurdských bojových skupin se poté zapojila irácké armády a bezpečnostních sil. Přestože tato integrace vojenských sil je hodnocena jako úspěšná, v ostatních zemích s kurdskými menšinami nelze o podobném stupni organizace mluvit.

I přes současné relativně dobré vztahy kurdského obyvatelstva a státy zapojenými do koalice v operaci irácká svoboda, historicky zde existují určité vzájemné tření. Mnoho účastníků protivládního povstání v Iráku v roce 1991 obviňuje západní státy ze zrady poté, co vyzvaly irácké menšiny ke vzpouře a následně se nijak vojensky nezapojily na jejich podporu. To vedlo k vůbec největší porážce Kurdů na území dnešního Iráku. Pocit hořkosti přetrvává i díky mezinárodní nechuti aktivněji se angažovat v kurdské otázce s ohledem na vztahy s Tureckem, které jako člen NATO i po skončení studené války představuje strategického partnera.

Perspektivy na, alespoň částeční, prosazení svých ambicí tedy mají paradoxně právě kurdské menšiny žijící v zemích, které figurují na seznamech rizikových režimů, ne-li přímo nepřátel, mezi něž v této době rozhodně patří jak Írán, tak i Sýrie. Očekávat jakoukoli mezinárodní intervenci jako v případě Iráku je ale v tuto chvíli předčasné. I tak ale reprezentace kurdského etnika v obou těchto zemích vidí v Iráku příklad považovaný za model možného budoucího vývoje. Začátkem

---

¹⁸ VON BRUINSESEN, M.: Between Guerilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan. Middle East Report, 1988, s. 41-46.

roku 2007 se dokonce špičky kurdské inteligence v Sýrii obrátili na ambasádu Spojených států ve Švýcarsku s žádostí o zásah proti syrskému autoritářskému režimu. Zda ale tato snaha přinese jakékoli výsledky, je prozatím nanejvýš nepravděpodobné.

8.2. Porovnání s dalšími případy

Kurdské hnutí za suverenitu a vytvoření vlastního státu bývá nezdědka porovnáno se secesionistickým a separatistickými hnutími v dalších zemích. Časté přirovnání k albánské Kosovské osvobozené armádě (UÇK) ovšem není zcela přesné, zejména s ohledem na kontext činnosti obou skupin: zatímco problém Kosova vyvstal z poměrně rychlé změny poměru srbské a albánské populace v kosovské provincii, což následně vedlo k rostoucímu tlaku na osamostatnění regionu od Jugoslávie, nyní Srbska, kurdské etnikum je rozděleno na území čtyřech současných států, v nichž tvoří národnostní menšiny. I když jsou tyto menšiny poměrně homogenní a v některých případech vykazují dokonce prvky fungující samosprávy, proces vzniku státní suverenity Kurdů by kromě secese území existujících státních útvarů dále vyžadoval spojení nově vzniklých jednotek do jediného státu. To by si vyžádalo sladění organizace a politického systému všech čtyřech částí kurdské společnosti, což je ovšem perspektiva poněkud komplikovaná. Společným znakem albánských separatistů v Kosovu a kurdských hnutí za vznik samostatného Kurdistanu lze tedy spatřit snad jen v okřídleném tvrzení, že *terorista pro jednoho je bojovníkem za svobodu pro druhého*.

Jako přirovnání k aktuální situaci Kurdů a Kurdistanu snad lépe poslouží analogie s územím známým jako Náhorní Karabach – mezinárodně neuznaná, převážně arménská enkláva na území Ázerbájdžánu. Statut tohoto území byl po dlouhou dobu řízen externě, podobně jako vymezení hranic států přes území osídlené Kurdy v rámci pařížské mírové konference. Odlišná je ovšem demografická charakteristika oblasti, která v několika ohledech připomíná více situaci v Kosovu nebo Moldavsku po rozpadu SSSR. Neuznání Náhorního Karabachu ze strany Arménie ovšem vede k porovnání obou etnik jakožto skupin prosazujících svou nezávislost na území více než jednoho existujícího státu, ovšem ne vždy zcela diplomaticky přípustnými prostředky a bez diskuse s vládami současných států. Na rozdíl od Kosova, Východního Timoru nebo sporného území Džamú-Kašmír v otázce Náhorního Karabachu ani Kurdů neexistuje výraznější mezinárodní zájem na zapojení se do řešení vzniklých konfliktů. Absence mezinárodního uznání a ohrožení křehké

stability rizikových regionů v tomto ohledu nedává v současnosti nedává velké šance pro jednotlivá národnostní hnutí, pokud se nezmění kontext jejich existence a politického uspořádání států, jak tomu bylo v případě Iráku.

9. Závěr

Jak ukazuje podrobnější pohled na čtyři vybrané země Blízkého východu, ani několik desetiletí snah o asimilaci nebo kulturní represi nedokázalo potlačit silnou národní identitu kurdského obyvatelstva žijícího v této oblasti. Stejně tak ale nebylo úspěšné kurdské nacionalistické hnutí ve své snaze o získání suverenity a vytvoření svrchovaného kurdského státu – Kurdistanu. Je zcela pochopitelné, že se podobná iniciativa neseťkává s podporou národních vlád, nicméně je zajímavé pozorovat, jak se k této otázce staví mezinárodní společenství a organizace. Na základě zkoumání kurdské politické scény a vyvíjených aktivit lze tyto neúspěchy přisuzovat několika příčinám, mezi nimiž snad nejvýraznější je silná vnitřní nejednotnost kurdského národa. Z ní pramení kmenové konflikty, neschopnost jednotné politické organizace a utvoření legitimní vlády, ale také možnost kolaborace některých skupin s národními vládami zemí. Získání větší mezinárodní podpory navíc brání konfliktní povaha mnohých kurdských radikálních skupin, z nichž některé jsou vedeny na seznamech teroristických organizací. Kombinace těchto faktorů dává Kurdům jen malou šanci na získání zahraniční podpory ve prospěch rozdělení území stávajících států a utvoření nového celku. Podobný vývoj by navíc kriticky narušil již tak křehkou rovnováhu a bezpečnostní situaci v regionu Blízkého východu, což je v současnosti s ohledem na vyhrocenou vnitropolitickou situaci v Iráku a mezinárodní tlak na Írán zcela nepřijatelné.

Oblastí, v níž se Kurdům podpory dostává, jsou bezpochyby lidská práva, jež jsou v mnoha případech výrazně potlačována. V tomto ohledu se situace výrazně změnila v Iráku s pádem autoritářského režimu islámské socialistické strany Baas Saddáma Husajna. Tento příklad jasně ukazuje, že zapojení Kurdů do politického života a přiznání určitého stupně autonomie je v převážné míře otázkou ochoty vlády akceptovat ve svém státě heterogenní kulturní prostředí, čehož se ovšem mnohé arabské země obávají. Příklad Iráku ovšem poukazuje i na to, že každý proces transformace, a tedy i zrovnoprávnění a zapojení Kurdů do společnosti, musí mít svá

jednoznačná pravidla, aby mohl zaručit klidný vývoj a předejít turbulentním změnám v rizikových oblastech Blízkého východu.

V každé zemi je rovněž potřebné zohledňovat specifika dané kultury a politického systému. Zatímco perspektiva tureckých Kurdů je silně navázána na ambice země stát se členským státem Evropské unie, v Sýrii se možnost přiznání občanských a politických práv téměř jistě váže na změnu státní politiky, a s velkou pravděpodobností i režimu jako takového. V Íránu se zase postavení Kurdů mění podle aktuálních záměrů vlády, přičemž historický každý režim svou původní ostrou asimilační politiku s postupem času zmírňoval až do další změny politického uspořádání. Írán je v dnešní době vystaven silnému zahraničnímu tlaku z důvodu rozvoje jaderného programu a odmítání se podřídít rezolucím Rady bezpečnosti OSN. Nastane-li eskalace tohoto konfliktu, lze předpokládat, že po vzoru iráckého severního regionu i zdejší Kurdové využijí příležitost a postaví se proti centrální vládě. Do té doby ovšem výraznější změny v jejich postavení nelze očekávat.

Samotná idea utvoření jednotného kurdského státu se od své realizace definitivně vzdálila podepsáním mírové smlouvy z Lausanne, která definovala hranice novodobých národních států na Blízkém východě a i když snahy o vznik jednotného státu Kurdů existují, představují příliš velký mezinárodněpolitický zlom, než aby získaly zahraniční podporu. Spíše než revoluční vývoj tedy přichází do úvahy proces modernizace, ve kterém kurdské komunity žijící na svém historickém území, ale v rámci jiných států, získají plnohodnotné postavení a začnou fungovat jako prvek, který tureckou, syrskou, iráckou nebo íránskou společnost a kulturu obohacuje a doplňuje, místo toho, aby se proti ní vymezoval a vedl s ní konflikty.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato práce poskytuje pouze základní náhled do problematiky, jež se jeví být poněkud přehlížena. Ani zdaleka ale nepokrývá všechny problémy a prvky kurdské společnosti a jejich frakcí. Toto téma si zcela určitě заслужuje další zkoumání, a to zejména nyní, kdy se události a problémy Blízkého východu stále více dotýkají i západních zemí. Právě lepší poznání a pochopení národů, identit a kultur v této různorodé oblasti je klíčové pro další vývoj mezinárodních vztahů i eliminaci největších problémů, které z tohoto regionu vychází: terorismu, masové imigrace a organizovaného zločinu. Problematika Kurdů je navíc aktuální i v kontextu budoucího přijetí Turecka do Evropské unie, čímž se tato komunita stane přímou součástí světa, od kterého byla až doposud téměř zcela izolována a mnohdy i výrazně přehlížena. Zůstává doufat,

že změny, které tento národ v budoucnosti čekají, proběhnou v duchu modernizace společnosti a klidného řešení sporů a že přispějí k vyšší stabilitě v celé oblasti Blízkého východu.

Zdroje

Webové stránky Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), www.opu.cz

Kapitoly:

O nás, http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=2&lang=cs, staženo 19.3.2006

Partneři, http://www.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=9&lang=cs, staženo 19.3.2006

BROWN, Philip M.: *From Sèvres to Lausanne*. The American Journal of International Law, 18, č. 1 (leden 1924), s. 113-116.

VON BRUINESSEN, Marin.: *The Kurds in Turkey*. In: MERIP Reports, č. 121, 1984.

VON BRUINESSEN, Marin.: *Between Guerilla War and Political Murder: The Workers' Party of Kurdistan*. Middle East Report, č. 153, 1988, s. 40-50.

ELPHINSTON, W.G.: *The Kurdish Question*. International Affairs, 22, č. 1 (leden 1946), s. 91-103.

ESKANDER, Saad: *British Policy in Southern Kurdistan: The Formation and the Termination of the First Kurdish Government*. British Journal of Middle-Eastern Studies, 27, č. 2 (listopad 2000), s. 139-163.

MUTLU, Servet: *Ethnic Kurds in Turkey, A Demographic Study*. International Journal of Middle East Studies, 28, č. 4 (listopad 1996), s. 517-541.

Iraq and Kurdish Autonomy. In: MERIP Reports, č. 27, 1974.

LOWE, Robert: *The Syrian Kurds: A People Discovered*. Chatham House, 2006, zdroj: <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/research/mep/BPSyrianKurds.pdf>, staženo 12.3.2006

Webové stránky Kurdské regionální vlády (Kurdistan regional government), www.krg.org

Kapitola: IZADY, Mehrdad R.: *Kurdistan, Where Credit is Due*. 18. 12. 2004,

Webové stránky *Kurdistan Regional Government*.

http://www.krg.org/articles/article_detail.asp?RubricNr=93&ArticleNr=41&LNNr=28&RNNr=44&SiteID=3, staženo 10.3.2007

Webové stránky Encyklopedie Kurdistánu (The Encyclopedia of Kurdistan),

Kapitoly:

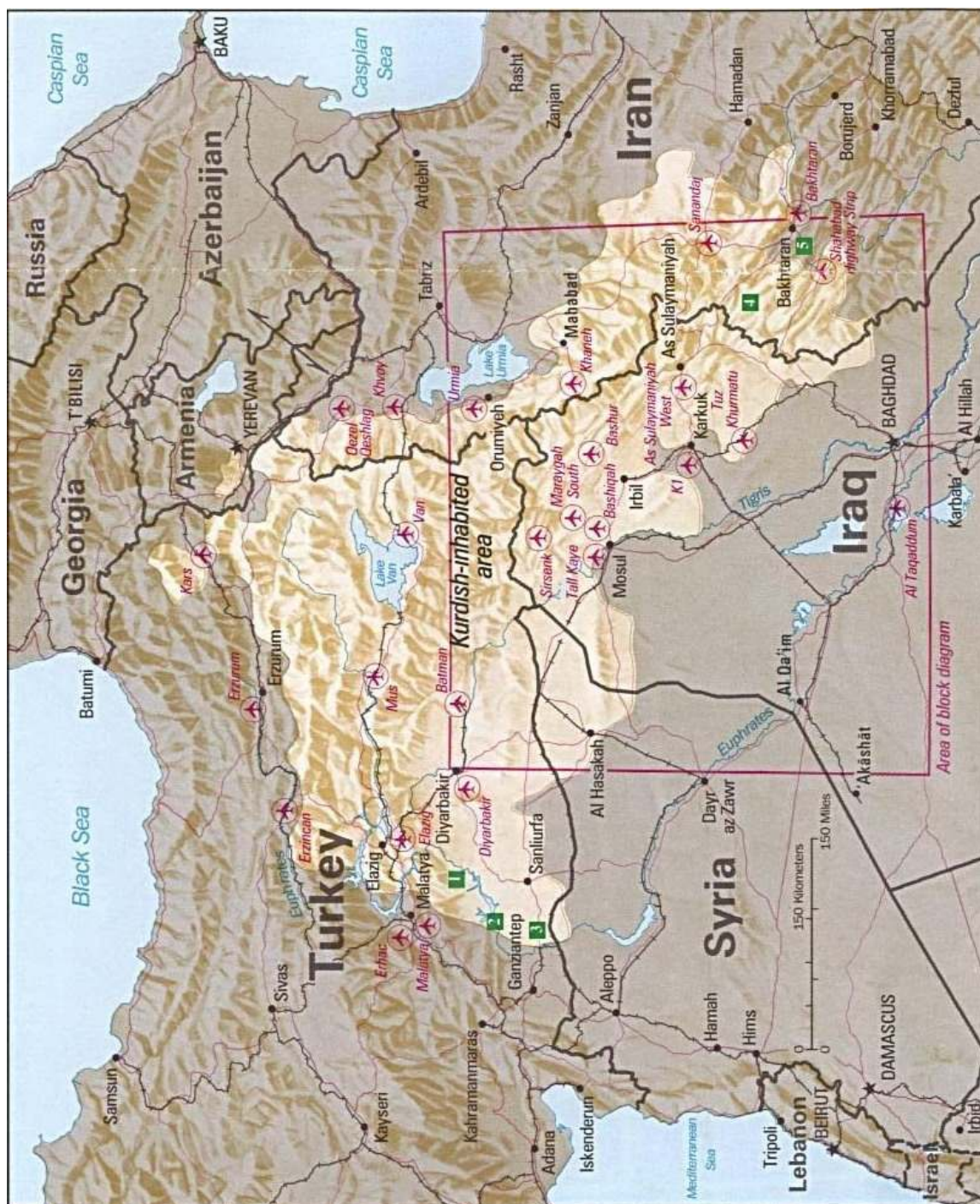
KAKEYÍ, Saíd: *The Kurds: search for identity*. 19.4.2000,

<http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 11.3.2007

- ZETTERVALL, Charlotta: Trends in the Kurdish nationalist movements in the 1990. 13-16.4.1998, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 11.3.2007
- SOREKLI, Shahin B.: The Kurdish National Struggle at the Gates of a New Millennium. 9.4.1999, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 10.3.2007
- GARRUSI, Gurgur: Opinion: Kurdish state and its dynamics. 24.11.1999., <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 13.3.2007
- KUTSCHERA, Chris: *The Kurds' Secret Scenarios*. 15.2.2002, <http://www.kurdistanica.com/english/politics/politics-frame.html>, staženo 13.3.2007
- Zpravodajský server Econnect: Kurdové a Kurdistan, www.kurdove.ecn.cz
Kapitoly: *Moderní dějiny*. <http://kurdove.ecn.cz/moderni.shtml>, staženo 15.3.2007
Osobnosti. <http://kurdove.ecn.cz/osobnosti.shtml>, staženo 15.3.2007
- WATTS, Nicole F.: *Allies and Enemies: Pro-Kurdish Parties in Turkish Politics*. International Journal of Middle East Studies, 31, č. 4 (listopad 1999), s. 631-635.
- ZANGER, Maggy: *Refugees in Their Own Country*. Middle East Report, č. 222, 2002, s. 40-43.

Příloha č. 1

9.1. Mapa území Kurdistánu

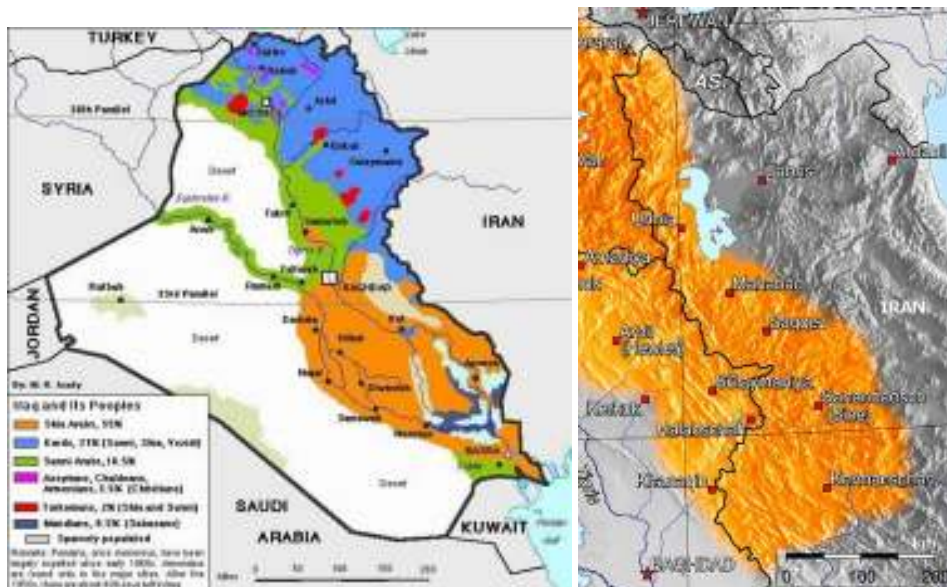

Zdroj:

Wikipedia.org

Příloha č. 2

9.2. Zobrazení kurdevských regionů v rámci zemí Blízkého východu

Kurdevské regiony Iráku a Íránu, zdroj: Wikipédia.org a www.hagalil.com